

MINISZTERELNÖK

Főtiszteletű Püspök Úr, Főgondnok Úr! Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

Ötszáz évvel ezelőtt elődeink még nem sejtették, hogy hitéletük megújításával megváltoztatják a világot. Ma már tudjuk, hogy az anyanyelvű bibliafordításokon, prédikációkon és énekeken túl nekik köszönhetjük az önálló és öntudatos gyülekezetek megalapítását is, amelyek az évszázadok során nemcsak a hitnek, hanem a nemzeti érzésnek is bástyái lettek.

Örömmel tölt el, hogy a reformáció áldásaiért érzett hálán túl összeköt bennünket a közös múlt, a közös hitvalló hősökre való emlékezés és a közös jövő gondolata is. Minden magyar ember nevében szeretném megköszönni Önöknek, hogy a jubileum alkalmával nemcsak szobrot és épületet avatnak, de lelkészt is szentelnek.

Mivel a Csillagház Református Konferencia Központ átadásán és az ünnepi istentiszteleten sajnos csak lélekben lehetek együtt Önökkel, engedjék meg, hogy ezúton kívánjak további sok sikert és jó egészséget minden kedves jelenlévőnek.

Isten óvja a felvidéki magyarokat!

Budapest, 2017. november 8.

Tisztelettel:

Orbán Viktor

Múlt – jelen – jövő

Ünnepelő Gyülekezet, Kedves Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Négy évvel ezelőtt, ugyanezen a napon itt, Rimaszombatban **Orbán Viktor** Magyarország miniszterelnöke arra biztatta egyházunk képviselőit, hogy merjünk nagyot álmodni. Akkor, ott, csak reménykedtünk abban, amit most már bátran kijelenthetünk: ez a biztatás egy olyan tervezési, építési hullámot indított el egyházunkban, amelynek hatásait évtizedekig érezni fogjuk.

Nem először történik ilyen velünk. **II. József** türelmi rendelete után, az 1781-et követő évtizedekben egyházunkon végigsöpört már egy ilyen építkezési hullám. Nagyon sok templom épült fel abban az időben, betartva a protestáns templomok építésére vonatkozó különös szabályokat.

Másik ilyen időszakként, a kiegyezést követő évtizedeket említeném, egészen az első világháború kitöréséig, amikor is nem csak állami és közintézmények épültek, hanem azzal, hogy az egyház szolgálatának egy része közfeladatok végzésévé vált, elkezdődhetett ott is az építkezés. Iskolák, gyülekezeti házak tucatjai épültek. Az akkor felépült vagy megújult épületek biztosítják ma is egyházi életünk hátterét.

Az elmúlt két év arról tanúskodik, hogy egy újabb építkezési hullám indult meg egyházunkban. Templomaink, parókiáink, iskoláink sorra újulnak meg, új templomok, gyülekezeti termek épülnek, új közösségi terek kerülnek kialakításra, több mint húsz helyszínen óvodák, bölcsődék építését kezdhettük meg. Mindezt Isten kegyelméből, és Magyarország kormányának hathatós támogatásával, amit ezúton is köszönünk.

Ha csak Rimaszombatnál maradunk, a türelmi rendeletet követően felépült a templomunk, a századfordulón az evangélikus testvérekkel közösen építhettük fel az *Egyesült Protestáns Gimnázium* épületét. Az elmúlt év szeptemberétől – valamivel kevesebb mint 14 hónap alatt – felépült a *Csillagház*. Pontosabban megújult az egykori *Samarjay-ház*, és kiegészült egy új épületrésszel, így együtt alkotva a *Csillagházat*.

Magát a *Samarjay-házat*, a régi épületet egyházközségünk, a *Tiszaninneni Református Egyházkerület* jelentős támogatásával, 2005-ben vásárolta meg Rimaszombat városától, a kétezres évek folyamán saját, valamint pályázati forrásokból elkezdődött az épület belső felújítása. Álmodtunk arról, hogy egyszer a felújítást befejezzük. Magyarország Kormányának támogatásával ez az álom valóra vált. Nem csak a *Samarjay-ház* újulhatott meg, hanem felépült egy új épületrész is. A két épületrész együttesen több mint 1800 négyzetméter hasznosítható alapterületet tesz ki. A régi épületrészben található a *Tudományos Gyűjtemények* kiállítótermei, irodái, az alagsorban került kialakításra a *Csillagház* étterme, konyhája. Az új épületrészben a földszinten kapott helyett a nagyelődő, egy közepes méretű tanácsterem, valamint az irodahelyiségek, a további szinteken összesen huszonnégy, többnyire kétágyas szoba került kialakításra. Az építkezési munkálatokat **Máté Barnabás** tervei alapján **Molnár András** nagybalogi vállalkozó végezte. Annak érdekében, hogy ez az épületrész időben elkészüljön, a szintén magyar alvállalkozókkal együtt nem ritkán napi 20–25 ember dolgozott, az utolsó hetekben, a gyülekezet önkénteseivel kiegészülve, ez a szám sokkal magasabbra kúszott.

Isten kegyelméből és Magyarország kormányának támogatásával a mai nap nem csak közösen emlékezhetünk a reformáció elmúlt 500 évéről, hanem nyugodtan kijelenthetjük, készülünk a reformáció elkövetkező évtizedeire.

Majd húsz évvel ezelőtt 1999-ben Rimaszombatban nyitotta meg kapuját egyházunk első református középiskolája, a *Tompa Mihály Református Gimnázium*, amely máig a régió egyetlen magyar tanítási nyelvű gimnáziuma. 2001-ben a gimnáziummal szemben megkezdte működését a *Református Kollégium és Magyar Közösségi Ház*, helyett biztosítva a távolabbról érkező diákok kollégiumi ellátásának és városban működő civil szervezeteknek. A református egyház *Iskolai Éttermet* és házi gondozói szolgálatot működtet. A *Csillagház* egy újabb eleme lesz annak az eszköztárnak, amelyet menygyei Urunk ránk bízott, hogy használjuk azt az Ő dicsőségére és az emberek üdvösségére.

Átérezve ennek a megbízásnak a felelőségét, további álmaink vannak. Az egykori *Egyesült Protestáns Gimnázium* épületének felújítása már nem halasztható tovább. Bekapcsolódtunk Magyarország Kormányának *Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Programjába* és reménységünk szerint már jövőre megkezdhetjük egy új háromcsoportos óvodaépület építését. A leendő óvoda és a már működő nyolcosztályos gimnázium köztes korosztályai számára alsó tagozat indítását tervezzük, ezzel egy olyan oktatási központ jönne létre, ahol óvodás kortól érettségig biztosítva lenne a magyar nyelven történő oktatás és nevelés.

Hisszük és valljuk, hogy a Csillagház a többi új és megújult épülettel együtt megfelelő hátteret biztosít ahhoz, hogy egyházunk továbbra is betöltse küldetését: hirdetni Isten igéjét és az embereket Krisztushoz vezetni.

Soli Deo Gloria!

(Molnár Sándor)

Zsupos Zoltán

Lenkey Zsigmond és akadémiai pályamunkája

A közelmúltban Pelsőcről kiadott könyvben szép megemlékezés olvasható a város jeles alakjáról, egykori lelkészéről, aki nyelvészeti pályamunkájával elnyerte az akadémia jutalmát, amelyből alapítványt tett.¹ De ki volt az az ember, aki 180 évvel ezelőtt ilyen jelentős teljesítményt tudott felmutatni, mi lett pályamunkája sorsa, hogyan értékelte azt az utókor? Az alábbiakban egykorú források alapján próbálunk választ adni a kérdésekre, és ennek során – mivel ezeket a forrásokat sajnos sokan nem ismerték/ismerik, esetenként nem helyesen hivatkoztak rájuk – kénytelenek vagyunk az átlagosnál több helyen szó szerint felidézni azokat.

Szinnyei József alapvető munkájában a Lenkey Zsigmondról szóló szócikket a Figyelmezőben 1840-ben megjelent nekrológ és a halála 50. évfordulóján **Szentpétery Sámuel**nek a *Rozsnyói Híradóban* közzé tett ismertetése alapján írta. Eszerint Lenkey Zsigmond, református lelkész, **Lenkey József** és **Dapsy Mária** fia 1795. január 15-én, Zádorfalván született.² Középiskolai tanulmányait Miskolcon kezdte és Sárospatakon végezte, ahol 1812-ben subscribált. 1829-ben bejei rendes pap volt és ekkor hívták meg a pelsőciek lelkészüknek. Az egyházkerület aljegyzője, nemsokára főjegyzője és tanácsbírája lett, Gömör megye székhelyén befolyásos szerepe volt a megye gyűlésein. Sokat gyűjtött és búvárkodott az egyházkerület és megye levéltáraiban. Meghalt 1840. május 23-án Pelsőcön.

„1837-ben a m. tudom. akadémia nyelvtani pályakérdésül ezt tűzte, ki: *Melyek a két hazában és hajdani magyar tartományokban részint fennlevő, részint régi emlékekben található azon magyar hangzású helyírási és családnevek, melyeknek eredeti jelentését bizonyossággal, vagy legalább hihetőséggel meghatározhatni. Jutalmul a diadalmas pályázónak: ezüst billikomban 100 arany volt felajánlva.* L.[enkey] 1839-ben nyerte el munkájával a jutalmat és a száz aranyat az ő általa rendezett gömöri ev. ref. papi s tanítói özvegyek és árvák segélyegyletének hagyta; ezenkívül a sárospataki ev. ref. főiskolában is 200 frt alapítványt tett.”³

A Magyar Tudományos Akadémia első nagygyűlésén, 1831 február 22-én határozta el, hogy „pályakérdéseket” tűz ki úgy, hogy „soronként két-két osztály három kérdést ajánljon a' fellevés okai kirakásával a' nagy-gyűlésnek, melly azok közül szavazat' többségével egyet-egyet kiválaszt vagy azokon változtat is”. A döntés szerint egymás után, meghatározott sorrendben: „1831-ben a nyelvtudományi és philosophiai, 1832-ben a történettudományi és mathesisi, 1833-ban a törvénytudományi és természettudományi, 1834-ben ismét a nyelvtudományi és philosophiai osztály köréből” kerül sorra „jutalom-kitűzés”.⁴ A jutalmazásra nézve úgy határoztak, hogy a három bírálótól „legjobbnek találandó felelet jelmondatját mutató levél feltöretik s az író, jutalma kiadatása végett, az Igazgatóságnak ajánlhatik”.

A szabályzat szerint az osztály jutalmát a viszonylag legjobb pályaműnek ki kellett adni, akármilyen színvonalon is készült.⁵

1837-ben a nyelvtudományi osztály által kitűzött témakör: „*Magyar hangzatú helyírási (topographiai) és család-nevek.*”, a jutalom 100 arany. A *Magyar Tudós Társaság Évkönyvében* az alábbi, rövid leírás olvasható a bírálatról és a nyertesről:

„*Pályamunkák' ügye. A' nyelvtudományi kérdésre érkezett jutalomfeleletek' bírálói; Czuczor, Nagy J. és Vörösmartyr: tagok' egyhangú ajánlására a' 3-d. számúnak illy jelmondattal: Quis reddat omnium nominum etymon? mint a' többi közt legjobbnak rendeltetett kiadni a' száz arany jutalom; nyomtatása azonban, számos tévedésénél fogva, elmaradván. [...] Felbontatván ezek' következtében a' jutalomra és tiszteletdíjra érdemesített munkák' jeligés levelkái, kitűnt, hogy a' nyelvtudományi jutalmazandó munka' szerzője Lenkey Zsigmond, pelsőczy ref. pred. ...*”⁶

A döntésről a *Magyar Tudós Társaság* titkára, **Schedel Ferenc** értesítette a mű szerzőjét:

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG.

Pesten, nov. 25 1839.

Tiszteletes Úr!

Az academia, megbizott három tagjának kihallgatása után, az idén beérkezett nyelvtudományi pályamunkák közül annak ítélte a' jutalmat, mellynek

A Tudós Társaság levele

jeligéje: *Quis reddat omnium nominum etymon;*, a nélkül mind azáltal, hogy az nyomatnék, mert a bírálók egyetértő nyilatkozata szerint e munka jobb ugyan társainál, de csak igen kis részben találtatott kielégítőnek. Az illető jeligés levél feltöretése után kitetszvé, hogy Szerzője a Tiszteletes Úr; midőn a történekről ezenel hivatalosan értesíteném Kegyedet, egyszersemind felszólítom, ne terhelhetnék valakit megbízni, hogy mind a jutalmi száz aranyat, mind a billikomot átvegye **Helmecczy Mihály** academiái pénztárnok urtól, adandó nyugtatóványa mellett a Tiszteletes Urnak.

Ki egyébíránt szívességébe ajánlott, minden tisztelettel vagyok

Tiszteletes] Predikátor Úr[nak]
hivatalos szolgája
Schedel Ferenc⁷

Az Akadémia 1836 szeptemberi nagygyűlésén gróf **Széchenyi István** vetette fel azt a kérdést, hogy „nem volna-e az illendőség és emlékezet kedvéért jó az évi (nagyjutalmi) aranyakatszelenczében, serlegben vagy tokban átadni”. A nagygyűlés rögtön tárgyalás alá vette, hogy „milyen formájú legyen a jutalmat magában foglaló edény” és „legyen-e rajta felírás és milyen legyen”.⁸ Döntésük alapján Széchenyi **Mayerhofer** és **Klinkosch** bécsi cs. k. udvari ezüstműgyárosoknál készítette el a két-féle emlékszerleget: 13 latos ezüsből egy 17 lat súlyú nagyobb fajtát 10 aranyért, és egy 9 lat súlyú kisebb fajtát 5 aranyért.

„A két fajta emlékszerleg külső formájára hasonlít egymáshoz; mind a kettő az Akadémia címerével és vert munkájú czifrázatokkal volt ellátva, a nagyobbik fajta azonban díszesebb volt. A nagyobbik 14 cm ma-

gas, szája 8 1/2 cm széles volt és a 200 aranyas nagyjutalomhoz, a kisebbik 11 3/4 cm magas, szája 7 3/4 cm széles volt és a 100 aranyas osztályjutalomhoz vagy drámai jutalomhoz volt szükséges. Mindkettőre az akadémiái címerrel átellen levő üres helyen felírás került olyképen, a hogy azt az Akadémia 1836-ban határozta. A vésést 1837-ben **Karacs Ferencz** rézmetsző, 1838 és 1842-ig **Padua József** rézmetsző, 1843-1847-ig pedig **Neumann Ferdinánd** metsző végezte.”⁹

A pályanyertesek 1837-től kezdve kapták a jutalmat az emlékszerlegekben közülük 1839-ben nagy serleget kapott **Balásházy János**, kicsit pedig **Lenkey Zsigmond**. A díjazott végrendeletében szülőfaluja református egyházára hagyta e gyönyörűen megmunkált ötvösművet. „Jó helyre került szép ezüst-billikoma is, melyben pályadíja megjött: a zádorfalvai ref. egyház úrasztalára, ahol kegyelettel őrizve, szent célra használtatik.”¹⁰ Az emlékszerleg a mai napig megvan, napjainkban keresztelő kancsóként használják.¹¹

Hogyan fogadta a döntést és mi lett a száz arany sorsa? Erre kortársa és utódja, Szentpétery Sámuel 50 évvel később így emlékezett vissza:

„1830–40 között a tiszáninnyi ref. egyházkerületnek egyik legnépszerűbb tagja volt ő, lángbuzgó táblabírává és főjegyzője a gömöri ref. egyházmegyének, igaz lelki atyja gyülekezetének, rajongásig hű magyar, aranytisztá jellem, végetlen szorgalmat, mindig munkálkodó, igen széles ismeretű, valódi tudós. Önmagában is túlterhelő hivatalos elfoglaltságán felül a történet és nyelvtudomány volt kedvenc szakmája. Különösen megyéje és kerülete múltjához gyűjtötte az adatokat. 1838-ik év tavasza volt forduló pontja életének. A külföldi útazásából ez időtájon hazajött, később

Az emlékszerleg (Zádorfalva, ref. egyház) • R. Kovács Attila felvétele

országghírűvé lett **Szemere Bertalan** ekkor lépett fel a Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlésen és remek szónoklatával és ahoz csatolt tervével megvetette alapját a most már szépen virágzó tiszáninneni ref. papok és iskola-tanítók özvegy-árvatárának. Varázs hatása volt az ő beszédének minden jelen voltra, de legnagyobb Lenkey Zsigmondra. Örült a szép sikernek, azonban égelt arca némi szégyentől: miért hogy ezt a papság már régebben nem kezdeményezte? És felbuzdult, hogy ha bár kissé elkésve, ő Gömörben egy ilyenmű különálló megyei gyámintézetet fog alapítani; mégpedig valami tekintélyes adományyal. De hát hogyan, miből?... Mikor az ő évenkénti jövedelme egy ezer váltóforintnál többre nem ment. Semmi baj, gondolta magában! Sokat beszéltek akkor Miskolcon a tudós-társaságról s annak nem rég kihirdetett nyelvtudományi pályakérdéséről. És ő határozott. Pályáznia fog, és ha nyer, az egész pályadíjat ama célra szenteli. Hiszen még kis híján másfél esztendeje van. Ennyi idő alatt ő által vág a világon. Azután amint gondolkodott, úgy cselekedett. Nekidőlt a munkának s a kitézött időre beadta pályaművét, és nyert. Mégis összerendítette a Schedel Ferenc 1839. nov. 25-én kelt hivatalos levele: »Tiszteletes prédikátor úr munkája nyerte el a pályadíjat, a nélkül mindazáltal, hogy az nyomatnék.« »Tehát meghalt gyermekem – monda megindultan – de hiszek a feltámadásban; újra átdolgozom!« És a testet-lelket ölé száraz munkához megint hozzáfogott, de vesztére, mert a különben is magas, sovány, tudóvszre hajló ember, idő előtt kimerülve, megvénülve, már az 1840-ik év május 25-én meghalt, 45 éves korában. A végzet azon átka teljesült ő rajta is, mely ül a magyar nemzetben; jeleseink nagy része úgyszólván a pálya kezdetén vágatván ki irgalmatlanul. Pedig nagyon valószínű, hogyha a gondviselés neki megadja pályaműve átdolgozásához az időt, erőt és egészséget, ma úgy volna ő emlegetve, mint első helynév-magyarászó tudósa hazánkban.

Egy óhajta azonban mégis teljesült. A száz aranyat csakugyan odaszentelte a kitézött célra, letévé vele a gömöri ref. papi és tanítói özvegy-árvatár első alapját, mely azóta egyes jóltevők és az érdekeltek befizetése által folyvást növekedve, máris sok könnyet letörölt virágzó intézetté nőtte ki magát.¹²

Ezek után vegyük sorra, hogyan vélekedtek a kortársak a pályaműről.

Az 1826-ban született **Révész Imre** Debrecenben és Hajdúböszörményben járt középiskolába, ezután Debrecenben tanult, ahol 1847-ben végzett, majd ezt követően is a *Református Kollégiumban* maradt, ahol 1851 augusztusáig tanított. Balmazújváros meghívta lelkészének, ő azonban előtte 1852 januárjáig Bécsben tanult, s közben leginkább nyelvészettel, ezen belül is helynévkutatással foglalkozott. Révész Imre először gyéresi **Miskolczy Károly**hoz Debrecenből 1850. május 11-én írt levelében írt a pályaműről: „... Lenkey Zsigmondnak van kezem-

ben egy pályairata, kéziratban, melyet a Magyar Academia nagy jutalommal koszoruzott 1839, de ki nem nyomatott. E müben a Magyar és külföldi magyar hangzásu helynevek jelentése fejtegettik. Ez tehát nem terjed ki egyes határokonki különböző nevezetekre. A mű tökéletlen; fele is alig van benne a magyar helységneveknek 's ezek is minden gond 's kritika nélkül fejtegettetnek, mig gyakran a homályos, sőt elmellőzendő külföldiek erőszakosan magyarittatnak. Ezert nem nyomatá ki az academia. ...¹³

A következő említés **Szabó Károly** munkájához köthető. Békés megyében, Köröstarcsán született 1824-ben. 1842-ig Debrecenben, majd Késmárkon tanult. 1847 tavaszától Toldy Ferenc meghívására Pestre ment, és segített neki elkészíteni egy, az összes magyar írók életrajzát és munkáik jegyzékét tartalmazó művet, ami azonban kéziratban maradt. Miután nemzetőrként hősiessé vett részt a szabadságharcban, 1850-től a már említett Toldy Ferenc **Teleki József** grófhhoz ajánlotta be, és öt évig részt vett a *Hunyadiak kora* című kötet anyagának rendezésében. Szabó Károly az *Új Magyar Muzeum* 1850–1851. évi kötetében a magyar helynevekről írt, ebben szerepel az alábbi mondat: „Addig is, míg a magyar tudós társaság ezen eléggé fontosnak nem nevezhető ügy érdekében közzé teendő felszólítása az illetőknek teljes irányadóul szolgálhatna, alkalmat veszek magamnak az általam összeszedni megkezdett békés megyei helynevek közül azon helység helyneveit közleni, melyben születtem, gyermek éveim s ifjúságom egy részét töltöttem, s melyet ennél fogva legalaposabban ismerhetek.”¹⁴

A szerkesztő, Toldy Ferenc a lábjegyzetben megjegyezte: „Ez ügyben az akadémia egy ízben (1837.) már julalomlélel által is kívánt hatni. Az eredmény tökéletlen volt. Lenkey Zsigmond pályairata megnyerte a díjt, de sajtóra nem érdemítettet.”

Pár évvel később Révész Imre értékelte az előzményeket: „A magyar akadémia, mindjárt legelső nagy gyűlésekor, 1831. februáriusban, meg is tette a rendeléseket magyar tájszavak, szólásmódok, elavult szavak, magyar mesteremberek között divatozó műszavak egybegyűjtése végett, hogy azok a társaság által készülendő nagy magyar szótárba felvétessenek. És néhány év múlva már csakugyan nagy részben egybegyűjtve és kiadva lőnek az említett szavak, hogy azokat író és áltáljában minden magyar, haszonvétele vagy legalább megösmérés végeit együtt lelhesse, addig is míg később a szótárban megjelenének.

A magyar helynevek ekképeni özvegyűjtése és kiadása azonban elfeledve vagy elmellőzve lőn, holott azt ezek szintűgy, vagy talán még inkább megérdemlették volna.”¹⁵

A szerkesztő a lábjegyzetben itt is fontosnak tartotta megjegyezni: „Sőt 1837-ben pályakérdés tárgya is volt. A jutalmat Lenkey Zsigmond pelsőci ref. pred. nyerte meg, de munkája nem találtatott kiadásra méltónak.”

Pesty Frigyes 1823-ban született Temesvárt. A több tudományágban is kimagasló teljesítményt felmutató jeles tudós életútját nem részletezzük, mivel az közismert. A *Magyar Tudományos Akadémia* 1859-ben levelező, 1877-ben rendes tagjává választotta. A magyarországi települések helyneveit 1864 óta részben hatóságok közreműködésével, részben magánúton gyűjtötte. Pesty Frigyes először a helynevek és a történelem kapcsolatának áttekintéséről írt munkájában említi Lenkey Zsigmond művét:

„Ha **Otrokocsinál** azt olvassuk, hogy **Attila** tulajdonképp **Attélása** azaz **Atzélós** és **Onegesios** = Énekes; ha Lenkey Zsigmond pályadíjnyertes munkájában azt állíthatja, hogy Aquitania – ag-fi-tanya, **Keresztes József** azt, hogy Jász- Apáti annyit, mint Jász- Apádé, Boristhenes = Bor- istenes. **Vida Károly**: hogy Jerusaleem = Gyerő Sóllyom, Jerikó, pedig = Györké, a ma is élő **Szombati Ignác**z furcsaságairól nem is szólván, valóban aggodalomba esünk, hogy e kutatók röptét nem tudjuk követni.”¹⁶

Pesty Frigyes 10 évvel későbbi, Magyarország helyneveiről írt munkájának első kötetében, a *Bevezetés*ben már részletesebben ír a pályamunkáról:

„A Magyar Tudományos Akadémia 1837. évben, 8-dik nagygyűléséből következő pályakérdést tűzött ki:

«Melyek a két hazában és hajdani magyar tartományokban részint fenlevő, részint régi emlékekben található azon magyar hangzatú helyesírás (topographiai) és családnevek, melyeknek eredeti jelentését bizonyossággal, vagy legalább hihetőséggel meghatározhatni?»

A nagygyűlés 1839. évben **Czuczor Gergely**, **Nagy I.** és **Vörösmarty Mihály** ajánlatára, a 3-dik számú pályamunkának ítélte oda a 100 aranyas jutalmat, melynek jelmondata ez volt: *Quis reddat omnium nominum etymon? A jutalmazott munka szerzője volt Lenkey Zsigmond, pelsőczy reform. prédikátor.*

Mindamellet a munka, számos tévedésénél fogva, sajtó alá sem adatott, sőt a kézirat sem található már meg az Akadémia levéltárában.

A munka elvesztésével aligha szenvedett kárt a tudomány és irodalom. Ezt a meggyőződést szereztük legalább a különféle bírálatokból, melyek e munkáról megjelentek; és Lenkey tán jobb szolgálatot tesz az ügynek, ha kerülvén a nevek fejtegetését, mihez nem értett, inkább a helynevek gyűjtésére fordította volna erejét. Toldy Ferencz is egy jegyzetben oda nyilatkozik, hogy Lenkey pályairata megnyerte ugyan a díjt, de sajtóra nem érdemesítetett. (Új Magy. Múzeum 1850–51. I. 371. lap és 1853. év I. 79. lap.) Révész is mondja, hogy a munka nem érdemelte volna meg a kinyomatást.

Ezen eredménytelenség daczára méltányolni kell a magyar Akadémia eljárását, mert oly korán fogta fel a helynevek tudományos értékesítésének szükségét, és abban, hogy ez ügyben pályakérdést tűzött ki, még a berlini Akadémiát is megelőzte, mely – mint **Egli I. L.** zürichi egyetemi tanár, hozzám intézett levelében írja – eddigelé elsőnek tartatott a búvárlás e nemének

felkarolásában. A magyar Akadémia 9 évvel előzte meg a berlinit, mert az utóbbi csak 1846. évi július havában hirdetett ki pályázatot a helynevek tárgyában. Az ügy buzditója volt **Grimm Jakab**, ki e kérdéssel már 1838-ban foglalkozott.

Egyes tudósok, mint a schweizi **Meyer H.** a tudományos testületek figyelmét még korábban vonták magok- ra (1836), ámbár csak szűkebb körben.

Csaknem egy félszázad telt le azóta, hogy az első mozgalom megindult; rendszeres munka ma sem jelent meg e téren, de egyes helynevek igen szerencsés megfajtozásokra találtak; a nevek magyarzásának tana pedig mindig buzgó hirdetőik által ébren tartatott. Lenkeytől kezdve tehát a jelen korig számos dolgozat, mint ugyanannyi mérőföldmutató, tanúsítja tevékenységünket és haladásunkat e téren.”¹⁷

Nem sokkal később, szintén a bevezetőben olvasható:

„Mily borzasztó tapasztalatokra jutunk, ha nem az oklevelek után indulunk, hanem a kifejlett nyelvtudomány segítségével élünk, és egyedül bizonyos kritikátlan tudákos íróra hallgatunk. [...] Ezek sorába tartozik Lenkey Zsigmond is az ő pályadíjnyertes munkájával. Szerinte Aborigenes = abarok. Annubis = kan eb. Aquitania = agfitanya stb.”¹⁸

Az 1815-ben született Szentpétery Sámuel fiatalemberként 1837. január 15-től 1840. január 19-ig Pelsőcön „oskolatanító”, majd Lenkey Zsigmond mellett segédlelkész, annak halála után a református egyház lelkészeként szolgált¹⁹ 1906-ban bekövetkezett haláláig. Több mint három év alatt volt ideje arra, hogy személyesen is jól megismerje elődjét, Lenkey Zsigmondot, tanúja volt – amint már idéztük – a munka megszületésének is. Amikor Pesty

Lenkey Zsigmond kéziratának címlapja (részlet)

Frigyes munkáját elolvasta, a Lenkey Zsigmondról és pályamunkájáról írt sorokat méltatlannak tartotta, ezért a *Sárospataki Lapok*ban két részes cikkben reagált. Erre az nyújtott lehetőséget, hogy a pályamű munkapéldánya a rendelkezésére állt. Lenkey Zsigmond halála után ugyanis az örökösök nem tartottak igényt a nőtlen emberről rájuk maradt könyvekre és kéziratokra, amelyek részben a *Sárospataki Kollégium Nagykönyvtárába*²⁰, részben utódjához kerültek²¹. Szentpétery Sámuel, olykor szenvedélyes hangú írásában, a kritizált munkával kapcsolatban egyebek között az alábbiakat tartotta fontosnak:

„De hát a majdnem 50 év óta nyugvó Lenkey Zsigmondot, midőn ki nem nyomtatott pályaműve, a forradalom tüzeitől megkímélt s jól is őrzött akadémiai levéltárból – állítólag – elveszett: ki védi meg, s ha igaztalanul van sújtva, ki áll érte a sorompóba?!..

Alólirottal, mintegy a sors tetemre-hívása parancsol kikerülhetlenül, hogy a legnagyobb tisztelete dacára, mellyel Pesty Frigyes, veteran tudós iránt másnemű művei s érdemeiért viseltek, vele szemben felszólaljon igazságtalan vádja miatt, s a megsértelt becsület, az igazság és a tudomány nevében elégtételt kérjen.”²²

„A Lenkey kézírata nagy ívrét 480 lap. Általában minden lapján 40 sor, soronkint 80 betűvel. Van benne betűsorozatban Á-n kezdve Z-n végezve 6675 különálló cikk, amelyből mintegy 675 lévén egyszerűen másra utaló «lásd»-dal jelezve, kerekszám 6000 a hely- és családnév, melyek közt még közben igen sok lévén a származott név. ha valamennyit összeszámítjuk: a könyvben legkevesebb 10, mond tízezer szót gyűjtött össze Lenkey, melyeknek jelentését legnagyobb részben biztosan, vagy hihetőséggel meghatározni igyekezett. Magyarozatában legalább 20 nyelvvel dolgozott, és a koráig ismert codex diplomaticusokat, a folyóiratokban, vagy máshol közölt okmányokat, történetírókat, földrajzi, nyelvészeti könyveket, különösen a magyar, latin, német forrásokból lelkiismeretes hűséggel felhasználta, pontosan idézte, állandó figyelmét a földrajz- és történelemre is kiterjesztvén. Ami nyelvészeti álláspontját illeti, távolról sem mellőzi az Európát is elárasztó magyaros hangzású helyneveket; jól ismeri a finneket, szlávokat, de azért nem finnista; nem hajladozik tótok, németek felé, hanem igenis keletre vonja szíve, lelke, mint minden jó régi magyart, ott keresi és találja fel sok nevünknek, szavunknak igaz értelmét. És ehhez főkulcsa az általa legjobbnak ismert régi bibliai zsidó nyelv, mellyel az ő tudomása és teljes meggyőződése szerint a magyar elsőfokú rokon, s amelyből így sok száz névnek értelmét kimagyarázza, mindenesetre ezt úgy teszi, hogy a sirus, arabs, régi persa, török stb. nyelvekre is figyel, keresvén és találván ezekben is a mi neveink egy részét tisztán megfejtő szavakat. E mellett tárgyalása mindig komoly, hazafias, alapos, okra építő, az igazságot kereső búváré, aki, ha itt ott él is a pályakérdésben neki megengedett, sőt kötelességül tett «hihetőségek, lehető hasonlatosságok felemlítésével: teszi ezt csak nagyon

ritkán, száraz lexiconi világában egy kis felvidítására a léleknek, és sohasem pusztá hasonlatosságból, hanem csak úgy, ha ezt a törzs szó értelmével bármi kis részben igazolhatja. Általában Lenkeynek ezen pályaműve a maga nemében a legderékabb munkák egyike és benne annyi tudományos kincs van összehalmozva a hely- és családnévek magyarázása terén, amennyit egyetlen nyomtatott magyar könyvben sem találhatni, mind e mai napig.

Hol van tehát a Pesty Frigyes irgalmatlan gyalázásának alapja? Higgadt bíráló, vagy okadatolt véleménynek azt a legnagyobb hízelgés sem tarthatná. Maga mondja, hogy a pályaművet sohasem olvasta, még csak nem is látta. [...]

De mégis van Pestynek egy döntő nagy erőssége, idézve valamelyik egykorú folyóiratból: Három kivont szó Lenkey művéből, és ennek a tanú gustusa szerint hián[y]osan, így meghamisítva közölt magyarázata. Íme az egész: «Lenkey szerint: Aborigines=Abarok. Annubis=Kanel²³. Aquitania=Aggfi-tanya.» Minek csinálna ő abból lelkiismereti kérdést, hogy itt talán elmaradt valami? hiszen akkor az úgy látszó cél: a nevet-ségessé tétel is elmaradna, míg így egy csattanó okkal több a kapóra vett ember méltó leveretéséhez. Hja! aki 3 ilyen szót képes leírni, annak egész könyve nem lehet más, mint «avatatlan kontárkodás!»²⁴

Szentpéteri érvei alátámasztására több szócikket idéz, amelyekben Lenkey az európai nyelvek mellett egyebek között görög, héber nyelven és írással közöl neveket a különböző forrásokból.

„Aba, óba, obo ([görög betűkkel] vagy oltalmazó) Albin és Ottho: Siegler Mihály szerint legrégebb formája az apa szónak. Sámuel 3-ik magyar király kegyessége miatt (Béla névtelen írója szerint: pro sua pietate) Abá-nak nevezetett. Előfordul más tulajdonnevekben származólag p. o. Abád vagy Obád, Abafája, Abafalva, Abafi, Abaháza, Abahomok, Abaliget, Abaujár, Aba, Apa, zsidóul = ab, syrusul = abo, szerecsenul = abe, arabul = ab, latinul = pater, franciául = pe-re, németül = vater, belgául = vod-re, olaszul, spanyolul=pa-dre, angolul = fa-ther. Ettől ered: ápol = fövet, Abam vagy Abony Pest- és Hevesmegyék lakhelyei. (Abanus: Bel ap. Dec. 2 = annyi mint Aba) Apától Abony nyitramegyei helység (Közh. ism. t. I. k.). Aba Xenophakes leánya és Phocis városa (Strabo szerint) (I. Calep. Onom. lib. 3.) lakosai Abentesek. Innen: Apafi. Abo, Obo finn nyelven Turku, Finnland városa. (Közh. ism. t. 10. kötet) Tur, finn nyelven Ur vagy Isten. Ku, ko vagy gai= föld, Pázm. Schg. (még mellékjegyzékben kihúzza 6 név persa nyelven).

Aba vagy Abba pusztá Abaujban, melyből származik Abaujár. Aba király Edu és Edumer nemzetségéből való, az itt fekvő környéknek birtokosa, új várat épített, a mely némely oklevelekben újvárnak, a közéletben Aba várának és Abaujárnak, vagy megrövidítve Abaujnak nevezetett (Közh. ism. t. I. k. 3.).

*Aba-lak falu a tobolskói kerületben = patris domitium (Fejér lexic. A. 7.) Abacena, [görög betűkkel], Szicília városa, nem messze Messinától. (Calep Onom. lib. 3.)= Abahonja, birtoka; zsidóban kana=bírni vagy khana=tábort ütni, honolni. E szerint Lenkey itt mintegy 20 önálló rokon nevet hozott össze 15 nyelven, idéz 10 forrást.*²⁵

Természetesen, nem került ki azt a néhány, újra és újra idézett nevet és magyarázatot, amelyek alapján vélemény alkottak a munkáról.

„Álljon még itt a három gúnyszó, híven kivonatozva a kéziratból: «Aborigines, tulajdonkép törzs-lakosok, (talán) Abarok.»

«Anubis az egyiptomiak nyelvén kutyát jelent, melynek alakában tiszteltetett Merkurius. Zsidó gyök: nebach=latrare l(ehet) kaneb.»

«Aquitania, sedes aboriginum (Pazm. Schae.) l(ehet) agg-fi-tanya.» Miután a főnevek helyes magyarázata adva van, a pályakérdés pedig a hihetőséget, a hozzávetést nemcsak megengedi, de a felemlítés által mintegy utasítólággal meg is várja: ahoz értő ember jóakkárással itt megrovandó vétséget nem találhat. ...²⁶

Az sem áll, hogy a munka számos tévedése miatt nem adatott sajtó alá. Én ugyan az oda fel volt letisztított példányról – melyből a bírálókat vétezt – egész határozottsággal nem mondhatom, hogy hiba nem csúszott bele, de azt állítom, hogy az előttem fekvő eredeti kéziratban olyan számos tévedést felfedezni nem lehet, a mi oka lett volna a sajtó alá való nem adásnak. Az ítéletben sincs erről szó, csak annyi van: «nyert, a nélkül mindazáltal, hogy nyomatnék.» Nem a tartalomban, de a formában volt itt a hiba. Ezt habár csak a felmutatott néhány sorból, akárki is megítélheti. Lenkey még latinul gondolkodott és magyarázatának nagy részét így írta. Aztán tele van könyve eredeti zsidó és görög betűkkel, szavakkal s annál inkább, mert igen sebesen dolgozott: nem írt hibátlan tiszta magyarsággal. Az ő bírálói pedig: **Vörösmarty**, Czuczor, Toldi²⁷ erre fektették a fősúlyt. Át kellett volna dolgozni vagy jobban mondva kisimítani az egészet, mint átdolgozta akkorában – magán tudomásom szerint – többek közt az akadémiai taggá lett **Somossy János** legnagyobb munkáját.²⁸

„Azt pedig érthetetlen gyermekes beszédnek tartom, mikor a magyar tud. akad. egyik rendes tagja azért kárhóztat egy 50 év előtt pályázott szegény írót, hogy szigorúan az elébe tűzött kérdéshez tartotta magát. «Miért nem gyűjtött – így tréfálózik és élcel – neveket?! jobb szolgálatot tett volna az ügynek, ha kerüli a fejtegetést, melyhez nem értett!»²⁹

„Lenkey Zsigmond ezelőtt ép[p]en 50 esztendővel, aránylag igen rövid idő alatt 10 ezer hely- és családnevet gyűjtött, magyarázott és tett le győzelmesen a magyar tudós-társaság asztalára.

A gömöri ref. egyházmegye, méltányolván eme derék tagja érdemét, felújítja emléket kegyelettel és sírjára e napokban egy kis jubiliáris márványoszlopot állíttatott. Pesty Frigyes pedig, a Magyar Tudományos Akadémia helynév-magyarázója ennek alkalmából töviskoszorút küldött emlékkövére a csendesen nyugvónak, s kigúnyolja a magát nem védelmezhető pályakoszorús írót. Szép köszöntés! Itt van rá a fogadj Isten! Engesztelő áldozatul dicsőült szellemének! Have pia anima.³⁰

Szentpétery Sámuel sorai, mivel nem szakmai fórumon láttak napvilágot, feledésbe merültek, s mind a mai napig elkerülték a nyelvészek figyelmét. Nem ismerte azt **Szabó T. Attila** sem, aki több tanulmányában is megemlítette Lenkey Zsigmond pályamunkáját, illetve részletesebben is foglalkozott vele. Először csupán lábjegyzetben említi nevét az Akadémia 1937-ben kiírt pályázata kapcsán,³¹ majd – igaz, nem sokkal részletesebben – a főszevegben szolt róla.³² Végül a magyar helynévkutatás XIX. századi állapotát bemutató tanulmányában összegezte a pályázatra vonatkozó ismereteket. A szöveget a Szabó T. Attila munkájában található jegyzetekkel idézzük.

„Ez a pályatétel nem a helynevek rendszeres gyűjtését, hanem megfajtásukat szorgalmazta, olyan feladatot kívánt tehát a pályázóktól, amelyek elvégzésére a magyar helynévkutatás komoly eredmény reményével csak jóval későbbben vállalkozhatott volna. Egy-egy új tudományos kutatási terület, egy-egy új kutató és feldolgozó módszer kialakulásának kezdő éveiben megszokott jelenség az, hogy olyanféle pályázatok látnak napvilágot, melyekre a késői utód a fejlődésnek aránylag magas fokán bizonyos fölénytel tekinthet vissza, mégis éppen az ilyen jelenség gyakorisága óva intsen bennünket attól, hogy a fejlődésnek e természetes, első lépcsőfokát túlságosan lebecsüljük, hisz a Tudós Társaság a helynevek tudományos becsének felismerése terén külföldi viszonylatban is valóban úttörő szerepre vállalkozott.³³

Magának a pályázatnak, mint nagyon gyakran, ez alkalommal sem volt tudományos értékű sikere. A pályázat sorsára vonatkozó szószavú közlésből csak annyit tudunk, hogy a kitűzött határnapig, 1839. március 24-ig a pályatételre három munka érkezett be: Csak cseppeket adok, de cseppekből lesz a' tenger. 2. Az okosság okokat keres. 3. Quis reddat omnium nominum etymon? Fejér. Molestus est labor nominum reddere etymon, quod saepe aut causis invenit, aut sine ulla ratione vulgus inposuit. Bel.³⁴

A beérkezett pályamunkák bírálójául a Társaság Czuczor Gergelyt, Nagy Jánost és Vörösmarty Mihályt jelölte ki. A bírálók 1839-ben, a Társaság tizedik nagygyűlésén tettek jelentést a pályázat eredményéről olyan értelemben, hogy a pályadíjat, száz aranyat, a többi közt legjobb harmadik pályamunkának adják ki; a pályamunka kinyomtatását a bírálók a benne levő számos tévedés miatt nem ajánlották. Jellemző, hogy

a nyertes pályamunkáról szóló néhány soros jelentés³⁵ a díjnyertes mű szerzőjének még a nevét sem említi meg. Más forrásból tudjuk azonban, hogy a szerző Lenkey Zsigmond pelsőci református prédikátor volt.³⁶ Amint Révész Imre futó kritikai megjegyzéséből következtethetjük, e pályamunka nemcsak a magyar helynevekre korlátozódott. A nyilvánvalóan idegen eredetű neveknek magyar eredeztetései **Horvát István** hírhedt helynévmagyarázatait juttatják eszünkbe.³⁷ Éppen ezért e pályamunka már korának tudományos kíváncsalmait sem elégítette ki, s bár megnyerte a pályadíjat, az akkori józanabb ítéletűek is értéktelennek tartották. A nyertes mű egyébként aligha tartalmazott a szerzőtől magától gyűjtött magyar helynévanyagot.³⁸

A fenti sorokkal kapcsolatban mindenekelőtt egy pontosítást kell tennünk, mivel Szabó T. Attila véleményére a Lenkey Zsigmond pályamunkájával kapcsolatos általános vélekedés annyira rányomta a bélyegét, hogy jellemzőnek tartja azt, hogy a pályamunkáról szóló jelentés „a díjnyertes mű szerzőjének még a nevét sem említi meg”. Pedig nyolc sorral lejjebb, ugyanazon az oldalon – amint már korábban idéztük – szó szerint ez szerepel: „*Felbontatván ezek következtében a jutalomra és tiszteletdíjra érdemesített munkák jelígis levelkái, kitűnt, hogy a nyelvudományi jutalmazandó munka szerzője Lenkey Zsigmond, pelsőczy ref. pred.*”

Amennyiben Szabó T. Attila ismerte volna Szentpétery Sámuel ide vonatkozó írását, akkor nem csupán Toldy Ferenc, Révész Imre és Pesty Frigyes véleménye alapján alkot véleményt, hanem árnyaltabban fogalmazhatott volna a szóban forgó munkáról. Tapasztalt és nagy tudású kutatóként éreznie kellett volna, és lehet, hogy sejtette is, hogy van valami méltatlan Lenkey pályamunkájának értékelésével kapcsolatban, hiszen a pályázati kiírásról ő maga írta, hogy: „*Ez a pályátétel nem a helynevek rendszeres gyűjtését, hanem megfejtésüket szorgalmazta, olyan feladatot kívánt tehát a pályázóktól, amelyek el-*

végzésére a magyar helynévkutatás komoly eredmény reményével csak jóval későbbben vállalkozhatott volna. Egy-egy új tudományos kutatási terület, egy-egy új kutató és feldolgozó módszer kialakulásának kezdő éveiben megszokott jelenség az, hogy olyanféle pályázatok látnak napvilágot, melyekre a késői utód a fejlődésnek aránylag magas fokán bizonyos fölénytel tekinthet vissza, mégis éppen az ilyen jelenség gyakorisága óva intsen bennünket attól, hogy a fejlődésnek e természetes, első lépcsőfokát túlságosan lebecsüljük.”

Ugyanakkor ő is ezt tette: az eredeti mű ismerete nélkül, csupán néhány kiragadott példa alapján.

Utoljára **Hajdú Mihályt** említhetjük, aki a névtudomány történetét áttekintő dolgozatában így minősítette Lenkey Zsigmond munkáját, Révész Imréről szólva:

„*Platón és Leibnitz elveit vallva megfelelő előképzettséggel minden helynevet etimologizálhatónak tartott, de elítélte az áletimológiákat, például Lenkey Zsigmond Aquitania < 'aggfi tanya' típusú névmagyarázatait.*”³⁹

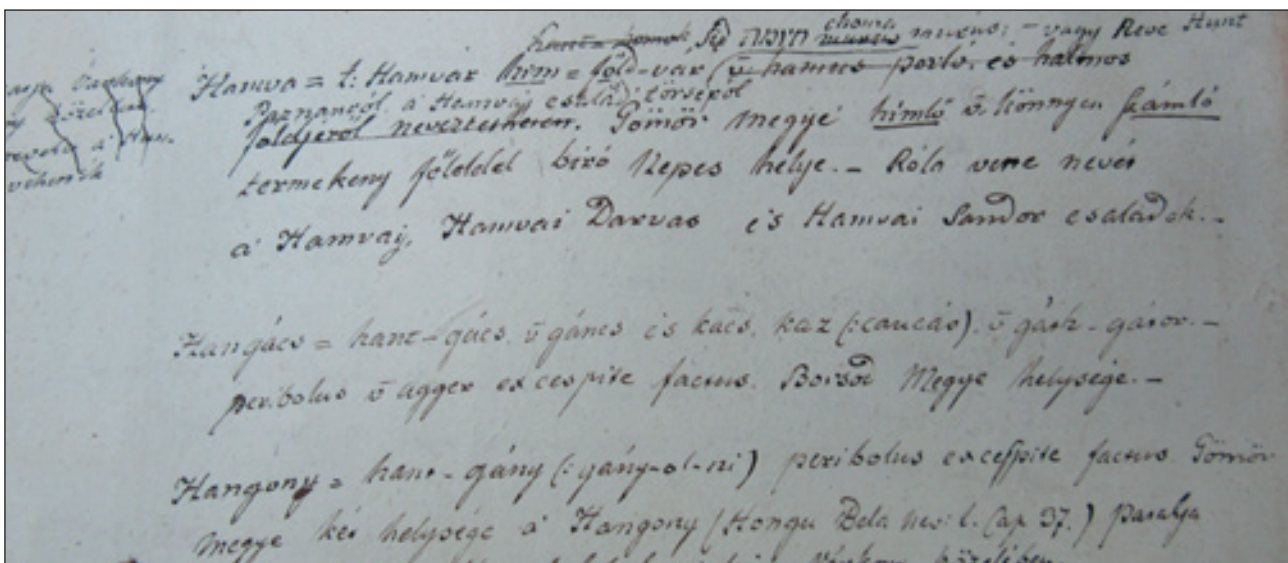
Tisztában vagyunk azzal, hogy a pályamunka szócikkének bizonyos hányada valóban nem felelt meg a kor színvonalának. Azonban a napjainkig hivatkozott, idegen nyelvű nevek magyarázatai igen egyoldalú, torz képet mutatnak. Ez kiderül, ha elolvassuk néhány szócikket a pályamű munkapéldányából:

„*Bánk=pánk kemencze parkánya, Nógrad és Veszpremi f. - Pank Gömörb[en] pók haló.*”⁴⁰

*Bánya fodina. Bosnya nyelven tesz még földöt is. Mellék névvel több hazai helységek származnak tőle.*⁴¹

*Barancs Zemplén megyei falu. Így nevezetik Gömörben a hóból olvadt vagy eső víz, melly hirtelen el foly.*⁴²

*Báránd Nehány hazai helységek neve = báranéhoz való, baranyi.*⁴³

Részlet a kéziratból

*Debrő Heves helysége = Domboru. convexum. Döbrő István 1398 Sigmond k. tarnoka, töle nyeri Kaszont Beregh megyében. Ind: Cod: D. T. 2. 102.*⁴⁴

*Déd, tótul Ded, groszwater, ein alter betagter man, ein Greis. Sidóban dud, amicus patrums. Avult és csak a' kis gyermekek száján forgó, ebben dodó - ennyit tethet[:] nagy apa. avus. Somogy faluja.*⁴⁵

*Déda = nagy anya lenne - Bereg, Bihar, Esztergom helységeinek neve, és Tordai hely. Innen Dido.*⁴⁶

*Hamva=t: Hamvár him=föld-vár, hant = homok, Sid. [héber betűkkel írt szó] choma murus; vagy neve Hunt Paznanról a Hamvay család törseről. Gömör megye' himlő v[agy] könnyen számló termékeny földdel bíró nepes helye. Róla vette nevét a Hamvay, Hamvai Darvas és Hamvai Sándor család.*⁴⁷

*Horka, a' Hór vagy hegy kicsinyítője. Gömör megye egy hegyen helyezett faluja', és várának Kraszna melletk névvel neve.*⁴⁸

*Horka Tuhutum fija=Bela' nev[telen] Jegyz[ője] Cap. VI. hajdan Korka, Karchan. Karok' és rendek' feje, chanja. - Chald. [keleti betűkkel] H-Archi. gör. Archon, Sid. [héber betűkkel] chur cohen v[agy] can. Úr - kar - chor can. Nem[et]: Her-czeg v[agy] Chur-fürst - V[esd] ö[ssze] Leh. Stemm: p. II. 73.*⁴⁹

*Szent Király=Sanctus Rex Bihar, Gömör, Pest, Somogy, Zala, Vas, Veszprem és több erdélyi megyék és Székek' helyeinek neve. Nevét vehette Szent István, és Szent László magyar királyokról.*⁵⁰

*Király Darocz=pagus Draucariorum Regis, qui aucupio et falconibus inforuendis intendabant. Itt laktak a' Király' madarászai, és Solymár-ai (Falconarii) Bardosy sz.⁵¹. Szathmár m[egye] városa.*⁵²

*Király földje=terra regis. Király hágó=mons régis. Hagó Melius Biblia fordításában annyi mint hegy. Királyhalom=tumulus regis Timon szerint. Királyháza=domus regis. Királyhegy=Gömöri és Liptói hegyek; Nehik szerint Matyás király itt mulatásáról nevezetett. Királyi=pagus regis v[agy] regius. Királykút=puteus regis. Királymező=campus regis. Király nép=populus, exercitus v[agy] subdius regis. Király Németi=Hospites Saxones v[agy] Germani regis. Király rét=Pratum regis. Királyrév=portus regis. Királyság = regis dilio. Király szabadya=Serviens v[agy] liber Regis, qui a servitute castris alicujus exemplis fuit. Királytelek=praedium regis. Királytó Königssee=palus v[agy] piscina Regis. Sat. Mind ezen, s több helyek a' Királytól vették neveket, mivel a' Király vagy itt mulatott, vagy valami jeles tettet vitt véghez, vagy birtoka volt. Király tót[ul] Kral, melltyől ismét több helyek vettek nevezeteket slav végzetekkel.*⁵³

*Munkács=munkas. Így nevezetett, mivel nagy munkával jutottak ide el előd magyarink. Bel: Neo. Jegyz. Cap. XII. Beregh m: vára és városa.*⁵⁴

*Szombathely=Sabaria, itt lakott a' N[agy] Károly által tetetett Chagan, ki azt Szombathelynek (locum quietis) nevezte. Bél Not. P. III. 175. Molnár szerint Claudius Csasz[ár] alapította. Könyh. I. 251. Vas m: kir. varosa. Szepes m: város. Zala és Veszprém m: falui.*⁵⁵

Remélhetően lesz olyan nyelvész, aki kedvet kap hozzá.

JEGYZETEK

¹Kardos - Derda - Ronec 2014. 71.

²Az anyakönyvi bejegyzés Zádorfalva református anyakönyvében: Jan. 15-a. Lenkei Josef és Dapsi Mária Fia Sigmond. [Keresztzülők] T. Soos Gábor Ur, Bata Mihályné asz[zony].

A Lenkey család zádorfalvi előnével a vármegye nemes családjai közé tartozott. (Nagy 1860. 93.) A családról részletesebben írt Forgón (1909 / 1997. 407.) Egyebek között az alábbi olvasható benne: „A zádorfalusi ág már 1787-ben is a következő címet használja: hasított pajzsban egymás felé néző két oroszlán; sisakdísz: növekvő vitéz, jobbában kardot tart, vállai felett jobbról, balról csillagtól kísérve.” Szinnyei már idézett leírása alapján kiemeli a család tagjai közül Lenkey Zsigmondot (i.m. 408), és a szócikkben közölt családfán a leszármazása és rokonsága több nemzedékre visszamenően, egészen a XVI. század végéig nyomon követhető (i.m. 409).

³Szinnyei (1860. 1096-97.)

⁴M. Tud. Akadémia pályakérdései. (1831-1892.) I. In: Akadémiai Értesítő, 3. kötet 1892. 10. szám 557.

⁵M. Tud. Akadémia pályakérdései. (1831-1892.) I. In: Akadémiai Értesítő, 3. kötet 1892. 10. szám 558.

⁶Schedel 1842. 24.; Erdélyben már 1 évvel korábban hírt adtak az eredményről: „Az 1837ben kültet e nyelvudományi kérdésre: «Melyek a' két hazában és hajdani magyar tartományokban részint fenlevő, részint régi emlékekben található, azon magyar hangzatu helyesirási (topographiai) és családnevek, mellyeknek eredeti jelentését bizonyossággal, vagy legalább hihetőséggel meghatározhatni?» három felelet érkezett, mellyek megvizsgáltatván, a 100 arany jutalom Lenkey Zsigmond pelsőczy ref. prédikátorának ítéltelet.” A' m. tudós társaság' igazgatóságának jelentése a' társaság 1839beli munkálodásáról, s pénztára mibenlétéről. In.: Nemzeti Társalkodó Kolozsvár 1841. június 25. Első félév 26. számhoz kapcsolva.; Egy későbbi munkában olvasható: „1837. - Magyar hangzatu helyirási (topographiai) és családnevek. 100 arany. - A díjat elnyerte: LENKEY ZSIGMOND. A pályamű nem jelent meg nyomtatásban.” A M. Tud. Akadémia pályakérdései. (1831-1892.) I. In: Akadémiai Értesítő, 3. kötet 1892. 10. szám 559.

⁷B. Kovács István önzetlen segítségének köszönöm, hogy a pályamunkáról és a levélről készített felvételekkel segítségemre volt, nélküle e munka sem született volna meg. [A levél címzése:] A m. t. t. titoknokától. Tiszteletes Lenkey Zsigmond Úrnak, ref. Predikátornak Pelsőczön hivatalosan. A levelet Schedel vörös viaszpecsétjével zárta le.

⁸Viszota 1909. 97.

⁹Viszota 1909.

¹⁰Szentpétery 1889.

¹¹Leírása: Keresztelő kancsó. Ezüst, aranyozott, vésett díszítéssel, fel-

irattal. Kerek, gyűrűs szélű, domborodó talpa felett gyűrű, teste alul kiöblösödő, majd behúzás után rézsútosan öblösödő, gyűrűs szájpemremmel. Díszítése: a talpon hullámindán levelek, felső részén dús karéjos levelek gyűrűvel összefogva, közöttük rácsminta. Ovalis gyűrűs keretben Hungária pajzsral, feje felett turul. Közéikben felirat: „Lenkey Zsigmond nyelvtudományi pályamunkájáért a m. tudós társaság 1839 szász arannyal. Jelzés nélkül. Készült: XIX. század első fele. Méretek: talp átm.: 5,8 cm szájjá átm.: 8 cm m.: 11 cm. (P. Szalay 2015. 286., 164., kép.

¹²Szentpétery 1889.

Az özevegyi pénztárra vonatkozó egykorú tudósítás: „Olvastattak a' mult tavaszi serki gyűlés' aclaí, nevezetesen: az özevegyi pénztárban megbízott munkálkodó választmány' terve. B. e. Lenkey Zsigmond pelsőci lelkész veté meg nőllen létere nemes lelke' sugallata után alapját özevegyi pénztárunknak, a' tudós társaságtól, nyelvmunkálati könyvtáráért nyert száz aranyának e' czélrai föláldoztával; mire fölbredvén a' megyei papság; s most éve, három osztályra rendezvén a' papi, s tanítói jövedelmet: ezen önkényes adóból, és némely világiak' nemes szívből eredt önkényes adakozásukból már jelenleg – és így létesülése' második évében – kamataival együtt e' pénztár 1724 pengő forinttra rúg. A' nevezetesebb mennyiségű adakozásokból különösen említést érdemel: n. l. esperes úr' 40 pengő, lek. Dráskóczy Sámuel alispán, s megyei ülnök' 100 pengő, lek. Tornallyai Károlyné öz. asszonyság' 40 pengő, néhai tisz. Boross Sámuel zsípi lelkész' 40 pengő forintja, tisz. Percz Pál rimaszécsi lelkész' 10 aranya és néhai Szomrák József lénártfalvi szerencsellenül kimúlt nőllen tanító' 18 pengő forintnyi hagyományja – Ezen pénztárnak kezelése, jövedelme, s kiadása S. J. alsószuhai lelkész' indítványára minden egyházzal közölteni határozatott, mint szinte az is rendeltetett: hogy ezután az özevegy, őt illető pénzéért esedezéssel, minthogy az fáradság, szemérem és köllség nélkül meg nem esik, folyamodni ne kénytelenítessék; hanem jegyzői toll által tudtára adatván, hogy ő részvényes, osztályrészéért csak nyugtatóványát küldje be. Szó levén arról is, hogy az egyházkerület' özevegyi tárával összeolvastassék-e a' mienk? ez egészen különválnak jog tekintetni, „s azzal egygyé léletni soha meg nem engedtetik – lón a' határozat.” Gömőri egyházi gyűlés. In.: Protestáns egyházi és iskolai lapok 1. évfolyam 32. szám 1842. november 10. 380–381.

¹³Szabó T. tanulmánya (1988) Függelékében (68–69.)

¹⁴Szabó 1850–1851. 371.

¹⁵Révész 1853. 79.

¹⁶Pesty 1878. 19.

¹⁷Pesty 1888. I. kötet, III–IV.

¹⁸Pesty 1888. I. kötet, VI.

¹⁹Az adatok az úgynevezett „Öreg Anyakönyv” 478. oldalán található. Az anyakönyv az 1701–1871 közötti évekre vonatkozóan tartalmazza a pelsőci református egyház keresztelei, házassági és halotti bejegyzéseit, valamint az egyházzal kapcsolatos egyéb egykorú bejegyzéseket. Digitálisan elérhető: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GR79-RTH?wc=9P35-DPN%3A107653801%2C113017701%2C113173702%2C950150401%3Fcc%3D1554443&cc=1554443> Letöltve: 2016. július 28.

Ide vonatkozóan még: „... e' könyv 478-ik lapjának tanúbizonyosága szerint Szentpétery Sámuel 1837. január 15-én lépett a pelsőci ref. egyház szolgálatába, mint a fiiskola rektora. Ez utóbbi felfedezés nem hagyott többé semmi kétséget az iránt, hogy Sz. S. pelsőci egyházi hivataloskodásában mikor éri el biztosan e' felszázadot. Mert – előrebocsátván azt, hogy három éves rektorságának eltélésé után

azonnal az akkor nagyhírű tudós, akadémiai pályadíjat nyert Lenkey Zsigmond, pelsőci lelkész káplánjává lett, s ennek pár hónap múlva bekövetkezett halála után, még azon évben a pelsőci tekintélyes gyülekezet lelkészévé választatott...” (Vattay 1887.)

²⁰**Kt. 2221.** „Néhai Lenkey Zsigmond úr örökösöitől átvett könyvek jegyzéke.” 1841. Eredeti kézirat. 10 ff. A „Magyar Könyvek Lajstroma, s feljegyzése” 170, a „Német Könyvek Lajstroma, s feljegyzése” 107, a „Deák Könyvek Lajstroma, s feljegyzése” 234 címet, a francia, angol, olasz könyveké 29 címet tartalmaz, és mindegyik lista feltünteti, hogy melyik hány kötetes, hol és mikor jelent meg; **Kt. 2650.** Lenkey Zsigmond pelsőci lelkész prédikációgyűjteménye. 1813–1850. [nyilván elírás, helyesen: 1840.] Autogr. és eredeti kéziratok. 7 köteg. 1506 ff.; **Kt. 2767.** Lenkey Zsigmond: „Szent-történet, készült Pelsűczön 1839. nov. 4.” Autogr. 13 ff.; **Kt. 2768.** Lenkey Zsigmond: Gömőri tájszók. 19. sz. közepe. Autogr. 2 ff. In.: Börzsönyi 1986.

Itt mondok köszönetet Nagy Bodó Enikőnek, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, a Nagykönyvtár Kézirattára vezetőjének, továbbá Dr. Dienes Dénes professzor úrnak a kutatáshoz nyújtott gyors és előzékeny segítségéért.

²¹„Érdekes kis epizód következett: a nőllenségben élt jeles embert testvér-rokonai gazdagnak tartván, midőn, mint örökösök az elhalt után sok pénzt nem találtak: megemlékeztek annak valaha tréfásan mondott, de ő általuk komolyan vett szavairól: «az én kincsem az én könyveimben van!» És habár ajánlkozott jó vevő az árván maradt könyvtárra, addig hallani sem akartak annak eladásáról, míg haza vivén, annak minden darabját lelétről-lelétré meg nem vizsgálták, bankót keresvén annak lapjai között. Természetes, hogy aztán ennek sok jó könyv és kézirat áldozatul esett; mégis – szerencsére – midőn a keményen megdézsmált könyvhalmoz nagy későre vizsgálakerült alólírotthoz, egy érdekes kötet nem hiányzott abból: Lenkey Zsigmond sajjátkező helynév-magyarázó pályairata sértellenül megvult s gondosan megörizve most is megvan alólírott könyvtárában.” (Szentpétery 1889. 657–658. hasáb.)

Szentpétery Sámuel a címlapjára az alábbiakat írta: *Lenkey Zsigmond Pelsőci Predikátor Pálya munkája. 1838–39. Eredeti Kéz írat. Meg vette egész könyvtárával 1840. utóda Szentpétery Sámuel ref. lelkész.*

²²Szentpétery 1889., 656. hasáb.

²³Elírás, Pestynél és Lenkeynél: *kan eb.*

²⁴Szentpétery 1889., 684–685. hasáb.

²⁵Szentpétery 1889., 685. hasáb.

²⁶Szentpétery 1889., 686. hasáb.

²⁷Toldy Ferenc nem volt az akadémiai bírálóbizottság tagja.

²⁸Szentpétery 1889., 686. hasáb.

²⁹Szentpétery 1889., 687. hasáb.

³⁰Szentpétery 1889., 688. hasáb. A *Have pia anima* gyakori sírfelirat, magyarul: Isten veled, jámbor lélek!

Pesty Frigyes talán még olvashatta Szentpétery Sámuel sorait, majd 1889. november 23-án „egy várallan heves szűgörcs örökre lezárta szeméit.” Szinnyei (1900).

³¹„A pályázatot LENKEY ZSIGMOND nyerte meg, de pályaműve „sajjtóra nem érdemlített”. Vö. UjMMúz. 1851–1852. I, 371 és 1853. I, 79. – L. még Pesty (1888) III. l.; szerinte az Akadémia e pályázatával az elsőnek tartott „berlini Akadémia”-t is megelőzte (uo. III–IV. 1.).” (Szabó T. 1934. 176.)

³²„Nemrégiben a magyar helynévkutatás múlt századi történelét tár-

gyalva, részletesen szóltam a Magyar Tudós Társaság 1837-i helynév-pályázatáról is. Akkor e pályázat eredményéről csak annyit tudtam mondani, hogy a pályázatot LENKEY ZSIGMOND, pelsőci református prédikátor nyerte meg. De hogy munkája a két másik pályázó pályamunkájával együtt még a kor kívánalmaihoz viszonyítva sem sokat érhetett, az bizonyos kritikai megnyilvánulásokból, s még inkább a munka kiadásának elmulasztásából nyilvánvaló.” (Szabó T. 1950. 71.)

³³ Vö. Pesty 1888. I-II.

³⁴ A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. 1838–1840. Budán, 1842. 17–18.

³⁵ A pályázatról nyomtatásban kiadott hivatalos közlés mindössze ennyi: „A *nyelvtudományi* kérdésre érkezett jutalomfeleletek bírálói; Czuczor, Nagy J. és Vörösmarty rr. tagok egyhangú ajánlására a 3-d számmal illy jelmonddal *Quis reddat omnium nominum etymon?* mint a többi közt legjobbnak rendeltetett kiadatni a száz arany jutalom; nyomtatása azonban, számos tévedésénél fogva, elmaradván.” (uo. 24.)

³⁶ Toldy Ferenc így nyilatkozik egy jóval későbből való szerkesztői jegyzetben: „Ez ügyben (t.i. a helynevekében) az *akademia* egy ízben (1837.) már jutalomtétel által is kívánt hatni. Az eredmény tökéletlen volt. *Lenkey Zsigmond* pályázata megnyerte a díjat, de sajtóra nem érdemesített.” (Vö. ÚjMMúz. 1850–51– I. 371. és 1853 – I. 79; I. még Pesty, i.h.)

³⁷ Jogosan kifogásolt magyarzatainak természetére nézve Révész Imrénél (1853. 86) azt olvassuk, hogy azok ilyenfélék voltak: „*Aborigenes – abarok, Anubis – Kan eb, Aquitania – ag fi tanya slb. Ebből az egésze következtetést hozhat a nyelvészethez kissé értő olvasó is.*” – Révész véleményét I. még alább a Függelékben közölt I. mellékletnek Lenkey dolgozatára vonatkozó részében is!

³⁸ Szabó T. 1988. 13–14.

³⁹ Hajdú é.n. (Letöltve: 2016. július 27. <http://nevtan.arts.unideb.hu/nevtan/tagozat/hm-ou.pdf>)

⁴⁰ Lenkey 53. A szövegeket betűhíven közöljük. Tartalmánál figyelembe kell venni, hogy szerzője palóc nyelvjárással beszélt és írt, ezért pl. ebben a szócikkben pókhálóról van szó.

⁴¹ Lenkey 53.

⁴² Lenkey 53.

⁴³ Lenkey 53.

⁴⁴ Lenkey 106.

⁴⁵ Lenkey 106.

⁴⁶ Lenkey 106.

⁴⁷ Lenkey 166.

⁴⁸ Lenkey 178.

⁴⁹ Lenkey 178.

⁵⁰ Lenkey 226.

⁵¹ szerint

⁵² Lenkey 226.

⁵³ Lenkey 226.

⁵⁴ Lenkey 293.

⁵⁵ Lenkey 398.

Forgon Mihály, mihályfalusi

1909/1997: Gömör-Kishont vármegye nemesi családai. I-II. Kolozsvár / Somorja

Hajdú Mihály

é.n.: A névtudomány története. Letöltve: 2016. július 27. <http://nevtan.arts.unideb.hu/nevtan/tagozat/hm-ou.pdf>

Kardos László – Derda Sándor – Ronec György

2014: Pelsőc. ...barangolások Pelsőc történelmében... Pelsőc

Nagy Iván

1860: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. 7. kötet. Pest

Pesty Frigyes

1878: A helynevek és a történelem. (Pesty Frigyes szerk.: Értekezések a történelmi tudományok köréből 1.) Budapest

1888: Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben. I-II. Budapest

Révész Imre

1853: A magyar helynevek nyelvészeti tekintetben. In.: Új Magyar Múzeum I. 76–91.

Schedel Ferenc

1842: Első Osztály. A Magyar Tudós Társaság története. X. nagy gyűlés Nov. 16-tól 25-ig 1839. In: A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. 5. kötet (1838–1840) Buda

Szabó T. Attila

1934: A helynévgyűjtés jelentősége és módszere. In.: Magyar Nyelv XXX. évfolyam. Budapest, 160–180.

1950: A magyar helynévkutatás XIX. századi történetéhez. In.: Magyar Nyelv 46. évfolyam. Budapest, 71–74.

1988: A magyar helynévkutatás a XIX. században. In: Szabó T. Attila: Nyelv és település. Budapest, 181–249.

Szabó Károly

1850–1851: A magyar helynevekről. In.: Új Magyar Múzeum, 199–210.

P. Szalay Emőke

2015: Úrasztali és keresztelődények a Tiszáninneni Református Egyházkerület Borsod-Gömöri Egyházmegye gyülekezeteiben 2. – Magyar Református Egyház Javainak Tára 26. Bócs

Szentpétery Sámuel

1889: Pesty Frigyes contra Lenkey Zsigmond. Sárospataki Lapok, szeptember 9.

Szinnyei József

1900: Magyar írók élete és munkái. VII kötet. Budapest

Vattay László

1887: Szentpétery Sámuel 50 éves jubileuma. Pelsőc, 1837–1887. In.: Sárospataki Lapok, január 24.

Viszota Gyula

1909: Az Akadémia emlékszerlegei. In: Akadémiai Értesítő, 20. kötet, 97–100.

IRODALOM

Börzsönyi József

1986: A Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Sárospatak) kéziratkatalógusa. (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai 4.) Budapest

Kurucz Ádám

Nógrád vármegyei vitézi várományosok nyári portyázása – egy ifjúságnevelési módszer a második világháború idején

A vitézi várományosok neveléséről

Az elmúlt években egyre hangsúlyosabb szerepet kapott a *Vitézi Rend* kutatása, történetének feldolgozása. Mára önálló kötetek és tanulmányok foglalják össze a *Vitézi Rend* létrehozásának folyamatát, felépítését, működését, társadalmi bázisát és politikai szerepét. Ezekben a történeti munkákban részletesen ismertetésre kerültek a vitézi várományosok nevelésének kérdései is ezért alábbiakban csak a legfontosabb információk közreadására szorítkozom – bevezetésként – a vitézi várományosok nevelésével kapcsolatban.

Először érdemes tisztázni, kik is voltak a vitézi várományosok. Ha a vitéz (elsősülött) fia betöltötte a 17. életévét és az előírt követelményeknek megfelelt – vagyis alkalmas volt a 6650/1920. M. E. számú rendelet és a *Vitézi Rend* szabályai szerint a vitézi telek átvételére és művelésére –, vitézzé lehetett avatni és apja vitézi telkének várományosa lett. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy a vitézi várományos nem a vitézi cím, hanem a vitézi telek várományosa volt, vitézi cím nélkül nem is örökölhette meg a vitézi telket. 1927. november 27-én tartott teljes ülésén az *Országos Vitézi Szék* határozata értelmében már a nem telkes vitézek fiait is fokozatosan vitézzé avatták. Az ő esetükben szintén vitézi várományosokról beszélhetünk, azonban ők nem a vitézi telek, hanem a vitézi telekre való jogosultság várományosai lettek.

Az 1930-as évek végére – ahogy számuk növekedett – egyre hangsúlyosabb szerepet kapott a vitézi várományosok nevelésének kérdése: „A *Vitézi Rend* jövője a várományosokon nyugszik – hangsúlyozta vitéz **Kiss István** nyugállományú alezredes, földbirtokos, földesi lakos – mert ha a vitézi kitüntelést megszerzett apák kidőlnek, a Rend kereteit a várományosok jövő nemzedéke fogja kitölteni”. Ebből kifolyólag a Vitézi Rend egyre nagyobb hangsúlyt fektetett a vitézi várományosok nevelésére „hogy – az adott körülmények figyelembevételével – a várományosok olyan szellemben nőjenek bele a *Vitézi Rendbe*, hogy a vitézi esküben foglaltaknak mindenben meg tudjanak felelni”.

Az *Országos Vitézi Szék* az 1939-ben felállított *Országos Vitézi Szék Társadalmi Bizottságának* tette feladatává a várományosok nevelésének ellenőrzését. A vitézek (első) szülött fiainak nevelése egyre több fórumon került előtérbe, melyek közül érdemes néhányat megemlíteni: 1937. október 18-án Székesfehérváron a 800 vitéz részvételével lezajló vitézi napon vitéz **Szarka Géza** író nagy tetszést arató előadásában – mely a vitézi várományosok nevelésének elveiről szólt – hangsúlyozta, hogy nekik kell átvenniük apáik vitézi örökét. 1938-ban megjelent vitéz **Kiss István** *Vitézi várományosok nevelése* című füzet. 1939. június 18-án, Budapesten a Váci utca 50. számú ház első emeletén átadták a vitézi várományosok testnevelését szolgáló sport-

termet. A felavatási ünnepség jelentőségét jelzi, hogy jelen volt **Hóman Bálint** kultuszminiszter és vitéz **Igmándy-Hegyessy Géza** a *Vitézi Rend* ügyvezető törzskapitánya is. 1940. november 10-én *Budapest Székesfőváros Vitézi Széke* éves értekezletén vitéz **Horváth Gyula** nyugalmazott tábornok, *Budapest Székesfőváros Vitézi Társadalmi Bizottságának* elnöke számolt be a bizottság vitézi várományosok nevelésének terén kifejtett munkájáról.

A vitézi várományosok nevelését a gyakorlatban is több rendezvény volt hivatott előmozdítani. Rendszeresen tartottak a várományosok számára nyári táborozásokat és a 40-es évektől – ugyancsak ebbe a kategóriába sorolandó – úgynevezett portyázásokat. A táborozás fogalmát e rendezvények vonatkozásában meglehetősen tágan értelmezték. Táborozásnak neveztek egynapos kirándulásokat, sőt vitézi rendházakban rendezett előadásokkal színesített esteket is. Függetlenül ezek típusától, a táborozásokon való részvételt általában minden vitézi várományos számára kötelezővé tették.

A több napos táborozások programjaiba egy 1939-es szarvasi táborozásról készült tudósítás enged betekintést: „A tábor tagjai a reggeli edző tornagyakorlatok után, a délelőtti mezői munkában, kirándulásokkal, hasznos testi foglalkozásokkal töltötték el. A fiúk természetesen megerőltetés nélkül, jókedvűen végezték az adódó munkákat: gyomláltak, répát kapáltak, mákot szedtek, szénát gyűjtöttek, boglyákat raktak és általában részt vettek a mezőgazdasági időszerű munkálatokban. Közben kirándulásokat tettek, elsősorban Szarvas városában és a környéken, s többek között tüzetesen megszemlélték a körösi duzzasztóműveket. [...]

A táborozás részesei ebéd előtt rendszerint megfürödtek a Körös holtágában, majd kiadás ebéd után rövid pihenő következett. Délután a szarvasi sporttéren elméleti oktatásban részesültek, aminek során ismertetésre került – ismételt is – a *Vitézi Kiskáté*. Az oktatók általában arra törekedtek, hogy a fiúkat vitézi szellemben neveljék, ezért számos alkalommal ismertették előtük a hős apák kimagasló fegyvertényeit, majd rendszerint szakaszgyakorlatok, harcszerű terepi játékok, fegyvelmező gyakorlatok következtek. Ezután kerültek sorra a különféle játékok: kézilabdajáték, súlydobás, füleslabda-játék, céllövő verseny stb.

A főbb elméleti tárgyak a következők voltak: nevelés a vitézi életre, a *Vitézi Rend* szervezete, a vitézek kötelességei, a *Vitézi Rend* fegyvelmi szabályzata, a vitézi eszme a családban, milyen legyen a vitézi várományos, a vitézi társadalmi bizottságok szerepe a magyar társadalomban”.

A táborozások sorába illeszkedő portyázások máig ismeretlen elemei a vitézi várományosok nevelését célzó rendezvényeknek. Az alábbiakban egy portyázásra felszólító parancs, majd a portyázásról szóló beszámoló kerül

közlésre, melyek egy mindeddig feltáratlan világba engednek betekintést: A *Vitézi Rend* belső életébe a visszacsatolt északi országrészen, ahol a *Vitézi Rend* nemzetiségi összetétele már vegyes képet mutatott, ugyanis a *Vitézi Rend* iránt jelentős érdeklődés mutatkozott a szlovákok és ruszinok körében is. Természetesen, az ő esetükben is az első világháborúban magukat kitüntető katonák és várományosaikról beszélhetünk.

1942. szeptember 22-én a *II. Rákóczy Ferenc fejedelem 4. számú vitézi törzsszék* vármegyei székkapitányai és a társadalmi bizottságok elnökei értekezletet tartottak Kassán vitéz **Szinay Béla** törzskapitány elnökletével. Az értekezlet behatóan foglalkozott a vitézi várományosok- és gyermekek nevelésének kérdéseivel és a várományosok évenkénti táborozásával is. Bizonyára ezen – vagy egy hasonló megbeszélésen – született döntés az 1942. december 29–30-i portyázó gyakorlatról, majd az ott szerzett tapasztalatok alapján megtartott és az alábbiakban ismertetett 1943. évi nyári portyázás megtartásáról.

Vitéz Ballay Győző nógrád vármegye vitézi székkapitányának általános utasítása

„A Nógrád vármegye Vitézi Szék rendezésében 1943. június hó 21., 22. és 23-án megtartandó nyári portyázó gyakorlatra.

1. A gyakorlaton való részvétel kötelező.

2. A portyázás célja és haszna: Önállóságra szoktat, bátorságra, leleményességre nevel, próbára teszi az egyes [várományos] testi, szellemi képességeit és fegyelmélettségét egyaránt. Összetartozandóság érzetének nevelése. A portyázás alatt történetek oktatólagos megbeszélése.

3. Megbeszélés: 1943. június 23-án Hollóköz. Hazaútazás 24-én.

4. A portyázók kötelező felszerelése: Használt, de nem rongyos öltözet, melyet esőtől, sártól, tüskétől nem

A vitézi várományosok táborozásairól a vitézi székek értekezletein döntöttek. A *II. Rákóczi Ferenc fejedelem* nevét viselő 4. számú Vitézi Törzsszék ilyen rendezvényeiről az egyetlen fényképet 1939-ben közölték. A képen: Vitéz Szinay Béla ny. altábornagy, vitézi törzskapitány (középen) megnyitja az értekezletet. Mellette áll baloldalt vitéz Bárcoz Gábor felsőházi tag, az Országos Vitézi Társadalmi Bizottság elnöke, jobboldalt vitéz Robogány Ede alezredes osztályvezető. (Forrás: Tolnay Világlapja 1939/52. szám 21.)

kell féltetni. Vastagtalpú, jól kijárt lábbeli. Hátzszak, mely egyszerű zsákból is rögtönözhető. 3 napra megfelelő mennyiségű nem romló élelem. Takaró, mely a nyári éjszaka hidegétől véd. Kisbalt, zsebkés, gyufa, kulacs, mosdóeszközök (törölköző, szappan, fogkefe, borotva), ivóbögre, zsebóra, cipőtisztító eszközök. Tartalék ing, fürdőnadrág, ceruza, [radír]gumi, útinapló-füzet. A portyázásra kapott parancs. Napi 1 pengő költőpénz.

5. A résztvevő várományosok visszautazási költségeit a vm. Vitézi Szék adja.

6. Útinapló-füzet és portyázási parancs mellékelve.

7. Aki betegség folytán a gyakorlaton részt venni nem tud, orvosi bizonyítvány mellékelésével együtt a vm. Vitézi Széknek jelenteni tartozik úgy, hogy az legkésőbb június 20-án déli 12 óráig a vm. Vitézi Székhez beérkezzen.

8. A résztvevők közül érdem szerint három várományos jutalomban részesül.

9. A napló vezetése kötelező. Az a jó napló, amelyben minden érdekes mozzanat benne van és hű képet ad a portyázásról. Tehát nem csak a kapott feladatok megoldásának van helye a naplóban, hanem mindannak amit a várományos említésre érdemesnek tart.

10. A parancs még odahaza tüzetesen áttanulmányozandó és átgondolandó.

11. A parancsban előírt láttamozásokat a láttamozók a pontos idő megjelölésével eszközölkéjék. Ha a láttamozó hatósági személy, pecsétet is tegyen rá.

12. Az összpontosítás helyére 23-án megborotválkozzon és a fáradtság legkisebb jele nélkül kell beérkezni.

13. A kulacsban mindig legyen víz. Kimelegedve hideg vizet ne igyunk. Csak keveset együnk egyszerre. Üres gyomorral jobban bírjuk a meleget és a gyaloglást. Naponta legalább egyszer igyunk forralt meleg tejet.

14. Minden útközben adódó lehetőséget használjunk fel fürdésre. Reggel és este mosakodjunk. Fogat mossunk.

15. A cipőt minden pihenőnél le kell vetni.

16. A ruha naponta kiporolandó, kikeféléndő.

Az említett útinapló-füzetek sajnos nem maradtak az utókorra, azonban vitéz Ballay Győző a portyázásról írt jelentéséből ízelítőt kaphatunk ezek tartalmából:

„Szeretném az összes naplót sokszorosítva felterjeszteni, de ez a mai viszonyok között, a felhalmozott munka miatt keresztülvihetetlen. Ezért be kell érnem szemelvényekkel, melyeket egyes várományosok naplójából ollóztam ki”.

Vitéz Jászberényi Frigyes naplójának befejező része

„Az előző lapon a parancs száraz leírása volt. Szándékosan írtam ily röviden. A parancs végrehajtása közben nincs lantpengés. A parancs a katona életében szentségként szerepel. De útinaplóm hiányos lenne, ha nem írnám le azokat a maradandó élményeket, melyek útközben lelkemet fogva tartották. Az erdő susogását,

a harmat csillogását, a madarak dalolását én is észrevettem. Az én lelkemet is felvitték Istenhez és a magyar hősökhez.

Ezenkívül szeretnék másról is írni. Szeretném, ha szemléletesen le tudnám írni azt, amikor a kanyargós hegyi utakon járva úbaigazítást kértem az egyszerű juhásztól. Ezer apró ráncú arcából sugárzott az a szó »testvér«. Igen, magyar testvér. És ő magyarozott együgyűen. Kezével, derekával segítve a megértést. Hallgattam és a végén nem tudtam az irányt, mert közben azon gondolkodtam, hogy vajon sejt-e, hogy emberek azon járadoznak, hogy ő jobb életet és boldogabb öregkort élhessen. Majd tovább mentem. Az erdő fáit át-szűrték a reggeli napsugarakat, a fák között sűrű pára gomolygott. Száz és száz kismadár ébredezett álmából. Önkéntelenül az idegen propaganda felvételek jutottak eszembe. Ifjak menetelnek havas csúcsok felé. A felvevőgépbe mosolyognak. Gazdag nép gyermekei. Mi nem néztünk mosolyogva felvevőgép lencséjébe. Miránk az Isten mosolygott. Cipőnk szakadozott, de jöttünk. Bennünk tartotta a lelket az erdő, melyet a magyar történelem során mindég tapasztalunk, de megmagyarázni nem tudjuk. Nem irigylem a gazdag nép gyermekét, mert ezalatt a három nap alatt mindent megkaptam, amit egy hős apának a gyermeke kívánhat. Most erőm teljes tudatában vagyok.

Portyázásom alatt rájöttem arra, hogy rossz a vándor embernek. Senkinek, semminek nem nézik. »Egy bűn van tudd meg, lent maradni szegényen, /lelki/ ismeretlenül, erény is csak egy: haladni, s nem állni meg csak legfelül.« Megtanultam, hogy tudásom maximumát kell adni a köznek. Igen, nehéz vándornak lenni, de azért kell tudnunk vándornak lenni. Istenért, Hazáért, ha a magyar sors úgy kívánja, legyünk vándorok, de büszke vándorok.

Beszélgetnem kellett emberekkel. Próbáltam tanulmányozni az emberekkel való bánásmódot. Nagy kérdés azok számára akik vezető embereknek készülnek. Márpedig nekünk vitézeknek vezetőknak kell lennünk. A szép, kedves szó megtermi gyümölcsét a magyar embernél. Olyan aranyos tud lenni egy jól kezelt magyar ember, hogy öröm nézni. Édes fia voltam mindegyiknek, mosolyogtak, tréfáltak. Jó érzés járta át szívemet, amint »édes fiamnak szólított[ak]«. Így lenne testvér a magyar.

A magyar vendégszeretet szép példáját tapasztaltam vitéz **Kassai Sándor** nemzetes úrnál. Úgy kezelt ő is, mint saját gyermekét. Cselekedetük sok mozzanatából kivettem, hogy lelkük nemes.

Az útszakaszok kipróbálták erőmet, kitartásomat, akaratomat. Sokszor már úgy éreztem, hogy nem bírom. Rossz cipőm szögei szurkálták lábamat. Próbáltam humorosan felfogni a tényt. Nehéz volt, de ment. Menni kellett. Akartam, hogy menjen. A nagy hegyeken tudom majd szétpattant, de mégis tudtam örülni, mert éreztem erőmet.

A kirándulás alatt megismertem önmagamot. Megtanultam, hogy melyik ponton vagyok gyenge. Az életben való boldogulásnak fő feltétele. Az élet harcában csak az győz, aki ismeri önmagát.

Ezek és számos más lelki hatás bennem egy nagy egységbe forrottak össze. Az Isten és Haza fogalmában. Az úton sokszor önkéntelenül dúdolgattam: »Hazának rendületlenül légy híve oh magyar«. Igen, rendületlenül. Ez a portyázás ezt húzta alá egész lényemben »rendületlenül.«

Vitéz Bussai Sándor földműves egy feladatleírása

„Az egy óra pihenő után pedig elindultam Sósár fürdő felé. Sósár fürdőben megkóstoltam mindkét savanyúvizet. Inni jobbnak találtam azt, ami a fürdőpark végében van. Fürdésre pedig jobb, ami a fürdő udvarán van. Amelyiket inni tartok jobbnak, az azért jobb szerintem az ivásra, mert annak több a szénsav tartalma. Gyógyfürdésre pedig azért alkalmasabb a másik, mert ízlésem szerint nem csak szénsavtartalma van, hanem iszapos is, ez ivásra nem olyan jó.

Amikor ezzel megvoltam mentem tovább Zsélybe. Odaértem d. u. 1/2 2 órára és meg kellett várni, míg az irodába jöttek. Délután 2 órakor a főjegyző úr bejött az irodába és jelentettem neki, hogy mi járásban vagyok és megkértem, hogy adjon nekem felvilágosítást arról, amit nekem ott meg kell tudnom. A zsélyi körjegyzőséghez tartozik Erdőszeg [sic!] és Óvár. A születések és halálozások száma Zsélyben a legkedvezőbb. Erdőszegen [sic!] is elég jó, de Óvárban benne van a romlás. Ott nagyon gyakori az egyke. Tovább érdeklődtem a község szociális helyzetéről. Örömmel értesültem arról, hogy nyári időben az iskolai szünet alatt, amikor legtöbb a mezei munka, a szegényebb sorsú családok gyermekeit 3-6 évesig az iskolában nevelik és ott kapnak étkezést is, hogy szüleik nyugodtan végezhesék mezei munkájukat. A gyermekeket egy óvónő tanítja versekre és énekekre. Van a községben megszervezve egy tanács, amely gondoskodik a szegény sorsú családokról”.

Vitéz Temesvári Béla egyik feladatleírása

„[Ipoly]tarnóc 1000 lelket számlál, 1332-től ismeretes a történelemből. Ekkor már plébániája is volt. A királyok adományozták a főuraknak. Legnagyobb nevezetessége a három kilométerre lévő megkövesedett fa, az őskori ember és a mamut lábnyomok. A Karancsláva kitörésekor az ide ömlő bazalt nem keményedett meg azonnal, így történt aztán, hogy még a lány állapotban keresztülmentek rajta állatok és emberek. A leleteket **Kubinyi Ferenc**, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója ásatta ki, majd pedig az idő viszontagsága miatt boltozatot emelt föléje 1850-ben.

Ez azonban nem minden. Volt Tarnócnak egy festőművésze is. Nevezetesen: **Aba Novák**. 1891-ben született Tarnócon. Később Pestre került és nyarait töltötte

Vitéz Aba Novák festőművész, aki szintén a Vitézi Rend tagja volt
(Forrás: Tolnai Világlapja 1939/9. szám 6.)

szülőfalujában. Apja: vasúti tiszt. Egyik leghíresebb alkotása: a szegedi hősök kapujának festése a következő felirattal: »A haladás útja dicső múltból diadalmas jövő felé vezet«. 1942-ben halt meg. Tarnóc lakói szín magyarokból állanak, vallásuk római katolikus. Nem szabad elfeledkezniük az 1919-ben végrehajtott fegyvertényeiket a tarnóciaknak. 28 ember 210 tőltennyel napokig tartotta a községet, sőt, nemcsak, hogy tartotta, zsákmányt is szerzett, éspedig 96 csehet fogtak el, 4 tréncocsit, 2 géppuskát, 1 golyószórót zsákmányoltak. Csak akkor adták fel a falut, mikor a vörösök kényszerítették őket a fegyver letételére.»

Vitéz Pernye István urasági cseléd naplójának részlete

„Rimóc községbe beértem Varsány felől. Nagyon sok új ház épül mostanában. Aztán elmentem a község-

zához és láttamoztattam a parancsot és elmentem pihenni. Arra ébredtek fel, hogy az emberek és vagy 6 gyerek azt beszélik »kössék fel, ez biztos kém lehet«. De én mindjárt elővettem a lepecsételt parancsot, persze már akkor rajta volt Rimóc község pecsétje is. Mindjárt bocsánatot kértek a sértésért, de én azt mondtam, hogy bárcsak az Isten megóvjon a kémektől. És örülök, hogy ilyen figyelmesek az idegenekkel szemben. Ezután még ez nem volt elég, a kocsmában volt egy csendőrmester és a kocsmáros odaküldte hozzám, hogy ez is igazoljon le, odaadtam a zöldigazolványomat, átnézte, azzal elment. Azt mondta: egész nyugodtan pihenjek tovább».

Vitéz Megyeri Ferenc földműves naplójának részlete

„14 család lakik a majorban, 55 gyermek van összesen. Egy családra esik 3,9 gyermek. Vagyis egy családnak csak három, a többire 4 gyermek jut. Megtudtam azt is, hogy Kiskelecsényt 15 éve Hársas pusztának hívják. 11 órakor indultam Kelecsény pusztára, ahol báró **Buttler Elemér** képviselő úrral láttamoztattam parancsomat. Itt majdnem a nadrágom maradt ott az aláírásért, mert egy nagy dögkutyra rám ugrott. Szerencse volt, hogy hoztam magammal kisbaltát.»

Vitéz Ballay Győző székkapitányának véleményes jelentése és a portyázó gyakorlatok sorsa

„1943. június hó 21., 22., 23. és 24-én tartott portyázó gyakorlatról.

Az 1942. december hó 29-30-án tartott téli portyázó gyakorlatunk után, az ott szerzett tapasztalatok felhasználásával, nagy kedvvel fogtunk a második - nyári - portyázó gyakorlatunk előkészítéséhez.

A portyázó gyakorlat környékének térképe. (Forrás: Magyarország topográfiai térképei a második világháború időszakából. DVD Arcanum Adatbázis Kft.)

A hollókői vár 1938-ban. (Forrás: Fortepan 11227)

23 várományos részére bocsátottunk ki parancsot, azzal az utasítással, hogy aki betegség, vagy más elháríthatatlan akadály miatt nem indulhat, köteles ezt időben jelenteni. 5 igazolatlan nem vett részt a portyázó gyakorlaton.

A portyázás összpontosítási helyéül Hollókő várát, a vármegye földrajzi központjában fekvő történelmi helyet, a festői vidék felett uralkodó romvárat jelöltük ki. A gondos előkészítés érdekében kiszállottunk a portyázás vezetőjével, vitéz **Dobó József** t[artalékos] százados gimnáziumi testnevelési tanárral az összpontosítás helyére, és a szállás-étkezés-visszautazás stb. lehetőségeit ott a helyszínen szereztem meg.

22-én: Ismét Hollókőn voltunk, hogy az előkészületek pontos végrehajtását ellenőrizhessük és előmozdithassuk.

Mindenütt megértő jóindulatra és lelkes támogatásra találtunk.

Az elszállásolás a hollókői elemi iskolában, ponyvákkel letakart szalmán, s az étkezést ugyanott helybeli főzőszemélyzet segítségével a mai nehéz viszonyokhoz képest igen jól oldottuk meg.

23-án: Már 9 órakor a várromnál állottunk és szinte izgatottan vártuk a 10 órát, vagyis a parancsban megjelölt beérkezések időpontját.

A portyázás vezetője úgy állította össze az összes résztvevők feladatát, hogy azok a második nap éjszakáját már 3 rajban a várhoz 10–12 km. közelségben töltsék és a harmadik napon már egy-egy parancsnok vezetése alatt zárt alakzatban meneteljenek az összpontosítás helyére:

Gyönyörű látvány volt amint az egyik raj, a várral szemben fekvő erdőben egy gyalogösvényen egyenként szakadozva, de nótaszóval ereszkedett lejjebb-lejjebb a vár alatti völgybe, hogy onnan nehéz kapaszkodó árán a vár falaihoz följusson.

A másik két raj érkezési irányait egy közeli domb eltakarta előlünk. Hol az órát néztük, hol pedig a szemünk

előtt kapaszkodó rajt és úgy ítéltük meg a dolgot, hogy ez a raj percnyi pontossággal 10 órára fog beérkezni.

Ugy is történt. De amikor már csak 5 percnyire voltak a célhoz, akkor a közeli hegytetőről ereszkedve a másik két raj is megjelent és pont 10 órakor percnyi pontossággal érkeztek. Amint egy békebeli rendgyakorlatnál egyszerre vezényeltek álljt a rajparancsnokok. A katona szívének felemelő jó érzést okozott ez a látvány.

12 óráig kaptak pihenőt a várományosok, hogy naplójukat befejezhessék. 12 órakor a várrom megtekintése után megvizsgáltuk a szerelvényeket, majd a közeli iskolaépületbe mentünk, ahol teknőbbe készített vízben tetőtől talpig megmosakodtak, majd jó étvágygal megébédelték.

Délután 1/2 3-kor az iskola tantermében az elbírálás nehéz munkájához fogtunk. A naplót két részre osztottuk, és pedig:

1. középiskolai
2. elemi iskolai végzettségűekre.

Az első csoporthoz 7, a második csoporthoz 11 várományos tartozott.

Először a második csoporthoz tartozók útinaplóját olvasta fel a portyázás vezetője.

Egy-egy napló felolvasása után azonnal, de mi bírálók egymástól függetlenül bíráltuk el a teljesítményeket.

Az első 11 napló felolvasása után szünetet tartottunk és ezalatt döntöttük el az érdemességi sorrendet.

Első helyezett: vitéz **Bussai Sándor**, második helyezett: vitéz **Kopcsányi László**, harmadik helyezett: vitéz **Pernye István**.

A középiskolai végzettségűek maguk olvasták fel naplójukat. Itt is ugyanúgy jártunk el mint az első csoportnál.

Eredmény: első helyezett: vitéz **Jászberényi Frigyes** 5-öd éves tanító növendék, második helyezett: vitéz **Temesváry Béla** kereskedelmi t. végzett, harmadik helyezett: vitéz **Bartha Jenő** egyetemi hallgató.

Négy jutalomtárgyat osztottak ki az első és második helyezettnek és p[engő] jutalmat vitéz Pernye Istvának.

A várományosok egytől-egyig lelkiismeretesen és pontosan hajtották végre feladataikat. A naplók arról tanúskodnak, hogy mindannyian legjobb tudásukkal, szinte egymással versenyezve igyekeztek kötelességüknek eleget tenni. Az őszinteség jellemzi a naplók[ka]t, nem takargatják hibáikat. Leírják azt is, ha helyelközzel eltévedtek. A naplók figyelmes átolvasása és a várományosokkal való beszélgetés alapján határozott és megdönthetetlen hitté vált bennem az eddig csak sejtett és remélt tudat, hogy a portyázásban hatalmas és eddig versenytárs nélkül álló nevelési eszközre bukkantunk. Értékei fölmérhetetlenek, s azért minden anyagi áldozatot és az előkészületekkel járó minden fáradságot érdemes volt meghozni.

Vitéz Igmándy-Hegyessy Géza, a Vitézi Rend ügyvezető törzskapitánya, a képen, mint testőrezredes (Forrás: A cs. és kir. „Frígyes főherceg” 52. gyalogezred hadialbuma. A Pécs-baranyai katonák szereplése a világháborúban. Budapest, Pécs, 1935.)

Rájöttünk, hogy a legkorszerűbb nevelési eszköz. Tovább kell fejlesztenünk és a magyar nemzet minden neveléssel foglalkozó szervezete számára ismertté, elfogadottá kell tennünk, hogy minél előbb beállíthassák a nemzetnevelés nehéz és sürgős munkájába.

Óriási nevelő értékek rejlenek a portyázásban. A sok ismeret és tapasztalat, amit a portyázás nyújt megfizethetetlen az ifjúság szempontjából, de egyúttal a nemzet széles rétegének nevelését is előmozdítja már csak a portyázók példaadása útján és a velük való érintkezések kapcsán is.

Hát még abban az esetben, ha a portyázást magasabb fokozatra állítjuk, hogy a portyázók egyetlen feladata mindenütt és mindenkor az emberek és ezáltal az egyetemes nemzet nevelése legyen.

Ezen naplószemelvényekből kitűnik, hogy a portyázási gyakorlat alatt a várományosok feladatai minden irányban kiterjedtek és azokat igyekeztek a legjobb tudásuk szerint megoldani.

Úgy a téli, mint a nyári portyázás lezajlása után tanúságként leszűrjük, hogy csak azon portyázási gyakorlat vezet célhoz, mely több napon át tart, mert csak így lehet komoly, önálló feladatokat adni.

Ezért javaslom, hogy a jövőben minden évben a nyári időszakban legalább három-négy napig tartó portyázó gyakorlat tartassék meg.”

Azonban a történelem közbeszólt. A Nógrád vármegyei vitézi várományosok portyázása a következő nyáron már nem vált lehetségessé. 1944. május 22-én az április 21-én főkapitány-helyettségé kinevezett Igmándy-Hegyessy Géza altábornagy, a rendkívüli helyzetre való tekintettel, még csak a vitézi várományosok évente szokásos táborozásának megtartásától tekintett el, de a portyázások megren-

dezését minden vármegyében előírta. Szeptember 27-én azonban a rendkívüli viszonyokra való tekintettel már a portyázásokat sem tette kötelezővé. Ezzel a vitézi várományosok nevelését célzó események végérvényesen lezárultak.

Vitéz Ballay Győző

A portyázó gyakorlat ismertetése után lássuk, ki volt a jelentés írója, a portyázás szervezője, vitéz Ballay Győző. Életről mindeztidáig egyetlen feldolgozás született **Gere József**: *Békében, háborúban* című könyvének személyi adattár részében, melyet az alábbiakban jelentősen kiegészítve tárok az olvasó elé.

Ballay Győző a Fejér vármegyei Iváncsán (máshol Adonyban) született 1888-ban, hetedik gyermekként. Édesapja **Ballay Győző** kir. járásbíró, a nyíregyházi református egyház presbitere, édesanyja **misejai Fabienits Gizella**. Az elemi népiskolát Cegléden, a középiskolát Nyíregyházán végezte el az *Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnáziumban* 1898 és 1902 között. Ezt követően felvételt nyert a nagyváradai hadapródiskolára, majd 1906. augusztus 18-án a honvédelmi miniszter rendelete értelmében, szeptember 1-jétől számítandó ranggal, hadapród tiszthelyettségé neveztek ki és a debreceni 3. honvéd gyalogezredhez osztották be.

1908. szeptember 1-jei ranggal hadnaggyá lépett elő, 1912. november 1-jei ranggal főhadnaggyá neveztek ki. 1914 februárjában eljegyezte, majd feleségül vette **Mihalik Jolánt – Mihalik Sándor** állami polgári iskolaigazgató, szakfelügyelő és **Willinger Vanda** leányát, akitől 1919-ben elvált.

Az első világháborúban a debreceni 3. gyalogezred III/10. századának parancsnokaként kezdte meg szolgálatát az orosz harctéren. A komornói (más néven adrianowi) ütközet során 1914. szeptember 8-án, amikor az ellenséges tüzérségi tűz elérte csapatainkat, „*Ballay Győző százados a gyomrán sérült meg, úgy, hogy csak súlyos gyomorműtéttel mentették meg az életét*”. Az operációt Budapesten végezték. Felépülését követően – mint kiváló gyalogsági kiképző tisztet – a honvédelmi miniszter szolgálattételre a debreceni 2. honvéd huszárezredhez rendelte. 1915. július 1-jei ranggal századosná neveztek ki és kérésére ismét a frontra vezényelték. A huszárezredtől való távozásakor itteni működéséért az ezred pótszázad-parancsnoksága 1915. július 19-én a következő napi parancsban adott köszönetet:

„Ballay Győző százados úr harctéri szolgálatara jelentkezvén, a pótszázadnál teljesített szolgálata alól felmentetett, a körükből távozik. Nevezett százados úrnak a gyalogsági kiképzés terén kifejtett odaadó, ügybuzgó és eredményteljes működéséért, melynél minden alkalommal a szolgálat tránti szeretetet és annak alantasaira való üdvös átvitelét tartotta szem előtt, a legfelsőbb szolgálat nevében köszönetemet fejezem ki”.

A hátszögből ismét a harctérre – ezúttal az olaszra – került, immáron zászlóaljparancsnokként.

A király 1917. június 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával a 3. osztályú katonai érdemkeresztet adományozta számára a hadidíszítménnyel és a kardokkal az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismeréséül. 1918-ban egy olyan tábor parancsnoka lett Kárpátalján, ahol az Oroszországból hazatért magyar hadifoglyokat gyűjtötték össze. Parancsnoki működéséről tanúskodik **Pentz Béla** alezredes 1918. október 8-i jelentése, mely szerint Ballay Győző százados „*a parancsnokságot minden tekintetben kiválóan vezet. Figyelme, gondoskodása mindenre kiterjed*”.

1919-ben feleségül vette **Tóth Erzsébetet**, akitől **Anna** nevű lánya született. Még ugyanebben az évben belépett a *Magyar Királyi Nemzeti Hadseregbe*, ahol különféle csapatparancsnoki beosztásokban szolgált Nyíregyházán, Nyírbátorban, Győrben és Budapesten.

Az 1925. november 1-én őrnaggyá lépett elő. 1926. augusztus 18-án megkapta a III. osztályú tiszti szolgálati jelet. 1927. szeptember 5-én kelt rendeletével vitéz **bulcsi Janky Kocsárd** honvéd-főparancsnok okirati dicséző elismerésben részesítette a csapatkiképzés terén elért kiváló eredményes és hasznos teljesítményéért. 1928. május 22-én kelt rendeletével a honvédelmi miniszter megerősítette, hogy a magyar királyi belügyminiszter 1906. évi 116628/I. a. számú rendeletével Ballay Győző őrnagy magyar nemessége elismertetett. A kormányzó 1928. június 15-én kelt elhatározásával elrendelte, hogy számára a dicséző elismerés tudtul adassék. Világháborús érdemei alapján egy évvel később Horthy Miklós vitézzé avatta. Az 1930-as évek végén a gyalogsági harcászati tanára lett a *Ludovika Akadémián*.

1940-ben Győr háziezredének, a 16. gyalogezrednek a parancsnokaként részt vett az Észak-erdélyi bevonulásban. Az ezred Erdélybe indulása előtt egy tábori lapot küldött **Győry Elemér** győri református lelkipásztornak, egyházkerületi lelkesítő főjegyzőnek. A lap azért érdekes számunkra mert az ezredes Észak-Erdély visszacsatolásával kapcsolatos gondolataiba enged betekintést:

„Isten segítségével elérkeztünk életünk talán legszebb órájához. Ma büszke örömmel indulunk, hogy megvigyük sokat szenvedett erdélyi testvéreinknek a felszabadulást. E boldog órában hálás szeretettel gondolunk lelki vezetőinkre, akik imáikkal és az Egek Urához küldött buzgó fohászaikkal segítettek minket a nehéz órákban”.

A kormányzó 1940. október 22-én kelt legfelsőbb elhatározásával elrendelte, hogy Kelet-Magyarország és Erdély egy részének a magyar Szent Koronához történt visszacsatolása alkalmából az átlagos kötelességteljesítésen túlterjedő teljesítményével szerzett érdemei elismeréséül számára a dicséző elismerés újolag tudtul adassék.

*„1940. december 4-én Kassára vezényelték, ahonnan 1941. november 3-án, saját kérésére került Balassagyarmatra, mert unokahúga – egyben nevelt lánya – Budapesten házasságot kötött a balassagyarmati illetőségű **Hell Jenő** főhadnaggyal.”*

1942. március 1-jével nyugállományba helyeztetett. 1942. július 29-én a kormányzó legfelsőbb elhatározásával a világháborút követő forradalmak és ellenforradalmak, valamint az ország elszakított területeinek visszaszerzése körül életét veszélyeztető önfeláldozással véghezvitt hazafias cselekedetei elismeréseként a *Nemzetvédelmi Keresztet* adományozta számára. A tényleges szolgálatból való kiválása alkalmából a *Dicséző Elismerés* számára újolag tudtul adattatott.

1942-ben – mint nyugdíjas ezredes – *Nógrád vármegye Vitézi Székének* élére került. A nyilas hatalomátvételt követően – 1944. október 16-án – a városban élő rangidős tisztként átvette a 23/2. törzspótszázad, egyben Balassagyarmat katonai parancsnokságát. *„Új beosztásában – a szemtanúk szerint – a nyilas túlkapásokkal szemben állt, ezért több alkalommal is konfliktusa volt a helyi hungarista vezetőkkel”.* A különítmény 1944. december 8-án Ballay Győző ezredes vezetésével a kóvári Ipoly-hídon keresztül elindult nyugat felé.

„A háború vége Ausztriában érte, majd Bajorországba került, ahol amerikai hadifogoly lett. 1946-ban Dél-Ausztriában csatlakozott feleségéhez, leányához és két kisunokájához. A családja 1946 júniusában jött haza Balassagyarmatra. A Magyarországról érkező hírek alapján úgy érezte, hogy vitézi székkapitányi és a nyilas időszakban betöltött városparancsnoki múltja miatt odahaza az élete nem lesz biztonságban. Nem tért haza. Kezdetben Ausztria amerikaiak által megszállt területén tartózkodott, majd 1951 februárjában Svájcban, Sankt Gallen városában telepedett le egy protestáns szeretetotthonban. Itt halt meg 1951. június 19-én szívroham következtében. E városban temették el, de sírját három év múlva már felszámolták.

Ballay Győző ezredes pályáját hivatásként felfogó tiszt volt, aki műveltségével és szerénységével vívta ki környezte megbecsülését. Vitézi székkapitányként bejárta Nógrád megyét, s közvetlen kapcsolata volt a rend tagjaival. [...] Fontosabb kitüntetései: Magyar Érdemrend Lovagkeresztje, Magyar Érdemrend Középkeresztje, Kormányzói különös dicséző elismerés látható jelét képező Magyar Koronás Nagy Aranyérem, Újolagos kormányzói elismerés látható jelét képező Magyar Koronás Ezüstérem, Kormányzói elismerés látható jelét képező Magyar Koronás Bronzérem, Nagy Ezüst Vitézségi Érem, Károly Csapatkereszt, Sebesülési Érme, Magyar Háborús Emlékérem, Tiszti Szolgálati Jel II. osztály, Tiszti Szolgálati Jel III. osztály, Osztrák Háborús Emlékérem, Német Háborús Emlékérem.”

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

¹ Szécsy-Oszlányi-Oszlányi-Farkass 1931.; Vitézek Albuma 1939.; Hellebronth 1941.; Fekete 2011.; Kerepeszki 2013.

² Tátrai 1997. 49–81.; Négyesy 1999. 163–194.; Négyesy 2000. 187–268.; Tátrai 2000/1. 35–74.

³ A vitézi várományosok nevelésének kérdéseiről bővebben: Tátrai 2000. 40., Hellebronth 1941. 87–89.

⁴ Budapesti Közlöny 1920/198. 1–3.

⁵ Ezt azért is érdemes hangsúlyozni, mert a szakirodalomban is előfordul a „várományos” meghatározás téves értelmezése (pl. Kora 2001. 73–93)

⁶ Szécsy–Oszlányi–Oszlányi–Farkass 1931. 107.; Hellebronth 1941. 88–89.; Tátrai 2000. 40.

⁷ Kiss 1938.

⁸ Az Országos Vitézi Szék Társadalmi Bizottságát, illetve a vármegyei társadalmi bizottságokat a Vitézi Renddel kapcsolatos társadalmi- és kulturális kérdések megoldására hívták életre. A felmerült kérdésekben részletesen kidolgozott javaslatokat terjesztettek az Országos Vitézi Szék, illetve vármegyei vitézi székek elé. A bizottsági elnököket Budapesten az ügyvezető vitézi törzskapitány, a vármegyékben a vármegyei vitézi székkapitány, a tagokat az elnökök jelölték ki. Az Országos Vitézi Szék Társadalmi Bizottságának ülésein – amelyeken az egész Vitézi Rendre vonatkozó társadalmi és kulturális kérdések kerültek napirendre – minden törzsszék az illetékes törzskapitány által kijelölt egy-egy taggal képviseltette magát. Hellebronth 1941. 31.

⁹ MTI Napi Hírek 1937. október 18. 11. kiadás; Budapesti Hírlap 1937. október 19. 7.

¹⁰ Kiss 1938.

¹¹ MTI Magyar Orsz. Tud. 1939. június 18. 2. kiadás

¹² MTI Magyar Orsz. Tud. 1940. november 10. 1. kiadás

¹³ Példaként említhető a Budapest Székesfőváros Vitézi Társadalmi Bizottsága által 1939. március 30-án az Északkelet-Felvidék visszacsatolásának és a lengyel–magyar közös határ megteremtésének alkalmából rendezett dísztáborozás. MTI Napi Hírek 1939. március 24. 18. kiadás

¹⁴ MTI Napi Hírek 1939. augusztus 12. 8–9. kiadás

¹⁵ MTI Napi Hírek 1940. július 11. 33. kiadás

¹⁶ A II. Rákóczi Ferenc fejedelem 4. számú Vitézi Törzsszékhez tartozó vármegyék székkapitányai: vitéz Buttkay Béla nyugalmazott ezredes (Borsod), vitéz nemes Juhász László nyugalmazott altábornagy (Abaúj-Torna), vitéz Vitányi Dezső alezredes (Zemplén), vitéz Rajháty Sándor alezredes (Gömör és Kishont), vitéz Ballay Győző nyugalmazott ezredes (Nógrád). Magyarország tisztí cím- és névtára 1942. 34.

¹⁷ MTI Napi Hírek 1942. szeptember 22. 17. kiadás

¹⁸ MNL JNSZML IX. 250.

¹⁹ MNL JNSZML IX. 250.

²⁰ Jászberényi Frigyes (Törincs, 1922. – Karancslapujtó, 1992) 1942-ben avatták vitézzé, vitéz Jászberényi Frigyes várományosaként. A háború után Karancskeszti községben tanítóként, majd nyugdíjazásáig a karancslapujtói iskola igazgatójaként dolgozott, valamint tagja lett az MSZMP Nógrád megyei pártbizottság művelődésügyi szakbizottság általános iskolai bizottságának. 1962-ben a Népújság hasábjain Kmetyi Ferenc számolt be a tantestület munkájáról, melyben Jászberényi igazgatóról a következő olvasható: „Az új iránti érzék mutatkozik meg a tantestület munkájában és ebben elsősorban az igazgatótól kapnak segítséget. Nagyön sokat olvas, tanul szovjet és magyar pedagógiai munkákból, mert tudja, hogy csak így maradhat ennek a lelkes, fiatal gárdának vezetője”. Nógrádi Népújság 1962. február 24. 4.; Az MSZMP Nógrád megyei VB ülései 1963.; Leblancné 1978. 43.

²¹ Vitéz Jászberényi Frigyes itt naplójában apróbb pontatlanságokkal idéz Reviczky Gyula: A kenyér című verséből. Az idézett sorok helyesen:

„Egy bűn van, tudd meg: lent maradni.

Szegényen, ismeretlenül.

Erény is egy: folyvást haladni

S nem állni meg, csak legfelül”.

²² Kassai Sándor nevű vitéz nem szerepel a Vitézi Rend 1941-es névköny-

vében, sem a Vitézi Rend online adatbázisában, tehát a név vagy elírás, vagy csak a II. világháború alatt avatták vitézzé, így nem került be egyetlen országos névjegyzékbe se.

²³ MNL JNSZML IX. 250.

²⁴ Bussai Sándor szintén nem szerepel egyetlen vitézi névjegyzékben sem, valószínűleg a II. világháború alatt avatták vitézzé.

²⁵ A Zsélytől keletre található Sósár fürdő két hegy közti teknő alakú völgyben helyezkedik el. Az útinapló keletkezésekor ismeretes volt, hogy két különböző kútforrás táplálja. Az egyik dús szénsavas ivóvizet szolgáltat, míg a másik görvélyes betegségek orvoslására hatásos. Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben. 6. köt. Budapest, 1900. 115.

²⁶ Vitéz Bussai Sándor tévesen írta, a település neve Erdőmeg.

²⁷ MNL JNSZML IX. 250.

²⁸ Temesvári (Trenka) Bélát 1941-ben avatták vitézzé.

²⁹ A falu nevét először az 1332-ben készült pápai tizedjegyzék említi.

³⁰ 1837-ben találtak Ipolytarnóc határában egy 30 millió éves megkövedett fenyőt.

³¹ Napjainkra közel 2 ezer négyzetméter felületen, 11 gerinces állatfaj 3 ezer lábnyomát sikerült beazonosítani, ezek között azonban mamut és ember nem szerepel. Az ipolytarnóci lábnyomokról bővebben lásd: Koros 1985. 357–415.

³² Az első tudományos vizsgálatokat Kubinyi Ferenc végezte 1842-ben és 1867-ben.

³³ MNL JNSZML IX. 250.

³⁴ A felavatott vitézek a rendi tagág igazolására zöld színű vitézi igazolványt kaptak, melyet a Vitézi Rend Főszéktartósága állított ki.

³⁵ MNL JNSZML IX. 250.

³⁶ Megyeri Ferencet (Rétság) 1940-ben avatták vitézzé.

³⁷ MNL JNSZML IX. 250.

³⁸ Életéről bővebben: Gere 2000. 250–252.

³⁹ Rendgyakorlat: A tornában azok az ütem- és vezényszóra, sorokban végzett tömeggyakorlatok, melyek a katonai rendgyakorlatok bevezetői. A katonák „a rendgyakorlatokból tanulják a katonai nyílt- és zárt sorok képzését, ezeknek menésközben való felbontását, átalakítását, a sorfordulatokat, sorkanyarulatokat, a sorok mozdulatának, összeállításának és kifejtésének különféle nemeit”. Révai Nagy Lexikona, 16. köt. 160.; Budapesti Közlöny 1869/229. 3236.

⁴⁰ Szerelvény alatt itt a felszerelés értendő.

⁴¹ Kopcsányi Lászlót (Drégelypalánk) 1941-ben avatták vitézzé, vitéz Kopcsányi István (Balassagyarmat) várományosaként.

⁴² Pernye Istvánt (Kisbágyon) 1941-ben avatták vitézzé, vitéz Pernye István (Kisbágyon) várományosaként.

⁴³ Bartha Jenőt (Ipolytarnóc) 1940-ben avatták vitézzé.

⁴⁴ MNL JNSZML IX. 250.

⁴⁵ MNL JNSZML IX. 250.

⁴⁶ Gere 2000. 242–243.

⁴⁷ A Nyíregyházi Ág. Hitv. Evang. Főgymnasium XXXV-ik Értesítője 1899.; A Nyíregyházi Ág. Hitv. Evang. Főgymnasium XXXVI-ik Értesítője 1900.; A Nyíregyházi Ág. Hitv. Evang. Főgymnasium XXXV-ik Értesítője 1901.; A Nyíregyházi Ág. Hitv. Evang. Főgymnasium XXXVIII-ik Értesítője 1902.

⁴⁸ Rendeleti Közlöny a Magyar királyi honvédség számára 1906/28. 205.; Nyírvidék 1906. augusztus 26. 4.

⁴⁹ A király 1908. április 26-án kelt legfelsőbb elhatározásával. Rendeleti Közlöny a Magyar királyi honvédség számára 1908/27. 239.; Budapesti Közlöny 1908/100. 6.

⁵⁰ A király 1912. október 29-én kelt legfelsőbb elhatározása alapján. Ren-

deleti Közlöny a Magyar királyi honvédség számára 1912/37. 372.; Budapesti Közlöny 1912/248. 5.

⁵¹ Budapesti Hírlap 1914. február 8. 10.; Gere 2000. 243.

⁵² Molnár 1926. 11.

⁵³ Molnár 1926. 49.

⁵⁴ A király 1915. július 1-jén kelt legfelsőbb elhatározása alapján. Rendeleti Közlöny a Magyar királyi honvédség számára 1915/67. 886.; Budapesti Közlöny 1915/158. 3.; Nyírvidék 1915. augusztus 1. 5.

⁵⁵ Nyírvidék 1915. augusztus 15. 6.

⁵⁶ Rendeleti Közlöny a Magyar királyi honvédség számára 1917/75. 1502.

⁵⁷ Gere 2000. 242.

⁵⁸ Józsa-Gazsi 1961. 792–845.

⁵⁹ Gere 2000. 243.

⁶⁰ Gere 2000. 242.

⁶¹ Az ugyanezen a napon kelt kormányzói elhatározás alapján. Honvédségi Közlöny 1925/31. 1.

⁶² A honvédelmi miniszter 1926. augusztus 31-én kelt rendelete értelmében. Honvédségi Közlöny 1926/22. 1.

⁶³ Honvédségi Közlöny 1927/22. 1.

⁶⁴ Honvédségi Közlöny 1928/11. 1.; Gerő 1938. 44.

⁶⁵ Honvédségi Közlöny 1928/13. 1.

⁶⁶ Honvédségi Közlöny 1930/6. 48.; Nyírvidék 1929. június 18. 1.

⁶⁷ Gere 2000. 242.

⁶⁸ Dunántúli Protestáns Lap 1940/42. 204.

⁶⁹ Honvédségi Közlöny 1940/34. 368.

⁷⁰ Gere 2000. 242.

⁷¹ A kormányzó 1942. január 29-én kelt legfelsőbb elhatározása alapján. Honvédségi Közlöny 1942/6. 94.

⁷² Honvédségi Közlöny 1942/32. 744.

⁷³ A kormányzó 1942. november 19-én kelt legfelsőbb elhatározása alapján. Honvédségi Közlöny 1942/51. 1281.

⁷⁴ Magyarország tiszti cím- és névtára 1942. 34.

⁷⁵ Gere 2000. 242.; Balassagyarmat története 896–1962. 1977. 395.

⁷⁶ Nógrád Megyei Hírlap 2001. január 15. 2.

⁷⁷ Gere 2000. 242–243.

IRODALOM ÉS FORRÁSOK

A Nyíregyházi Ág. Hitv. Evang. Főgymnasium Értesítője. Nyíregyháza. XXXV. (1899), XXXVI. (1900), XXXVII. (1901), XXXVIII. (1902) kötet.

Az MSZMP Nógrád megyei VB ülésai 1963.

Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben. Magyarország 6. kötet, Budapest, 1900. Magyar Királyi Államnyomda kiadása

Balassagyarmat története 896–1962. Balassagyarmat, 1977. Balassagyarmat Város Tanácsa

Budapesti Hírlap 1914. február 8.; 1937. október 19.

Budapesti Közlöny 1869/229.; 1915/158.

Dunántúli Protestáns Lap 1940/42.

Fekete Ferenc

2011: A Vitézi Rend története. HK Hermanos Kiadó, Szeged

Gere József

2000: Békeben, háborúban. A balassagyarmati 23./II. gyalogzászlóalj története (1939–1945). Nagy Iván Történeti Kör, Nógrád Megyei Levéltár, Balassagyarmat

Gerő József

1938: A m. kir. belügyminiszter által igazolt nemesek 1867–1937. Szerzői kiadás, Budapest

Hellebronth Kálmán (szerk.)

1941: A Vitézi Rend története, szervezete és tagjainak névkönyve. [k. n.] Budapest Honvédségi Közlöny 1925/31.; 1926/22.; 1927/22.; 1928/11.; 1928/13.; 1930/6.; 1940/34.; 1942/32.; 1942/51.; 1942/6.

Józsa Antal–Gazsi József (közl.)

1961: A magyar hadifoglyok hazatérése Szovjet-Oroszországból (1918. III. 3. – 1918. X. 31.) In: Hadtörténelmi Közlemények 2. 792–845.

Kerepeszki Róbert

2013: A Vitézi Rend 1920–1945. Attraktor Kiadó, Máriabesenyő

Kiss István

1938: Vitézi várományosok nevelése. Nagy Károly, Debrecen

Kora Antal

2003: A Vitézi Rend és a Komárom-Esztergom megyei Vitézi Szék működése. In: Limes 1. 73–93.

Kordos László

1985: Lábnymok az Ipolytarnóci alsó-miocén korú homokkőben. Geologia Hungarica, series Paleontologica. 46. 357–415.

Leblancné Kelemen Mária

1978: „A művelődésügy földreformja...” Dokumentumok az iskolák államosításának Nógrád megyei történetéből. Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján

Molnár József (szerk.)

1926: Debreceni honvédek a harcban I. Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadó Vállalat Rt., Debrecen

Négyesy László

1999: A Vitézi Rendről 1. rész. In: Zounuk: a Szolnok Megyei Levéltár évkönyve 14. 163–194.

2000: A Vitézi Rendről 2. rész. In: Zounuk: a Szolnok Megyei Levéltár évkönyve 15. 187–268.

Nógrád Megyei Hírlap, 2001. január 15.

Nógrádi Népiújság, 1962. február 24.

Nyírvidék, 1915. augusztus 1.; 1929. június 18.

Rendeleti Közlöny a Magyar királyi honvédség számára 1915/67.; 1917/75.

Révai Nagy Lexikona 16. kötet, Budapest, 1916. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság

Széczy Imre – Oszlányi Kornél – Oszlányi József – Farkass Jenő (szerk.)

1931: A tízéves Vitézi Rend 1921–1931. Budapest, 1931. Országos Vitézi Szék szerkesztőbizottsága

Tátrai Szilárd

1997: A Vitézi Rend első évtizedének története. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1. sz. 49–81.

2000: A Vitézi Rend története a harmincas évek elejétől a felszámolásig. In: Hadtörténelmi Közlemények 2000/1. 35–74.

Vitézek Albuma. Budapest, 1939. [k.n.]

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára IX. 250. Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Vitézi Székének iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K 428. MTI Könyvnyomatos Magyar Országos Tudósító 1939. június 18.; 1940. november 10.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K 428. MTI Könyvnyomatos Napi Hírek 1937. október 18.; 1939. március 24.; 1939. augusztus 12.; 1940. július 11.; 1942. szeptember 22.

Magyarország tiszti cím- és névtára. Budapest, 1942. M. kir. Központi Statisztikai Hivatal

Kiss László

Palócföld orvosai 40.

Tomba Mihály putnoki orvosa: Hőke Lajos

Tomba Mihály kórtörténetét (patográfiáját) kutatva, feltűnt, hogy költőnk – kortársaihoz képest is – milyen sok orvossal került kapcsolatba élete során. Ebben kétségtelenül szerepet játszott a saját maga által is beismert hajlama a hipochondriára. Az Idegenszó-tár így határozza meg a hipochondriát: „*képzelt betegség, állandó rettegés nem létező betegség vagy létező betegség eltűlése miatt*”.¹ A kifejezés két görög szó, az „alatt” jelentésű „*hipo*” és a bordát, porcot jelentő „*khondrosz*” szavakból állt össze és arra utalt, hogy a baj fészke a „hipochondrion”-ban, azaz a „bordák alatti tájékban” (a hasüregben) keresendő.² Ma hajlamosak vagyunk a „hipochondriát” félvállról venni, amolyan „ideges” túlérzékenységnek tekinteni. Tomba korában, a XIX. század derekán azonban a hipochondria komoly betegségnek számított. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a pesti orvosi karon négy orvosavató értekezés (disszertáció) született e témakörben: 1833-ban **Telegdi Roth Gáspár** és **Fuker Mihály**, 1841-ben **Eckert Antal**, 1846-ban **Rusznay Alajos** értekezett a hipochondriáról (valamennyi értekezés még latin nyelven íródott!). Abban egyetértenek a szerzők, hogy az idegrendszernek meghatározó szerepe van a betegség/kórállapot kialakulásában, fennmaradásában, de alapvetően az „*emésztés és nyirokképződés*” zavarának tekintik azt.³ Tomba vonatkozásában két reformkori orvosi tapasztalatot emelek ki a disszertációkból. A már említett Telegdi Roth Gáspár a hipochondriához vezető okok közül „*a legfontosabbnak tartja az egészségügyi népszerű és az orvosi könyvek, iratok olvasását*”.⁴ Eckert Antal pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy a panaszok tartós jellege miatt a közben fellépő más betegségek nehezítik meg a hipochondria diagnózisának kimondását.⁵

Nos, mindkét orvosi észrevétel „tapasztalható” Tomba esetében is. Egyrészt értelmiségiként, lelkészként gyakran lapozgathatta az említett könyveket, iratokat – erre különösen majd idősebb korában, a már szervi (organikus) betegségek jelentkezésekor találunk utalást leveleiben. Másrészt Eckert tétele fordítva is igaz: a hipochondriás panaszok tartós megléte nehezítette nemcsak környezetét (barátai), de orvosai számára is a közben jelentkező szervi betegségek felismerését, kezelését.

Mindezeket nemcsak Tomba patográfiájának jobb megértése érdekében bocsátom előre, hanem orvosai „védelmében” is. A hipochondriás talajon - évei számának növekedésével párhuzamosan – kinövő újabb és újabb szervi bajok (szív-, szem -, végbél-betegségek) nehéz feladat elé állították Tomba orvosait. Hatványozottan vonatkozik ez Hőke Lajosra, Tomba kevésbé ismert kezelőorvosára is.

Hőke Lajosról meglehetősen keveset tudunk. A Tomba levelezést közreadó Bisztray 1964-ben ennyit közöl lábjegyzetében Hőkéről:

„*Hőke Lajos (? - ?), Putnokon működött. Éveken át kezelte Tomba Mihályt. Ő utasította Kovács Sebestyén Endréhez Pestre. Tanácsára ment a következő évben, 1866-ban Bécsbe Skodához, aki mellett Hőke annak idején asszisztens volt.*”⁶

Látható, hogy száz évvel a történetek után, már Hőke alapvető életrajzi adatai sem ismertek. Ezen nem csodálkozunk, hiszen a helyileg illetékes, 1903-as megyei monográfiában hiába keressük Hőke Lajos nevét: sem a *Putnok* címszó, sem a dr. **Löcherer Tamás** által megírt s a megye közegészségügyével foglalkozó fejezet nem említi Hőke nevét.⁷ Egy kis „javulás” 2010-ben áll be: ekkor jelenik meg az orvosi disszertációk tudós kutatójának, az e sorok írása idején 91. életévét betöltő dr. **Dörnyei Sándornak** a bécsi orvosi karon kiadott értekezéseket tárgyaló kötete. Ebből idézzük az 1159. számú tételt:

„*1159. Hőke, Ludovicus. Dissertatio medico-practica de balneis frigidis. Juli 1843. Vindobonae 1843 typis Caroli Ueberreuter. 35, [1] p.*

Hőke Lajos (ev. Miskolc 1815 – Miskolc 1892) Pesten kezdett tanulmányait 1841-től Bécsben folytatta. Szülővárosában lett gyakorló orvos. Szüleinek magyarul ajánlott értekezését a hideg fürdőkről írta.”⁸

Hőke kissé méltatlan elfeledéséhez hozzájárulhatott az a tény is, hogy az egyébként gondos Győry sem hozza Hőke most említett 1843-as orvosi disszertációját.⁹

A lelkiismeretes orvostörténész tehát csak ilyen „puzzle” elemekből próbálkozhat összerakni Hőke Lajos orvosi és emberi portréját. A már említett elemeken kívül elsősorban Tomba levelezésére támaszkodhat, tudatosítva, hogy csak az egyik fél, Tomba által írt szöveget tudja felhasználni.

Am még ebből a levelezésből sem deríthető ki, hogy mikor is kezdődött az orvos-beteg kapcsolat Tomba és Hőke között. A Bisztray által közreadott gyűjteményben a 483. tételként szereplő, Hanván, 1860. augusztus elsején keltezett levélből az tűnik ki, hogy Hőke már korábban is kezelte Tompát. Tomba ugyanis Pozsonyban járt, a híres szemorvosnál, **Kanka Károlynál**¹⁰ – valószínűleg Hőke tudta nélkül. Erre utalnak mentegetődő sorai: „*Felette igen kérem tisztelt Orvos urat: ne legyen visszatetsző előtte e lépésem; szemünk olly becses kincsünk: hogy érdekében ide-oda kapkodunk, igenis megbocsátható.*” *A korábbi kapcsolataikra utal a levél következő sora is: „Egyébaránt, ugyszolván hasztalan mentem; mert dr. Kanka szörül szóra azt mondá: a mit itthon tisztelt Orvos úr...”*

Már most érdemes felfigyelni arra, hogy a két nagyjából egyidős – Hőke 45, Tomba 42 éves – és társadalmilag is közel azonos polcon álló – lelkész, illetve orvos – nem tegezi egymást, sőt Tomba levelének búcsúsora túlzottan tisz-

teletről tanúskodik: „Kérem magamat ezutánra is nem csak mint orvos, de mint ember is, nagybecsű kegyében s szívességében állandóan megtartani”. Az aláírás is önmagáért beszél: „alázatos szolgája Tompa Mihály.”

Sajnos, a következő évekből hiányoznak a levelek. Bisztray lábujjzetéből tudjuk, hogy Hóke ajánlotta be Tompát a kor egyik leghíresebb, legkeresettebb orvosához, **Kovács Sebestyén/Sebestény Endré**hez. Kovács az ország leghíresebb kórházának, a pesti *Rókus Kórháznak* volt sebészfőorvosa, de praxisában nem utasította vissza a nem sebészi bajban szenvedőket sem. Első találkozásukra valószínűleg 1862-ben került sor. Erre Tompának 1863. augusztus 20-án **Kazinczy Gábor**hoz írt leveléből következtetünk, amelyben többek közt ez olvasható:

„Dr. Kovács Endrét és családját várjuk minden perczen Gömörbe Recskynéhez. Feleségem rosszul van; jobb lába régtől óta dagadt és kék posztó színű, ezért kell az orvos jöttét mintegy strázsálnunk. Feleségemnek nagy bizalma van Kovácshoz, ki tavaly nyáron már curálta.”

Valószínű, hogy a gömöri látogatása során a nagyhírű pesti doktor megvizsgálta Tompát is, a diagnózisát, illetve gyógyítási javaslatát nem ismerjük. Tompánéknak fürdőkezelést ajánlhatott, Ajnácskón. A fürdő nem használt a feleségének, de Tompa sem volt elégedett. 1865. január 14-én ugyanis ezt írja a „Tekintetes Orvos Úrnak”, Hókének: „Végre tehát kaptunk Pestről választ. Itt küldöm cserében a magamét. [ezt sajnos nem ismerjük – KL] Ezzel úgy hiszem bezártnak mondhatjuk a Pesttel érintkezést, melynek nekem több zaklatott mint csendes napot szerzett. Különben egészen rosszul vagyok...” Következik panaszainak, tüneteinek felsorolása: hátnyomás, szívdobogás, fojtó légzés, köhécseles, ízületi fájdalmak, lábszár-daganat.

A következő május 18-án, május 29-én, illetve augusztus 15-én kelt levelekben fokozatosan enyhül a panaszokdási hajlam, sőt az utolsó levelében már ezt írja: „Hogy tökéletesen jobban volnék: nem mondhatom, de nem is rosszabbul; köhögésem nem gyakori, a nyomás is tűrhető.” Levelét optimistán zárja: „Igen szívesen köszönvén orvosi és barátságos fáradozását: bátor lesznek változás esetén írni vagy berándulni Putnokra...”

A „változás” hamarosan bekövetkezhetett, mert 1865. szeptember 9-én már Pestről írja ragályi (Gömör megye) lelkész társának, **Orbán Ferenc**nek, hogy másfél hete már Pesten van. Valószínű, hogy Kovácson kívül más orvos is megvizsgálta, mert így panaszkodik Orbánnak: „... egy hanggal állítják: hogy mell- vagy tüdőbajom nincs, de inkább gerinczemben van a kór; akárhogy van még eddig jobban nem vagyok...”

Nos, Hóke védelmében idézem az egyik leghíresebb magyar orvostörténész, **Magyary-Kossa Gyula** véleményét a fenti „egyhangú” diagnózisról: „Kovács a bajt – teljesen félreismerte. Gerincbántalomra (valószínűleg tabesre¹¹) gondolt.”¹² Ennek megfelelően az ajánlott kezelés sem sokat használt. Ezért ismét „alázatos szolgája-

ként” tudatja Hókével 1865. november 6-án, hogy „bajom a legközelebbi 10-12 nap alatt legalább is kétszereződött.” Másfél hónap múlva, december 21-én újabb panaszos levelet küld Putnokra:

„Régen panaszkodom hogy lábaim gyengék, hogy fájnak, ez az állapot lépcsőnkint rosszabb lett s most már ott vagyok: hogy lábaimat nem, vagy alig használhatom. A czomb-térd, lábfejnél lévő csuklóokban [értsd: bokákban KL] éles fájdalom, hasonlókép a térdben és [láb]szárakban, a lábfejben, sőt a talpban és sarkban is. Nagy kinnal tudok a szobán átmenni.”

A szeretet ünnepe, a karácsony sem hoz javulást Tompa számára. 1866. január 17-én ismét elsorolja panaszait orvosának, majd így sóhajt fel: „Nem volna számomra a tudományban gyógyulás? sőt enyhülés sem?” Majd arra kéri Hókét, hogy „méltóztassék dr. Kovács úrral tartott nagybecsű consultatiójok eredményét javamra már, foganatba venni.” Sajnos, a foganatba-vétel nem hozhat könnyebbséget, hiszen mint azt egy, Kovácsnak Hókéhez „rég jó iskolatársamhoz” írt levele tanúsítja: a pesti doktor még 1866 júniusában is „hátgerincbántalommal” magyarázza Tompa állapotának makacsságát.¹³ Pedig már maga a beteg, Tompa, fél évvel korábban ráhibáz betegsége valódi „fészkére”: „Egyenesen, magának a szívnek kell bajának lennie; legalább erre a gondolatra jön a szakadatlanul kínozott nyomorult szenvedő” – írja Hóke doktornak Tompa 1866. január 24-én.

Testi szenvedését fokozzák a lelkiek! A már említett Orbán Ferencnek panaszolja 1866. február 8-án: „... az egész világ azt hiszi, hogy hypocondriában vagyok s bajom semmi vagy csekélység.” Bő két hét múlva, február 28-án **Szemere Miklós**nak írja:

„Ez, barátom, dantei tollra való sors, és állapot. Elmélkedni, olvasni, írni nem vagyok képes, még kártyázni se; nincs nekem semmi a földön, csak az iszonyú gyilkoló idő, melyben mivé és hová lenni nem tudok. Vedd hozzá: hogy az egész világ hypocondracusnak tart s nem hiszi, hogy így vagyok.”

Akad azért kivétel is: pl. Hóke doktor. Erre a már többször hivatkozott Magyary-Kossa szolgált bizonyítékot. Magyary-Kossa szerint Hóke volt az, aki Tompát Bécsbe küldte a Monarchia egyik leghíresebb orvosához, a cseh gyökerű dr. **Jozef Škodához**. Škoda a belgyógyászat professzora volt, az ún. fizikális (kopogtatáson és hallgatózáson alapuló) diagnosztika tökéletesítője, a szív- és tüdőbetegségek specialistája. Hóke nemcsak medikusként, hanem diplomaszerezése után a Škoda-klinika asszisztenseként is jól megismerte az 1860-as években hírneve csúcán álló bécsi orvost. Valószínű tehát, hogy az ő ajánló levelével kereste fel Tompa 1866 tavaszán a bécsi klinikát.

Sajnos, ismét csalódnia kellett. A bécsi „kis tréfát” Tompa megírta barátjának, egy sárospataki tanárnak, **Finkei József**nek. Azóta többen is idézték az ominózus sorokat, én most Magyary-Kossa emlegetett értekezéséből idézem:

„Végre 13 hó múlva Skoda ismert a bajra Bécsben. De ennek az eljárásában nem volt köszönet. Annyi idő

Putnok látképe a 19. század második felében (Vasárnapi Újság)

alatt, még ezeket leírom: megvoltunk; megkopogtatta a mellemet, fülét végig vitte kétszer-háromszor szívem tája felett, s azt mondá: hypertrophia cordis!¹⁴ Leült, két sort írt s magát meghajította. Hohó, sógor! gondoltam magamban, 100 pengő forintomba kerül nekem ez a kis vizit, ez a kis tréfa, hát ennyi az egész? És annyi volt.”¹⁵

Érthető Tompa felháborodása valamennyi korábbi orvosa „czégéres tudatlansága” miatt. Magyary-Kossa azonban lábjegyzetben jegyzi meg – Hóke kivételt képez, hiszen „már csírájában felismerte a költő baját, s ennek megfelelőleg kezelte is.” A csalódott és elkeseredett Tompának azonban más lehetett a véleménye. Tény, hogy bécsi útja után, élete hátralevő két évében már nem találtam Hóke doktor nevét Tompa levelezésében.

Lehet, hogy elköltözött Miskolcra? Vagy miután saját sejtését Tompa szívbetegségéről megerősítve látta a leghíresebb szívspecialista által, úgy döntött: nem folytatja a reménytelen küzdelmet? Lelkes helytörténészek, Putnokon, Miskolcon talán újabb „puzzle”-elemeket találnak Hóke portréjához. A lényeg azonban valószínűleg nem fog változni: Hóke Lajos, amíg volt remény, a hippokratészi esküjéhez hűen és a kor orvosi ismereteinek szintjén kezelte leghíresebb betegét, Tompa Mihályt.

JEGYZETEK

- ¹ Tótfalusi 2005. 389.
² Lozsádi 2015. 191-192.
³ Telegdi Roth véleményét Dörnyei 2001. 142 idézi.
⁴ Dörnyei 2001. 142.
⁵ Dörnyei 1998. 143.
⁶ Bisztray 1964. II. 548.
⁷ Borovszky 1903. 81-82, 306-321.
⁸ Dörnyei 2010. 96-97.
⁹ Győry 1900.
¹⁰ Kankáról bővebben lásd a Gömörország ez évi harmadik számában megjelent írásom.
¹¹ Tabes dorsalis: „hátgerincsorvadás”.

¹² Magyary-Kossa 1929. 306.

¹³ A levelet közli: Magyary-Kossa 1929. 307.

¹⁴ Hypertrophia cordis:szívmegnagyobbodás. Természetesen ma már ez nem diagnózis, csupán tünet – számos betegség vezethet a szív meg-
nagyobbodásához, amely korábban kopogtatással, ma ultrahangos
(szono) ill. röntgen-vizsgálattal gyorsan kimutatható.

¹⁵ Magyary-Kossa 1929. 308.

IRODALOM

Bisztray Gyula

1964: Tompa Mihály levelezése I. 1839-1862. II. 1863-1868. (sajtó alá rendezte: Bisztray Gyula). Akadémiai Kiadó, Budapest

Borovszky Samu (szerk.)

1903: Gömör-Kishont Vármegye. Apolló Irodalmi Társaság, Budapest

Dörnyei Sándor

1998: Régi magyar orvosdoktori értekezések 1772-1849. Első kötet. Abeles-Kuthy. Borda Antikvárium, Budapest

2001: Régi magyar orvosdoktori értekezések 1772-1849. Második kötet. La Rose - Zuckerkandel. Borda Antikvárium, Budapest

2010: Régi magyar orvosdoktori értekezések. Harmadik kötet. Bécs: Egyetem és Josephinum. 1729-1848. Borda Antikvárium, Zebegény

Győry Tibor

1900: Magyarország Orvosi Bibliographiája 1742-1899. Athenaeum Irod. és Nyomdai R.T. Könyvnyomdája, Budapest

Kiss László

2017: Nem csak Tompa Mihály szembaját kezelte – az utolsó országos szemorvos, Kanka Károly (1817-1908) Gömörország XVIII/3. 24-26.

Lozsádi Károly

2015: Orvosi szótörténeti tár. Etymologia medica. Második átdolgozott, bővített kiadás. Medicina Könyvkiadó Zrt, Budapest

Magyary-Kossa Gyula

1929: Tompa Mihály és Skoda. In: Magyar Orvosi Emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. I. kötet, 306-310. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest

Tótfalusi István

2005: Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára. Második kiadás. Tinta Kiadó, Budapest

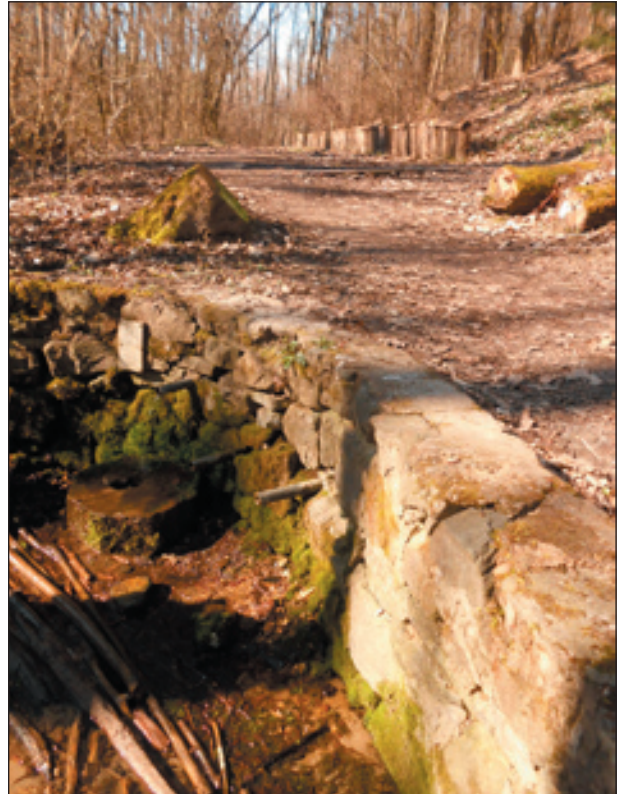
Prakfalvi Péter

Ipoly-völgy: Nógrádszakál, a falenyomat barlangok hazája

Az Ipoly különleges folyó: általában néhányszor 10 m széles, de áradáskor szinte az egész árterét elönti, tengeri vízfelületet alkotva. Trianonban hajózható folyónak tekintették, így lett határfolyó, miközben egy igazán vízi szállítóeszköznek nevezhető jármű sem közlekedett rajta. A felette egykoron volt hidak napjainkban újraépülnek/tek és ezzel a régi kapcsolatok újraélednek/tek. Érdekes történet fűződik a XVIII. század végi, négyíves, robosztus rárósi hídhoz (ezt néhány évvel ezelőtt „rekonstruálták”).

II. József, nem ismerve a vízfolyás szélsőséges vízhozam változását, a következő gúnyos megjegyzést tette a hidat dicsérő földbirtokosoknak: *„Uraim, vagy kevesebb hidat, vagy több vizet!”* Nézegetve a völgy részletesebb topográfiai térképét érdekes felírást is olvashatunk rajta: *„halkút”*. Hát ez milyen természeti értékünk lehet? Bizonyára az elején még egy természetes folyamatról lehetett szó, vagyis, amikor kiöntött a folyócska feltöltötte vízzel az árterén lévő természetes eredetű mélyedéseket és miután visszahúzódott az áradat nemcsak kis tavacsák maradtak vissza, hanem azokban a halak is ottrekedtek. Innen egyszerűen ki tudták hálóval venni a pikkelyeseket. Tapasztalva ezt a könnyed élelemszerzési lehetőséget, később már saját gödröket ástak, ezzel biztosították a több helyszínen történő halbegyűjtést.

A völgy déli oldalát észak felé emelkedő dombok-hegyek határolják. Balassagyarmatnál alacsony dombok húzódnak, de nem akármilyen anyagúak. A növényzettel kevésbé fedett részeken jól látható, hogy ezek Bugachoz hasonló homokbuckák. A jégkorszak szárazabb időszakában keletkezett tíz- vagy százezer évvel ezelőtt. Az Ipoly által leszállított finomszemű üledékeket fújta ki, az általában egy irányba sűrítő szél. A homokhalmok nap-

Réteghatáron kilépő források Balassagyarmatnál. Jobboldalt, fent a forrást megtápláló homokdomb látható • Prakfalvi Péter felvétele (2016)

jainkban is mozognának, ha nem fedné őket növényzet. Ezen a területen egy másik természeti jelenséget is megfigyelhetünk. Ez pedig a források felszínre lépése. A homokbuckák a felszínükre hulló csapadékvíz egy részét elnyelik és a homokszemcsék közötti pórusokon keresztül részben leszivárog, részben abban tározódik. A leszivárgó része

Az elöntött Ipoly ártér • Prakfalvi Péter felvétele (2016)

Egy 25-30 millió évvel ezelőtt élt csiga váza a tengeri üledékben
Prakfalvi Péter felvétele (2005)

csak addig tud a mélység felé haladni, amíg egy vízzáró, agyagosabb összetételű réteghez nem ér. Ilyen pl. a homok alatti, idősebb (oligocén-miocén korú) réteg. Ennek határán már oldalirányba szivárogo, és ha egy völgy átmetszi ezt a réteghatárt, akkor ott források lépnek a felszínre. Ennek egyik gyönyörű példája a balassagyarmati *Segítő Szűz forrás*. A völgy, ami átpréselte magát homokon, majd részben az alatta lévő agyagosabb üledékeken, a *Nyírjesi-tavakat* felfűző völgy.

A homokbuckák alatt elhelyezkedő oligocén-miocén korú (kb. 25–30 millió éves), fent említett vízzáró üledékekben a figyelmes tűrázó felismerhetik az egykori tengeri élőlények maradványait. Példának okáért Dejtáron nagy számban ülnek a csigák és a magányos korallok ebben a rétegekben.

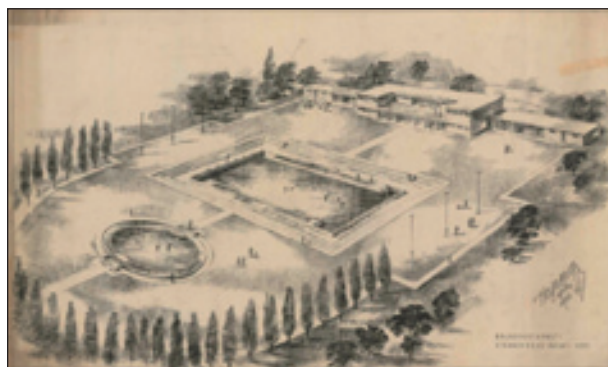
Egy másik típusát képviseli a vízkilépésnek a szécsényi, ahol nem a homok adja a vizet, hanem az Ipoly egykori kavicsterasza. A „sóder” alatt itt is vízzáró oligocén-miocén üledékek helyezkednek el. A városnál két kavicsterasz különíthető el: felül a Forgách-kastélynál (*Kubinyi Ferenc Múzeum*) található a felső, az ún. *Borjú-páston* pedig az alsó

A szécsényi ferences kolostor parkjában található díszes forrásfoglalás
Prakfalvi Péter felvétele (2007)

(jelenleg ebbe vágja bele magát az Ipoly). Mindkettő vizet tároz. A felső forrásokon keresztül csapolódik meg, az alsóból pedig sekélyfúrásokon keresztül emeljük ki az ivóvizet. A magasabban lévőből számos forrás lép ki a ferences kolostor parkjában. Ezek táplálják az ottani és a külső tavat is.

Balassagyarmatnál, az Ipoly jelenlegi kavicságyában tározott víz biztosította a **Hajós Alfréd**, első újkori olimpiai bajnokunk által tervezett fürdőt.

Hajós Alfréd látványterve a balassagyarmati fürdőről (a kép jobb sarkában a következő szöveg olvasható: „BALASSAGYARMATI STRANDFÜRDŐ TÁVLATI KÉPE” „Hajós Alfréd építész” aláírással, „1933 X/5.” dátummal). Eredetije a Magyar Testnevelési és Sport Múzeumban található.

Az Ipoly alsó (jelenlegi) kavicságyába mélyed a nógárdszakáli *Csevice-kút*. A „csevice” szó **Papp Károly** etimológiai fejtegetése szerint szláv eredetű „scsava” szóból ered és (sós) nedvet jelent. A szó eredeti értelmezésétől eltérően, a palócok és napjainkban az emberek többsége a savanyú vizekre, vagyis a szénsavas vizek megkülönböztetésére használja a csevice szót. A nyomós kútból erősen vasas, szénsavas víz pumpálható ki.

CO² tartalma nagymélységben elhelyezkedő kőzetek átalakulásából szabadul fel és töréseken-repedéseken keresztül áramlik fel, majd találkozik a kavicsteraszban lévő

Az Ipoly-parti Csevice-kút Nógrádszakálánál
Prakfalvi Péter felvétele (2007)

vízzel. Az oldott anyagtartalma meghaladja a 2 300 mg/l-t, miközben az átlagos csapvíz kb. 500–600 mg/l-t tartalmaz. Ca-Na-hidrogénkarbonátos összetételű.

A Palócföld nagy geológusa, id. **Noszky Jenő** egy 1918-as kirándulásuknak a történetét vetette papírra *Palócföldi vándorlások* címen, amiben az Ipoly vidékéről is ír, többek között a csevicekúttal átellenben található Rárósmulyadról (Mufa):

„Tovább haladva elénk tűnik a palócok »Karlsbadja« a rárósmulyadi fürdő. Primitív kis hely biz' ez, csak afféle paraszt fürdőcske. Olyan nyári kirándulóhely, amelyet ugyan a városiak is felkeresnek néhanéha, ünnepnaponként, kirándulás kedvéért. Hiszen itt nem nyúzzák meg őket, kivált ha hoznak enni-inni valót magukkal (Az enniivalóra, különösen 1918 nyarán, jegyrendszerek virágkorában erősen szükség is volt.) sőt itt még a híres gyógy és zenedij intézményét sem ismerik. Hozzá a pompás vasas cseviceforrás vize üdítő ital ám. Legfeljebb az odakerült cigány tányéroz időnként. Az elhúzott nótájáért pedig már csak nem sajnál az ember egy-két hatost a szegény „füstös”-nek. Vendéglős is akad néha nyárra, ha megvannak is a konkurensei, pl.: a hátizsák, meg a tarisznya – a falusiaknál. Így persze nem nyúzzhat annyira, mint talán szíve-vágya megkívánná.”

Északnak haladva hamarosan beérkezünk a látványos Ipoly-szorosba, ahol számos földtudományi érték kereshető itt fel, mint a *Páris-patak-völgye*.

A völgy a Litke és Nógrádszakál közötti Ipoly-szorosban bújik meg. Két teljesen különböző korú földtani folyamat hatásait tanulmányozhatjuk benne. A 300–350 m hosszú, zegzugos lefutású, szűk (egyes részein csak 2–3 m széles) völgy a pleisztocén végén, a holocén elején alakult ki, az időszakosan lezúduló csapadékvíz eróziós hatásaként. A „palóc Grand-Canyon”-nak is nevezett, akár 20–25 m falmagasságú eróziós árok nem lehet idősebb 10–20 ezer évnél, de annál idősebb és igen különleges keletkezésű kőzetek alkotják a falait. A völgy alsó részén megközelítőleg 14–15 millió éves agyagos, homokos, kavicsos összetételű rétegek váltakoznak, amelyek majdnem mindig tartalmaznak vulkáni működésből származó fi-

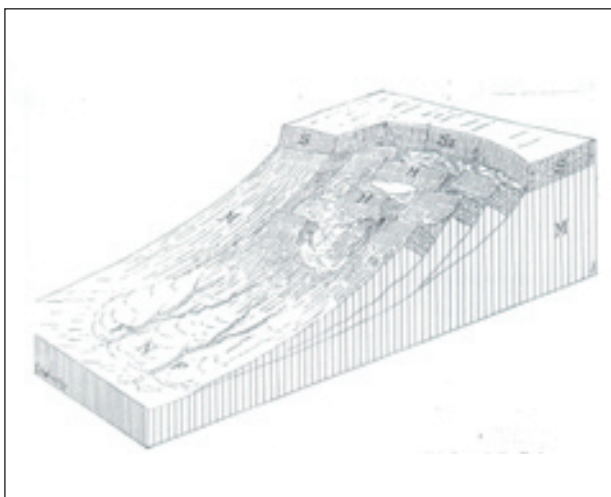
A zegzugos lefutású, szűk Páris-patak völgye egy Geoparkos ismerető táblával • Prakfalvi Péter felvétele (2015)

nomszemű anyagot, tufát is. Szembetűnő, hogy a rétegek nem párhuzamosak, hanem hajlottak, metszik egymást és hirtelen változnak a rétegeket alkotó üledékszemcsék méretei és határai. Ezek az ún. kereszttrétegzett üledékek gyorsan áramló vízben keletkeztek. Az agyagosabb részekben szár- és levélenyomatok ismerhetők fel. Mikroszkóp alatt tengeri szivacsstűk is láthatók benne. A völgyoldalban található lyukak nem kihullott kavicsok helyei vagy jelenkori madarak fészekjáratai, hanem egykori növényi száraz, ágak megmaradt kontúrjai. Az eredeti növényi anyag elkorhadt, majd kimállott belőle. Nem ritkák az üledékben a megkövesedett vagy opálosodott famaradványok sem. Ősemlős csontok és fogak is előkerültek innen. Érdekesek a völgyoldalakat képező kavicsok kőzetanyagai. Leggyakoribbak az andezitek, majd a kvarcitok, s legvégül gránitok. A szivacsstűk jelzik a tengeri üledékképződést, amibe a szárazföldről folyó víz által beszállított kavics, növényi uszadékok, állati csontmaradványok települtek, és harmadik elemként egy távolabbi vulkán szórt anyagai is belekeveredtek. Az árok középső szakaszán megváltozik a kavicsos-homokos öszlet kötöttsége. Itt egy 4–5 m magas tereplépcső állja utunkat. Ez remek példája a válogató (szelektív) erózióknak, ugyanis a kötöttebb kőzetek, illetve a betelepülő andezitpad jobban ellenállnak az erózióknak. Hasonló folyamat játszódik le, csak kicsiben, mint a Niagara-vízesésnél. A völgy felső szakaszában blokk és hamuárak (lavina-szerűen a vulkáni lejtőn lezúduló, izzó andezit tömbök, finomszemű anyagba ágyazottan) anyagai töltik fel az egyre inkább feltöltődő, mocsarassá váló tengert. A közelmúltban az *Ipoly Erdő Zrt. a Novohrad-Nógrád Geoparkkal* együttműködve ismertetőtáblákat és egy különleges „fogadóteret” helyeztet itt el.

A fent említett „lyukak” adott esetben barlangi méreteket is elérhetnek. No, nem olyanokat kell elképzelnünk, amelyekben állva járhatunk, hanem olyanokat, amelyek 0,5–0,8 m átmérőjűek, több méter hosszúak, így csak kúszva fedezhetjük fel a belsejét. Különleges üregek ezek, mert hírt adnak arról, hogy fák éltek ezen a területen megközelítőleg 14–15 millió évvel ezelőtt. De nem álló állapotban temette be az üledéksorozat, hanem uszadékfaként. Vagy életciklusuk befejeztével kidőlt, de inkább valamilyen katasztrófa során ledöntött fákról van szó, amelyeket az ár tovább szállított, majd kavicsüledékével befedett. Később a fa, vagy részben „megkövesedett” fa kimállott, így egy járat maradt vissza a helyén. Nógrádszakál környékén került elő az első magyarországi ilyen típusú barlang. Az üregek anyagát több centiméter nagyságú, kötőanyag nélküli vagy nagyon gyengén kötött, lapos, kerekded kavicsok alkotják. Felmerülhet a kérdés, hogy mégis miért nem dől össze a lyuk? A megoldás az anyag keletkezésében van. Amikor az uszadékfa megakadt, már nem folytatta az útját a sodrással, a kavicsokat az áramló víz lapjával helyezte el az üledéksorban, és a fákon, vagyis zsindeleszerűen egymásra lapolódtak. És éppen ez a megoldás, a terhelés mindig átadódik az alatta lévőre, majd az üreg alatti talapzatra

Az egymásra támaszkodó kavicsok akadályozzák meg, hogy a falenyomat barlangok beomoljanak • *Prakfalvi Péter felvétele (2008)*

A suvadás tömbszelvénye a hepével, ahol a tavak kialakulnak (*Cholnoky J. 1923*).

A Feneketlen-tó felszínmozgással alakult ki • *Prakfalvi Péter felvétele (2008)*

és persze emellett a gyenge kötőanyagának is szerepe van. Az elv hasonlóan működik, mint egy dongaboltozatnál, vagy egy hasonló elven megépített hídnál.

Tavak keletkezhetnek természetes és mesterséges (pl. kavicsbányászat) módon is. Az előbbiek egyik legjellemzőbb formája a vidékünkön a felszínmozgással kialakult tavak. Völgyoldalak, domboldalak agyagos üledékeinek, nem síkfelületen, hanem köríven történő, szeletekben való lecsúszása azt okozza, hogy a szeletek teteje a „görcsölt” mozgást követően visszahajlik, így természetes mélyedések jelennek meg rajta. Ezek idővel csapadékvízzel töltődnek fel, mivel az agyagos rétegek nem engedik leszivárogni a vizet. Létrejönnek a tavak. Ezekre Erdélyben a „hepe-tavak” kifejezést használják, amit Cholnoky Jenő neves geográfusunk honosított meg hazánkban is. Születésük után folyamatosan töltődnek fel az elhalt növényzet maradványaival, a lejtőről a tóba folyó vizek által szállított üledékekkel. Az előbbiekből, mivel azok oxigéntől elzárt környezetbe kerülnek, tőzeggé válnak. Ilyen, már jó részben feltöltődött vizenyős terület a kicsit túlzó elnevezésű *Feneketlen-tó* Nógrádszakáli területén. Sem ez, sem a közvetlen közelében elhelyezkedő másik kisebb testvére nincs még megkutatva. Talán jégkorszaki növények is túlélhettek itt az elmúlt év tízezredekét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Borovszky Samu (szerk.)

1911: Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 748 p.

Báldi Tamás–Hegedűs Gyula–Nyíró Réka–Jankovich István

1971: Felsőoligocén fauna Dejtárról – Magyar Állami Földtani Intézet évi jelentése 1968-ról. 113–124.

Prakfalvi Péter

1996: A nógrádszakáli csevica kutatástörténete és földtana. Polar Studio, Salgótarján

2006: Egy új kordokumentum az egykori balassagyarmati strandfürdőről. Hajós Alfréd látványterve 1933-ból. Balassagyarmati Honismereti Híradó. A Madách Imre Városi Könyvtár Évkönyve 2005. 76–80.

2012: A nógrádszakáli fatörzslenyomat barlangok kutatástörténete, földtana és genetikája. Kiadja a Polar Stúdió Kft. Salgótarján

Merényi-Metzger Gábor

A „lőcsei fehér asszony” születésének és halálának anyakönyvi forrásai

Az ember életének nyilvánvalóan a két legmeghatározóbb pillanata az, amikor megszületik, és az, amikor meghal. A kezdet és a vég. Ezen eseményeknek a legfontosabb és egyben legautentikusabb dokumentumai pedig a születési- és a halotti anyakönyvi bejegyzések. (Igaz, Magyarországon csak a polgári anyakönyvvezetésről szóló 1894. évi XXXIII. törvénycikk életbelépte, azaz 1895. október 1-je óta beszélhetünk születési anyakönyvi bejegyzésekről. Ezen időpontig ugyanis csupán az egyházak vezettek matrikulákat, melyek közül születésről szólókat, nem születési-, hanem keresztelési anyakönyvi bejegyzéseknek neveztek.) Nos, az alábbiakban a – **Thaly Kálmán** által elnevezett és **Jókai Mór** által „megénekelt” – „lőcsei fehér asszony”, azaz **komonkai Korponay Jánosné** született **garamszeghi Géczy Julianna** életének ezen két dokumentumával ismerkedhetünk meg.

Géczy Julianna születése

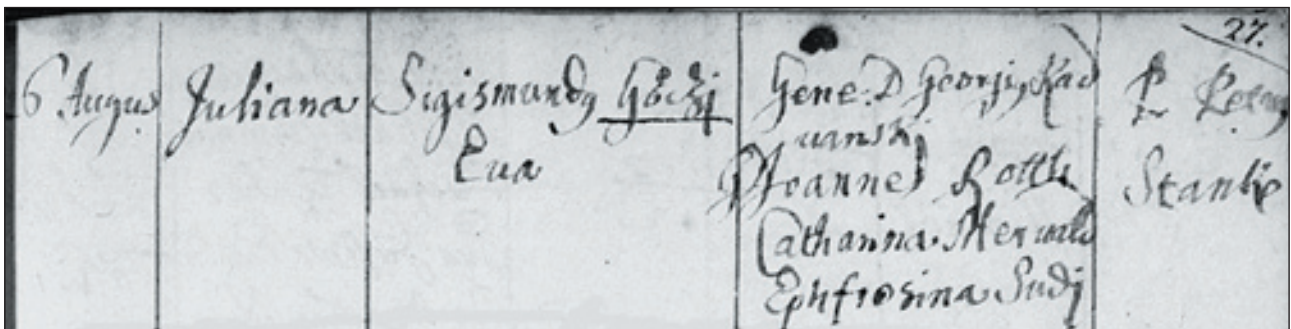
A „lőcsei fehér asszony” életéről és haláláról már több monográfia, valamint számos egyéb publikáció látott napvilágot. Ennek ellenére a hazai történetírás még adós volt a perbe fogott, megkínzott, majd végül lefejezett asszony születési adataival. A legfrissebb és legteljesebb életrajza – melyben a korábbi kutatási eredmények mind visszaköszönnek – és a legújabb magyar életrajzi lexikon ugyanis csak annyit közöl, hogy Géczy Julianna **garamszeghi Géczy Zsigmond** és **osgyáni Bakos Judit** gyermekeként, a Hont vármegyei Osgyánban (ma a szlovákiai Ožďany), 1680 körül látta meg a napvilágot.¹ Ezen hiányos születési adatok indították tehát arra, hogy megpróbáljam felkutatni nevezett asszony keresztelési anyakönyvi bejegyzését.

Mint fentebb említettem, a szakirodalmi források szerint Géczy Julianna Osgyánban, 1680 körül született. Igen ám, de az osgyáni római katolikus anyakönyveket csak 1745-ben, az evangélikus matrikulákat pedig csak 1767-ben kezdték el vezetni. **Barna Attila** írja monográfiájában, hogy „Közelebbi születési dátummal egyelőre nem rendelkezünk, annak ellenére, hogy a *Belléri Múzeum munkatársai komoly kutatásokat végeztek a környékbéli egyházi anyakönyvekben.*”² De mi van

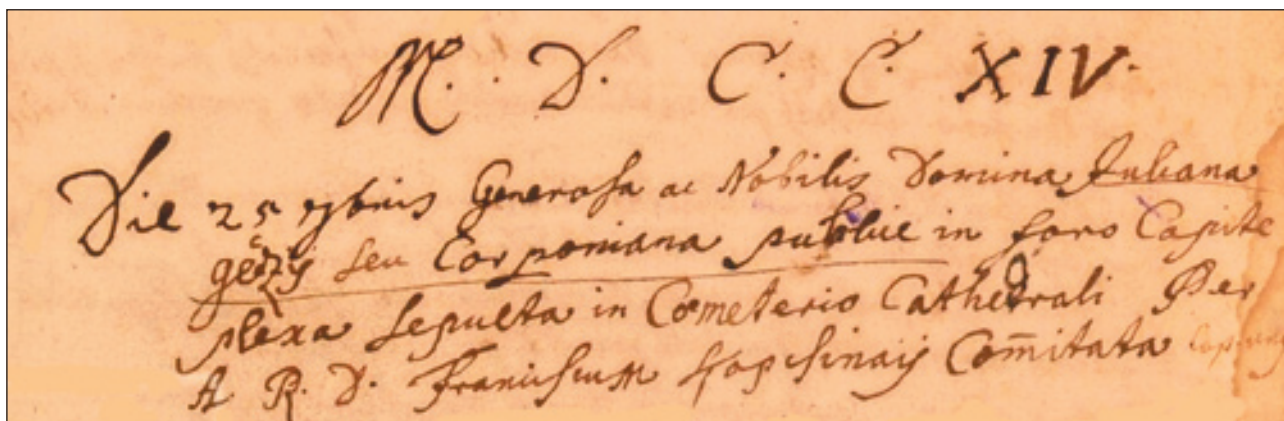

Garamszéki Géczy Julianna

akkor, ha a „lőcsei fehér asszony” nem is Osgyánban, hanem valahol máshol látta meg a napvilágot? Könnyen elképzelhető például, hogy Julianna a Géczy család ősi fészkeben, a Zólyom vármegyei Garamszegen (ma a szlovákiai Hronsek) jött a világra. Sajnos azonban ennek a községnek sincsenek anyakönyvei ezekből az időkbelől. Ezután arra gondoltam, hogy talán a Garamszeghez közeli megyeszékhelyen, nevezetesen Besztercebányán (ma szlovákiai a Banská Bystrica) látta meg a napvilágot a „lőcsei fehér asszony”. És lőn igazam, mivel a besztercebányai római katolikus egyház matrikuláiban – melyek jelenleg a *Besztercebányai Állami Levéltár (Štátny archív v Banskej Bystrici)* őrizetében vannak – megtalál-

A Géczy Julianna megszületését igazoló bejegyzés a besztercebányai római katolikus egyház anyakönyvében

Géczy Julianna elhunytát rögzítő bejegyzés a Győr-belvárosi római katolikus plébánia matrikulájában

tam a keresett bejegyzést.³ Ezen, eddig ismeretlen és így publikálatlan kútfő a következő adatokat tartalmazza:

26 Augus[ti] [1677]

Juliana

Sigismundus Geczj,

Eva

Gene[rosus] D[ominus] Georgius Radvanskj,

D[ominus] Joannes Roth,

Catharina Mervald,

Ephfrosina Sudj

P[ater] Petrus Stanko

Azaz, 1677. augusztus 26-án nyerte le a keresztség szentségét Géczy Zsigmond és Éva lánya, Julianna. A keresztszülei nemzeti **Radvánszky György** úr, **Róth János** úr, **Mervald Katalin** és **Südy Eufrozina** voltak. A keresztség szentségét pedig **Stankó Péter** (jezsuita)⁴ atya szolgáltatta ki. És mit kell tudnunk még ezen dokumentummal kapcsolatosan?

1. Az édesapa családnevének a második betűje fölött egy paca található. Így, azt olvashatjuk **Geczj**-nek, Géczynek, **Goczj**-nak, vagy éppen **Göczy**-nek is. Szerencsénkre azonban a besztercebányai római katolikus matrikulákban megtalálható Géczy Zsigmond és Éva egy másik gyermekének, az 1679. január 31-én megkeresztelt ifjabb **Zsigmond**nak – akinek szintén Radvánszky György volt a kereszttapja – a keresztelési bejegyzése, melyben egyértelműen a „**Géczi**” vezetéknev szerepel.⁵ (Amúgy, a családnevek végén szereplő „y”-nak akkoriban még nem volt akkora jelentősége, mint később, a XIX–XX. században. A nemesi családok neveit írták így is, úgy is. Lásd például a kereszttapáét, aki Julianna anyakönyvi bejegyzésében mint Radvánszkj, azaz Radvánszky György, ifjabb Zsigmond esetében viszont egyértelműen mint Radvánszki György szerepel.)

2. A keresztszülőkről a következőket lehet tudni: Radványi Radvánszky György Zólyom vármegyei nagybirtokos volt, akít 1687-ben a **Caraffa**-féle eperjesi vértörvényszék halálra kínzott, majd – már holtában – le-

fejeztetett és felnégyeltetett.⁶ (Summa summarum, őt is kivégezték, mint a keresztlányát!) **Királyfalvi** Róth Jánost, a későbbi zólyomi alispánt, szintén az eperjesi vértörvényszék megkínzottjai, igaz ki nem végzettjei közt tart számon a történettudomány.⁷ A besztercebányai patricius családból származó Mervald Katalin pedig **micsinyei Beniczky Tamás** zólyomi alispán felesége volt.⁸ (Südy Eufrozínáról sajnos nem sikerült semmilyen adatot felennem.) Arra nézve tehát, hogy a dokumentum valóban a „lőcsei fehér asszony” keresztelési bejegyzése, fontos bizonyíték a keresztszülők társadalmi pozíciója, nemesi jogállása, illetve az a tény is, mely szerint nevezettek familiái rokonságban, „*atyafiságos viszonyban*” álltak a garamszegi Géczy családdal.⁹

3. Mindenképen említésre méltó adalék még, hogy az összes, Korponayné Géczy Juliannával kapcsolatos publikációban az édesanya neve osgyáni Bakos Juditként van feltüntetve. A keresztelési anyakönyvi bejegyzésben azonban az Éva név szerepel. Mi lehet ennek az oka, az nem egyértelmű. Lehetséges, hogy elírás történt, de ennek elmentmondani látszik az a tény, mely szerint az 1679-ben született Zsigmond nevű öccsének szintén Éva volt az édesanyja.¹⁰ Lehetséges, hogy a Bakos Juditnak több keresztnéve volt, azaz hívhatták Judit-Évának, vagy Éva-Juditnak. Az osgyáni Bakos családnak – **Nagy Iván** által – az 1850-es években összeállított családfáján, az 1666-ban elhunyt **Bakos Gábor** várkapitánynak és három feleségének (**Bornemissza Máriának**, **Kökönyesdy Borbálának** és **Perényi Juditnak**) összesen hét gyermeke van feltüntetve, úgymint **István**, **Borbála (Marjássy Imréné)**, **Mária (Vér Ferencné)**, **Zsuzsa (Wesselényi Lászlóné)**, **Mózes**, **Éva** és **Judit**.¹¹ **Forgon Mihály** – Gömör-Kishont vármegye nemesi családjairól – 1909-ben megjelent monográfiájában azonban nem szerepel az Éva nevű lány, csak Borbála (Máriássy Imréné), Zsuzsanna (gróf Wesselényi Lászlóné, majd **Fáy Andrásné**) és Judit (Géczy Zsigmondné).¹² Egy jóval frissebb publikációban, **Bodnár Tamás** 2008-ban megjelent tanulmányában, pedig Bakos Gábornak három lányáról, Zsuzsannáról (gróf Wesselényi Lászlónéról), Juditról (Géczy Zsigmondnéról) és Borbáláról (Máriássy Imrénééről) történik említés.¹³ Bakos Éva

neve tehát a XX–XXI. századra „elkallódott”. Ezen tényre alapozva, nagyon is valószínűnek tartom, hogy osgyáni Bakos Judit és osgyáni Bakos Éva egyazon személy volt, két keresztnévvel.

Konklúzió: Géczy Julianna – szerény véleményem szerint – Besztercebányán, 1677. augusztus 26-án nyerte el a keresztség szentségét. A világra jötte pedig vagy ugyan ezen a napon, vagy – a gyakori gyermekhalálozás miatt – egy, maximum két nappal korábban történhetett a zólyomi megyeszékhelyen.

Korponay Jánosné halála

A „lőcsei fehér asszony” legfrissebb és legteljesebb életrajza, valamint a legújabb magyar életrajzi lexikon közlése – illetve minden egyéb, régebbi publikáció – szerint Korponay Jánosné született Géczy Julianna a Győr vármegyei (ma a Győr-Moson-Sopron megyei) Győrben, a vár piacán (ma a Széchenyi tér északkeleti része), 1714. szeptember 25-én hunyt el, pontosabban fejezték le, majd a székesegyház bejárata melletti – ma már nem létező – káptalandombi vártemetőben temették el.¹⁴ Ezen közléseknek megfelelően a halotti anyakönyvi bejegyzése a Győr-belvárosi római katolikus plébánia matrikuláiba – melyek a *Győri Egyházmegyei Levéltár* őrzésében vannak – lett bejegyezve.¹⁵ A kútfő szövege a következő:

Die 25. 7-bris [1714] Generosa ac Nobilis Domina Juliana Géczy seu Corponiana publice in foro Capite plexa sepulta in Coemeterio Cathedrali per A[dmodum] R[everendus] D[ominus] Franciscum Kopchinay comitata Cap[ellanum] Ung[aricum].

Azaz, 1714. szeptember 25-én nemzeti és nemes Géczy Julianna asszonynak, avagy Kopronaynének a piactéren nyilvánosan a feje vétetett, majd a székesegyházi temetőben, főtisztelendő **Kopcsinay Ferenc** magyar káplán úr által eltemettetett.

Semmiképpen sem szeretném elhallgatni azt a tényt, mely szerint a fenti dokumentumot nem én találtam meg. Azt, már többen is „felfedezték”. Szövegét pedig először 1921-ben **Szabady Béla** közölte az *Irodalomtörténeti Közlemények* hasábjain.¹⁶

JEGYZETEK

¹ Barna 2014. 6.; ÚMÉL. III. 1098.

² Barna 2014. 6.

³ Štátny archív v Banskej Bystrici (a továbbiakban: SABB). Zbierka cirkevných matrík. Inv. č. 34. Rímsko-katolícky farský úrad Banská Bystrica. Matrika narodených a sobášených. 1676–1704. Str. 27.

⁴ Kádár – Kiss – Póka 2011. 86.

⁵ SABB. Zbierka cirkevných matrík. Inv. č. 34. Rímsko-katolícky farský úrad Banská Bystrica. Matrika narodených a sobášených. 1676–1704. Str. 37.

⁶ Új Magyar Életrajzi Lexikon. V. köt. Főszerk.: Markó László. Budapest, 2004. 558.

⁷ Heckenast 2005. 367.

⁸ Divald 1911. 33.

⁹ Géczy 1916.; Nagy 1858. 343–350.; Radvánszky 1905.; etc.

¹⁰ SABB. Zbierka cirkevných matrík. Inv. č. 34. Rímsko-katolícky farský úrad Banská Bystrica. Matrika narodených a sobášených. 1676–1704. Str. 37.

¹¹ Nagy 1857. 105.

¹² Forgon 1909. 60.

¹³ Bodnár 2008. 330.

¹⁴ Barna 2014. 27.; ÚMÉL. III. 1098.

¹⁵ Győri Egyházmegyei Levéltár. V. Plébániai és espereskerületi levéltárak. A Győr-belvárosi plébánia anyakönyvei. Meghaltak anyakönyve. I. köt. 1. fol.

¹⁶ Szabady 1921. I. 255.

IRODALOM

Barna Attila

2014: Lőcsei fehér asszony. Legenda és valóság. Győr

Bodnár Tamás

2008: Topográfiai és genealógiai kapcsolatok a kora újkori vég Szendrő városában. In: A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve. XLVII. köt. Miskolc, 295–340.

Divald Kornél

1911: A renaissance építészet Zólyom vármegyében. In: Művészet. 10/1. 29–35.

Géczy Endre Jenő

1916: A Felsőgéczi, Garamszeghi és Farkasfalvi Géczy család. In: Levéltárosok Lapja, 1–2. sz. 14–18.

Heckenast Gusztáv

2005: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. Budapest

Kádár Zsófia – Kiss Beáta – Póka Ágnes

2011: A Nagyszombati Egyetem Teológiai Karának hallgatósága 1635–1773. Budapest

Nagy Iván

1857: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I. köt. Pest

1858: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. IV. köt. Pest

Radvánszky László

1905: A Radvánszky család története 1738-ig. Sajókaza

Forgon Mihály

1909: Gömör-Kishont vármegye nemes családjai. I–II. Kolozsvár

Szabady Béla

1921: A lőcsei fehérasszony Győrött. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 19–21/1. 255.

Új Magyar Életrajzi Lexikon. III. köt. Főszerk.: Markó László. Budapest, 2002. 1098.

Schermann Ákos

A rimaszombati római katolikus templom Szent Anna oltárképének alkotója

A Gömörország 2011/2. számában **Danis Tamás** ismertette a fenti templom öt oltárképén szereplő szentek életét, kultuszának történetét, és kitért a képek festőinek életrajzi adataira, munkásságára is.

A Szent Annát ábrázoló festmény alkotóját **Lassgaftner** néven mutatja be, de sem keresztnévéről, sem működéséről továbbiakat nem közöl, mondván: „*Sajnos a művész pályafutását homály fedi*”. Ezt a homályt remélem eloszlatni az alábbi néhány sorban.

A festményt nem volt alkalmam személyesen megvizsgálni, ezért csak feltételezem, hogy a rosszul látható szignó hibás olvasata okozta a félreértést, ezt vette át ellenőrzés nélkül minden további adatközlő.

A név már első olvasatra gyanúsnak tűnt, nem tud róla a világháló keresője sem. Viszont feltűnően hasonlít a felvidéki **Lassgallner** (későbbi, magyarosabb változata **Laszgallner**) névre, amelynek általam ismert viselői Iglón és Kassán éltek.

Ezek után nem volt nehéz rátalálni **Laszgallner Oszkár** (1879–1940) festő, építész-mérnök nevére, aki Erdélyben, a Fehér megyei Tövisen (ma Teiuș, Románia) született. A *Képzőművészeti Főiskola* elődjének számító *Mintarajziskola* elvégzése után jelentkezett a *Műegyetem* építész karára, itt ismerkedett meg **Bory Jenő**vel, akivel élete végéig tartó barátságot ápolt.

Tudását továbbfejlesztette amerikai tartózkodása alatt, és európai körútja során is. 1910-től állandó résztvevője volt a főváros képzőművészeti kiállításainak, festői működése egyaránt kiterjedt a tájkép, portré, zsáner, enteriőr műfajokra, de megbízták világi és egyházi épületek belső és külső díszítési munkáival is.

A rimaszombati oltárkép megfestésének történetét így írja le naplójában, mely ma is a család féltve őrzött kincse:

„1912 szeptemberében egy nagy oltárkép megrendelést kaptam: *Szt. Anna tanítja Máriát* – 5 méter és 2 méter széles, 5 ezer korona. Nagy pénz volt, s így nagy volt az örömünk, de még nagyobb volt a félelmem, hogy meg tudom-e festeni. Ezer korona előleget kaptam, s egy hónap eltelt, még semmi sem készült. Próbáltam vázlatokat, de kevés eredménnyel. Végre aztán bele-vágtam a fejszét, [...] s három hó múlva meg volt festve az oltárkép, egyházművészeti szempontból átvette egy püspök, művész szempontból átvette **Éder Gyula**, egyszóval teljes volt a siker. Magam vittem el, s állítottam fel a rimaszombati kat. templomban. Ugyanott restauráltam a többi oltárképet is.”

A Szent Anna kép reprodukciója később megjelent képeslapon is.

Laszgallner Oszkár: Szent Anna

Pósa Zoltán

Versek**Örök élet**

Egész életutam
Hozzád vezet Uram
Ég felé kiáltok
Elkerül az átok

Az idők kezdetén
Útnak indult egykor
Pompázatos körtánc
Mindenki részese
Hőse és eszköze
Olykor szünetelünk
Kiszállunk de újra
Egyre szebb köntösben
Minden távozásunk
Után visszatérünk
Majd Istentől kérünk
Végső nyugalmat
És örök életet

Funiculáré

Ide-oda sikló
Idősíkok között
Csúszkálva tévedünk
Aki egykor voltunk
Feledve is vigyáz
Ránk vagy gátol minket
Ha legyőzi újabb énünket a régi
Simán megőrülünk
Ha mi pusztítjuk el
Egykori lényünket
Egydimenzióssá
Szimplává szűkülünk
Csak az egyensúlyra
Törő harmónia
Visz a teljességbe
Föl a magas égbe
Mennyek oltalmába
Isten hazájába

Ellenlegenda

Nem szabad, hogy pusztá
Legendának higgyük

Azt ami a léghen
Fényben földben terjed
De a vakok és a
Korlátolt tudósok
Előtt láthatatlan
Csak a feltétlen hit

Hozza közel hozzád
Amit ezredévek
Szorgos bűvárai
Folyton elvesztenek
Te viszont meglelted
Te viszont meglelted
Megvilágosodván
Amint Krisztus-sebek
Jelentek meg rajtad
Kétezer esztendő
Kudarcai után

Vándor éji dala

Tompa háromszögnek
Sarka az éji út
Erőlködve araszolod
Végére sohse jutsz
Újra a kezdetek
Végek és végzetek
Felezővonalán
Toporog tappancsod
Elgömbült négyzetek
Tompa háromszögek
Nemlétező sarka
Az éjszaka vériszamos partja

Kövült üzenetek

Az álmok az elmúlt
Korábbi létünkéből
Megmaradt repeszek
Furcsa üzenetek
Rejtélyes és kódolt
Tiltások parancsok

Heisemberg mantrája

A dolgok mélyére
Hatolni soha nem
Felesleges pedig
Az ismerni vágyott
Principiumoknak
Torzítása sajnos
Elkerülhetetlen

Groteszk halálangyalkák

Magányok gögje
Gúnnal szembeköpvé
Kis halálangyalka
Sonkának felkötve
Lóg a kéményünkéből

Sorvadó kobold

A fogyó fehér hold
A sorvadó, egyre kicsinyülő világ
Fennkölt ikerpárja
Hanyatlás tündére
Csalódottak bére
Éji fehér kobold

„Undergrund”

Halovány bőrlebeny
Zárul vén szememre
Ma is beköszönt
A földalatti este
Üszkös halálfaaként
Rámdólt életálmom
Keresztre feszülök
Éber fénycsóvácson

A fiktív csúcsok vakrémülete

Borzalmas barlangok
Labirintusában
Menekülünk éjtől
Hajnalig a mából
Fiktív csúcsok felé
Nyomulnak és várnak
Nemlétező utak
Vonzanak lefelé
Feneketlen kutak

Végső visszaszámlálás 4 tételben

1. A garabonciás

Megállni egy ház előtt, rácsodálkozni annak Jugendstiel cirádáira – egy pillanatnyi megtorpanás műve, sőt következménye volt. Bizonytalanul járó, bizonytalan egzisztenciájú hősünk a széles, kövezetlen út porhanyán húzóódó fasorban vizel. A meglehetősen domesztikált és nem is oly enyhén ízléstelen szecesszióhordozó mellett kirívóan sivár, neo-brutális fehér kriptaház, bántón szögletes, éjsötétet tükröző ablaküvegsor. Szemben a korcsma düledező épülete házsorba ékelődik, amelyben az építkezésmódok és a vagyoni helyzetek teljes skálája végigkísérhető – verandás, nyeregretetős régi parasztház, bántón szimmetrikus, gúlasapkás, ötvenes évekbeli „városias” módi, pagodatetős kis-álpalota, düledező deszkakerítéssel – cifra nyomorúság, s félig megépült, félbehagyott kitudjamilyen házikó, utóbbi az egész település göleme lehetne. A nagyvárosból kiszorult újhonfoglalók össze-visszaépített faluja utcánként újra meg újra kezdődhetne, de sem igazán elkezdődni, sem befejeződni nem tud.

A lézengő még csurgás közben, mintha nehéz kezét érezne a vállán. Fekete arc, kilógó vérvörös nyelv, égő, csillogó kék szem, szőrös kéz. Rávigyorog, liheg.

Mélyükön életem
Végem és kezdetem

A cél a keresés
A soha véget nem
Érő befejezés

Hadd menjek Istenem mindig feléd

Az idők kezdetén
Elindult, véget ért
Majd újfent útra kelt
Pompázatos körtánc
Mindenki részese
Hőse és eszköze
Olykor szünetelünk
Kiszállunk de újra
Egyre szebb köntösben
Minden távozásunk
Után visszatérünk
Majd Istentől kérünk
Végső nyugalmat
És örök életet
Egész életutam
Hozzád vezet Uram
Ég felé kiáltok
Elkerül az átok

(Budapest, 2014. január 16.)

Néha-néha akkor is fölbukkant – morfondírozik magát megszólítva a lézengő –, amikor egy órája egykori évfolyamtársaddal, a helyi tanítóval ittál, megünnepeltétek, hogy most kapott egy lakást. – Aki köztünk él, másfél éven belül elnyeri ugyanezt – ver a válladra a ragyás arcú, barátságos cimborá. – Ez ér tán annyit, hogy feladd érte a lézengő ritter kétes státuszát.

– Én egy év alatt összehoztam egy házat – issza ki sörét a szóke, tömzsi, kicsordulóan hosszúbajszú, harmincöt éves gazdaszgyerek, ki tudja, hogy csapódott hozzájuk, s mióta iszik velük. – Én pedig egy regényen dolgozom, az lesz a címe, hogy Az ifjúság maradéka. – No persze, hitetlenkedik a ragyás, - te ám örökké írsz, két részesség szünetében, három másnaposság között. És mit akarsz vele elérni, te lézengő ritter. – Itt és most, minden szereplő elindul egy cél felé és a főhős kivételével mindegyik visszatér alapállásba. A könyv végére szinte mindenki, a főhős kivételével elmondhatja: ezért kár volt egyáltalán útra kelni, a szülőföldelményt tönkretéve a multikulturális vált kis megalopoliszban, az egykori magyar fővárosban, vagy annak agglomerációs, alvófalvas peremvidékén

gyökértelenkedni. – No persze, a főhős te volnál, te lehetnél, ha nem innál te is örökké, mint a többiek ma, lézengő ritter – hajtogatja görcsösen a ragyás

A lézengő ritternek titulált magas, hosszú hajú, nagyorrú, ösztövére garabonciás megrázza a vállát, s végre elfoszlik a feketeképű. Odatántorog az egyik kerítéshez, betekint e régi üveges veranda hangulatfényvel bevilágított mélyére. Az éj lényével azonosulni vágyó leányarcra bámul. Apródfrizura alól lágyan ívelő orr, barna szem, elvékonyított, s mégis duzzadt ajk, egyszerre élvezet és aszkéta. Fölpillant, észreveszi az üveges szemmel bámuló fiút, aki a látványtól csak sejti, hogy az újra materializálódott vérvörös képű a fülét cibálja, harapdálja. A lány kilép az udvarra. Angolparkosan rendezetlen bokrok, fák, az udvar egészében mégis a rendezettség benyomását kelti. Zöld férfiinge alól fehér-tarka sál bukkan elő. Feszülő, igéző keblépár. Fialat, extravagánsnak mondott tanár nő az egyetemi gyakorlóiskolából, az egyik csoporttársam vizsgatanításán – annakidején – ő volt az elnök...

Te is felismertél, költőm – suttogja sejtelmes, rekedt, idegenszerű modoros hangján. – Semmit sem változtál, de én megöregedtem, ne, ne tiltakozz... gyere be egy pillanatra, na, gyere csak, bókók helyett inkább merj betérni hozzám...

A ritter – amennyire lábai engedik – a fehér ösvényen imbolyog a tornácig. Fonott szék, fonott vessző-asztal, népi hímzésű, piros-fehér falvédő, s mesés ábra a falon, kékfestőruhás, piros arcú asszony, a forrás felé halad, fején üres korsót egyensúlyoz. Belső szoba intim fél sötétje, rózsaszín, széles puha kerevet, a falon érzéki húsú Rubens akt, drága reprodukció, antik asztal, ablakok, dagadó, redős bordó függöny. Félhangosan Verdi Rekviemje szól. A könyvespolcon Balzac, Stendhal, Zola, Proust, Triolet, Sartre, Camus kötetek eredeti nyelven. A lány kellemes, bár kissé modoros koreográfiára vetkőzik, majd már meztelenül a rendezetlen vetett ágyhoz vezeti a fiút, s gombolni kezdi az ingét, meglazítja az övét, lehúzza a zippzárat. – Ah, te enfant terrible, nem volt hivatalos dolgunk egymással, de mindenki téged szidott a suliban, a saját vizsgatanításodra is részegen jöttél... mindenki fölháborodott. Persze, neked lehet, mint kiválasztottnak és még sem lehet, mert akkor nem itt volnál. A lány, abban a pillanatban, hogy az ifjú garabonciás-kiválasztott költő is tökéletesen meztelelné vált, abbahagyta a beszédet, komoly gyakorlatra vall, hogy négy töredékmondattal lepucérította vendégét... a józanodó poéta a kellemes gerinchúsító-borzoló hangtól is egyre férfibb, bebújnak az érzéki-bordó takaró alá, a fiúnak csak a vállá buggyan ki, dürrögő hangok, s egyszerre ismerős érintést érez a vállán. Föl sem néz, a boldog-bódult alélt lányról lecsúszik, óvatosan magára ölti gatyóját, kék skandináv kordnadrágját, sárga kardigánját, rövid, fekete kabátját. Kilopózik a süppedő perzsaszőnyeg tompítja-felfogja lépteinek zaját... s a csodás falvédőre, a mesészerű lányra, a kert selyemfüvére, rendezett rendetlenségére csukja a kaput.

A buszmegálló alig háromszáz méterre áll a ligetes utcától. Hatalmas – szintén neobrutális épülettömb, étterem,

kocsma, ételmezer, fodrászüzlet egyaránt megbúvik a falak mögött. A garabonciás hátranéz, megkönnyebbülten sóhajt.

Annyira azért mindig telik, hogy ha kedvem tartja, kiutazom hozzátok kocsmázni, de benneteket nem látok a nagyvárosban soha – búcsúzott el a csárdában ragyás-barátságos évfolyamtársától, s a tömzsi gazdasztól.

Te tudod – vonja meg a vállát a ragyás. – Emlékszel arra a szép, zöldinges fiatal franciatanárnőre. Kitették a gyakorlóból, mert elcsábította az egyik tanítványát, aki ráadásul a majoritáshoz tartozott. A pedofilia vádjától megmentette, hogy a gyerek már elmúlt tizennégy éves, de az elitiskolában nem maradhatott. Hozzánk száműzték két éve. Azóta gyönyörű háza van neki is.

Kinyitja a szemét, a megálló előtti fapadra fekszik, fázósan összeborzad a szürkülő őszi pirkadatban. A fél sötétből lassan kiválik a nagyvárosba közlekedő első reggeli autóbusz. Dermedt tagjait vonszolva beszáll, szétlottyan az ülésen, a busz azonnal startol, túrázó duruzsolásából Verdi rekviemjének dallamát véli kihallani. A vállán át hátrapillant.

Eltűnt. Remélhetően végleg. Részeg látomás volt.

De jaj... mi van akkor – fut át elalvást előtt a fiú agyán, aki úgy tűnik, elveszítette garabonciás erejét, – ha nem én láttam őt képzeletemben, hanem én vagyok az ő víziója. Akkor tehát, ha ő végleg eltűnt, tulajdonképpen én tűntem el örökre....

2. Elkésett találkozás

A fiú – nevezzük mostantól kezdve csak így az egykori garabonciás-Rittert – a habok visszfényében próbálta rajtakapni saját arcképét, de csak egy-egy mozaikdarabkát látott viszont. Cirmos szembogara a víz virtuális kékjébe halványul, szőke hajának rakoncátlanul szemébe borzolódó tincsei is átszíneződnek. Nem is kék a folyó vize, csak az ég kékje tükröződik benne vissza, a fellegduzzadással egy ütemben szürkül egyre haragvóbbá. Belepanszol a kép kellős közepébe, gyűlöli azt a figurát, aki ő és nem ő, de tulajdonképpen nem is létezik. Vagy már csak az a valami létezik a vízben, vagy vízen, az átváltozásokra képes alakmás... A lányt a színpadon pillantotta meg. Úgy mondta a Kis karácsonyi éneket Adyától, hogy tökéletesen átlényegült, Istensóvárgó, magát kölyökké visszaálmodó férfivá, mégis kedves, finomvonású, álom karcsú, régi metszetekre kívánczó nőies lény maradt. Nem volt férfias, nem volt nőies, az volt a költemény nyitánya és fináléja alatt is, aki el szeretne jutni a Teremtőhöz igyekvő jobbik önmagunkhoz, aki a Megváltó segítségével azonosul a Szent Lélekkel... Maga volt az érzékenység, a közvetítő és a befogadó... A fiú rémülten ébred rá arra, hogy ő már nem tudja, nem érzékeli, hogy ki is az a versben szereplő Kisdéd, kinek dicséretétől „boldogok a pásztorok, s a három királyok.” A lány szemébe néz, kék az is, mint a tó, amelynek partjára a nyár utolsó napján menekült. A lány megérzi a reá szegződő szempár erejét, azaz tökéletesen félreérti a magas, szőke, mereven ösztövére, rezenékenységre képtelenné

vált fiút. Amit a lány erőnek hisz, az meneküléskényszer és bizonytalanság... Csak azért nem félelem, mert ahhoz a fiú már túlságosan kontúrtalan... A vastaps után a fiú elkeveredik a gyér közönség soraiban. Amikor az előcsarnokban lévő pulthoz ér, a lány már a pulpitusra könyökölve issza a hideg narancslét. Elhúzna mellette, de a lány ugyanolyan kedves szuggesztivitással zárja alakját a szembogarába, mint a színpadról. Muszáj odalépnie hozzá. És megtörténik a csoda. Az érzékenység evilági megtestesülése hozzá beszél... – Olyan jó volt, hogy néztél, és én neked mondtam minden verset. Mindent értettél és ez visszasugárzott rám, megsokszorozta az erőmet... A fiú ki szeretné mondani, hogy „nem igaz”. Néhány hónappal ezelőtt úgy történt volna meg minden, ahogy a nimfa mondja, de mára méltatlanná vált mindenre, ami maga fölé emelhetné az embert. Úgy érzi, mint ha a teste derékon alul nem az övé lenne, természetes bundát érez és megkétszereződött, négyes lábdobogást. Azaz, ő már csak faun lehet e nimfa közelében. Eltompult, versolvasástól elszokott, csak a menekülés reménytelen zaja visszhangzik a fülében, mint ha még távolról, de egyre közelebről hallaná saját közeljövőbeli lábdobogását. De hiába próbálja elnyomni, a lány hangja mindennél erősebb: – Úgy érzem – tudom, ez életem legszébb és legfontosabb napja. Megtaláltalak... A fiú görcsösen bólint. Tudja, hogy hazudni sem szabadna, de a lányt nem hagyhatja egészen magára várakozásaival.

– Szeretnék adni neked valamit én is – hadarja a fiú. Te nagyon sok mindent adtál nekem... De a zakóm zsebében maradt, az még a ruhatárban van – áll föl hirtelen.

– Ugye, az új verseid? – kérdezi reménykedve a lány.

– Talán... megtudod... hörgi halkán a fiú, az ajtó felé hömpölygők közé vegyül, és hagyja magát az utcára sodortatni velük. Jobbik fele visszavonzaná, a fejek között látja a lány reménytelen várakozó arcát, s gyorsan, lehajtott fejjel elhagyja örökre a kis színpad előterét is. Verseit már soha az életben meg nem találja a zsebében és máshol sem, hiszen egy hónapja mindet elégette. A lányt sem leli meg többé, még ha találkozónak is valaha, nem ismernek egymásra soha. Elkésett találkozás. De jobb ez így – hiteti el magával görcsösen. Mert ha ráébred, mennyire nincs igaza, akkor öngyilkosnak kell lennie és az halálos bűn. Összerázkódik, fölemeli a fejét... Az idegen ágyon egy pillanatra elveszíti idő és térérzékét, majd átfordul a másik oldalára. Magára húzná a takarót, ami nincs. Az ágy is, a sötét, kicsi házikó is ismeretlen, jó ideig tart, amíg ráeszmél, hol is van... Fölébred, lassan, visszavonhatatlanul indul el a kis udvaron át a folyó felé....

3. Itt az idő

A fiú (már – vagy újra?) – az országúton zötyög a nemrégiben vásárolt metálszürke Audin. Robogva hosszabbítja meg – teljesen feleslegesen – a menekülési útvonalat, a lánytól a maga teremtette távolság is végleg eltávolítja, eközben iszonyatos önhergeléssel próbál sírni, de ez neki már tíz esztendeje nem sikerült. Helyette egy pillanatra föl-sírt a kerék, elvesztette uralmát a volán fölött és súrolta az

útpadkát, de visszanyerte hidegvérét, éppen csak cseszte a szegélyt, de a festék jó darabon lepattant az oldalfalról, ami picit be is horpadt. Igen, emlékezik vissza, D. utolsó kis házikója, fala már a nádashoz simul, de udvara még a folyóra néz. Nem emlékszik, hogyan nyitotta ki barátja házának kertkapuját, araszolt végig a parányi udvaron, a szobakonyhás házikón, ruhástól vetette magát a vetetlen ágyra... Összeragadt pillái között látja: még sem csak szobakonyha, a kis tornác mögött van egy kis felszoba is és hátul, a teljes frontot elfoglalja a konyhafülke és a fürdőszoba. Kibotorkál, a hűtőben talál két üveg sört, az égő bélésre csorgatja alá a szőke tigrist, így hívta a malátajaffát egyetemista korában. És újra fölremlik előtte minden...

– Tudod, erőt adott, ahogy néztél... És éreztem, hogy érezted.

– Életem egyik legfontosabb napja ez... – Befogja a fülét, lehunyja a szemét, de újra és újra hallja, látja.

– Életem egyik legfontosabb...

– Tudom, nálad vannak a verseid. Látni szeretném.

A fiú a vízbe menekül a látomás elől. A habok visszfényében próbálta rajtakapni saját arcképét, de csak egy-egy mozaikdarabkát látott viszont. Cirmos szembogara a víz látszat kékjébe halványul, szőke hajának rakoncátlanul szemébe borzolódó tincsei is átszíneződnek. Nem is kék a tó vize, csak az ég kékje tükröződik benne vissza, a fellegduzzadással egy ütemben szürkül egyre haragvóbbá. Belepanszol a kép kellős közepébe, gyűlöli azt a figurát, aki ő és nem ő, de tulajdonképpen nem is létezik. Vagy már csak ő létezik, az átváltozásokra képes alakmás... A lányt a színpadon pillantotta meg. Úgy mondta a Kis karácsonyi éneket Adytól, hogy tökéletesen átlényegült, istensóvár-gó, magát kölyökké visszaálmódó férfivá, mégis kedves, finomvonalú, álom karcsú, régi metszetekre kívánczó maradt. Nem volt férfias, nem volt nőies, az volt a költemény nyitánya és fináléja alatt is, aki el szeretne jutni a lényeghez, az ember jobbik énjéhez, a Teremtőhöz, aki a Megváltó segítségével azonosul a Szent Lélekkel... Maga volt az érzékenység, a közvetítő és a befogadó...

A fiú rémülten ébred rá arra, hogy ő már nem tudja, nem érzékeli, hogy ki is az a versben szereplő Kisdéd, kinek dicséretétől „boldogok a pásztorok, s a három királyok.” A lány szemébe néz, kék az is, mint a tó, amelynek partjára a nyár utolsó napján menekült. A lány megérzi a reá szegeződő szempár erejét, azaz tökéletesen félreérti a magas, szőke, mereven ösztövé, rezzzenékenységre képtelenné vált fiút. Amit a lány erőnek hisz, az meneküléskényszer és bizonytalanság... Csak azért nem félelem, mert ahhoz a fiú már túlságosan kontúrtalan... A vastaps után a fiú elkeveredik a gyér közönség soraiban. Amikor az előcsarnokban lévő pulthoz ér, a lány már a pulpitusra könyökölve issza a hideg narancslét. Elhúzna mellette, de a lány ugyanolyan kedves szuggesztivitással fúrja alakját a szembogarába, mint a színpadról. A vízbe menekül a látomás elől, aztán dühösen kapkod a levegőbe, magára húzza a takarót, ami nincs... el szeretne jutni a lényeghez, az ember jobbik énjéhez a Teremtőhöz, aki a Megváltó segítségével azonosul a Szent Lélekkel...

4. Végső visszaszámlálás

A fiú kinyitja a szemét, lakótelepi garzon, szoba, előtér, konyha, huszonöt négyzetméter. Fehér, ismerős nappal és csönd. Magára húzza a paplanját, megkönnyebbülten lerúgja magáról, a parányi garzon konyhája felé botorkál, de a rövid öröm csak villanásnyira mérsékeli az állandósult hajnali fejfájást. Tegnap valószínűleg mindent megivott, de talán... Kinyitja az ablakot, udvar helyett a betonjátsszótérre néz ki, ahol még csak a megszokott, vasárnap hajnali, vedlett foxterriert sétáltató keszeg öregembert látja. Ami előtte áll, az albérlet másnapos süket csöndjét követő katlanmeleg, betonszárazon dübörgő, dobhártyarepesztő pesti nyüzsgés. Annál jobb még az otthoni lepusztult ház hétvégi csöndje is. Ennél elviselhetőbb az anyja zsörtölődése, hogy ezért a semmiesésért kár volt egyetemet végezni és a fővárosba költözni, a más lakásában a tapétamintázatot vizslatni és a függönyrojtokat számlálni. Kezd megbárátkozni apjának hónapról hónapra eddig még az utolsó pillanatban visszavont, de hamarosan nyilván végérvényesen ultimátummá izmosodó felszólításával is, amely szerint, ha a fiú záros határidőn belül nem talál munkát a városban, nem fizeti ki többé az albérleti díjat helyette. Jöjjön haza az úrfi, itthon legalább segít a ház körüli dolgokban az ingyen étkeztetés fejében. Mert azok a versek akkor sem fiáltak szinte semmit, amikor még megjelentek, mert voltak... Körülnéz, még birtokon belül, de már érzi

az ijesztően közeli jövőendő birtokon kívüliségét.... Tiszta, rideg heverő, fémíróasztal, csak a falon lévő Guernica-repró, a kivénhedt mechanikus Continental-írógép, a földön heverő zoknik, gatyák és az egyetlen váltónadrág az övé. Eladható itteni könyveitől megszabadult, a többit akár itt is hagyhatja, azokkal a kevesekkel együtt, amelyekben ő maga társszerzőként érdekelt volt, már alig emlékszik reájuk. Még egy bőröndöt sem tud megtölteni a személyes tárgyaival, ha majd ITT AZ IDŐ...

- Mi az, hogy majd, ne hazudj magadnak. Ennyi lenne hát az ifjúság maradéka - összegez szárazon. Erre a hétvégére már lekészt a hazautazásról - nyugtatja magát, aztán röhögve ébred rá újra és újra az önámító gondolatokban rejtező logikai bukfencre. Tökéletesen mindegy, mikor utazik Bátkába. A hét első munkanapjára visszatérnie teljesen értelmetlen, hiszen nincs hová... Ugyanakkor világossá vált számára: azért halogatja a szülőlátogatást, mert sejtí, hogy ha egyszer hazatér, ide többé nem jöhet vissza, de sokáig már itt sem maradhat, ketyeg az óra, múlnak az apja által még kifizetett utolsó albérleti hónap hetei, napjai, órái, már nem is tudja pontosan...

A telepi nyüzsgés pokoli zsvivájá oldja a másnaposság siket csöndjét. A fiú a konyha felé támolyog abban a reményben, hogy a hűtőben maradt még legalább egy fél üveg sör.

A Sodomai-híd Rimaszombatban. Tóth Sándor rajza (1926)

Mester Györgyi Frontkarácsony

Szakad a hó. Még ez is. Nem elég, hogy a hetek óta tartó kemény fagyok majdnem több kárt okoztak bennük, mint a golyó, ami a lövészárkon túlról bármikor eltalálhatja őket.

A hó előbb csak fehérre festette a lövészárkok fekete falát, majd kibélelte a mély gödröt, puha takarót borított az ott gubbasztó katonákra. A sűrű hóesés elfedte a kilátást, azonban ez sem akadályozhatta meg, hogy a katonák előtt felderengjen az otthon képe. Most mindenki a szeretteire gondol, hiszen karácsony van, 1914 karácsonya.

Karácsony... Ki gondolta volna, hogy itt éri őket a tél?! „Mire lehullanak a levelek, otthon leszünk.” Ezt mondta mindenki, és ők elhitték. Legalábbis, hinni szerettek volna benne. De még csak nyár volt, amikor a világégés elkezdődött, és az ős akkor olyan távolinak tűnt.

Szenteste van. Ő itt kucorog korgó gyomorral, és a fejére hull a hó.

Talán az otthoniak is fáznak, és nincs ünnepi vacsora. De legalább együtt vannak. Lelki szemei előtt megjelent a nagy faasztal a vaskos üvegpoharakkal, középtűt a mázas kancsóban néhány fenyőág, körülötte a fehér tányérok. Karácsonykor a csorba szélűt is ki kellett tenni, mert ilyenkor többen ülték körül az asztalt, mint szokásosan, hétköznap.

Nem biztos, hogy hús is került az asztalra. Bár anyját ismerve, nyilván szerzett valahonnan legalább egy árva csibét, hogy az unokáknak mégis legyen egy kis hús. Ha kalács van, az „vizes” kalács, töltelék nélküli, hiszen a faluban senkinek nincs a ház körül mák, és a dió se terem meg feléjük, piacról venni pedig nem telik. Ilyen ínséges, háborús időben örülnek, ha a mindennapi betevő falatra jut.

Gyerekek. Hát igen, a nővére gyerekei. Talán egyszer neki is lesz. Most jobb is, hogy nincs. Mit aggódna érte a felesége, és mit aggódna ő, a gyereke miatt. Nem beteg, nem nélkülözik-e? Háborús időben a gyenge, hiányos táplálkozás miatt ez jogos aggodalom lenne.

Ezt ő csak gondolja, de a bajtársán látja, mit őrlődik. Pedig inkább érte kellene a családjának szorítania. A lábujjai ugyanis megfagytak, a lyukas bakancsot hiába bélelték ki a tábori sajtó lapjaival. Nyomasztó hírek, silány papíron. Nem csoda, hogy lefagyott a lába.

A bajtársának gyereke van. Már ha megszületett, és minden rendben van. Mert arról nem tud semmit. Az asszonya öt hónapos terhes volt, amikor bevonult. Hetek óta nem kaptak az otthoniak felől semmi hírt. A tábori posta befuccsolt. Talán a kemény tél az oka, meg hogy kényszerűen beágyazták ide magukat, állóháború alakult ki. Se ők nem mozdulnak sehová, se őhozzájuk nem ér el semmi. Legalábbis, hír a nagyvilágból régóta nem érkezett.

A legutolsó hír is baljós volt. Annak az ismerős, vörhenyes szőke hajú fiúnak, aki a tőlük harmadik faluban lakott, megírta az anyja, hogy a papa haldoklik. Már akkor se volt jól, amikor bevonult az unoka. Hogy elhúzó-

dott a háború, az csak súlyosbította az állapotát. A háború senkire nincs jó hatással. Nem is lehet. Folytonos az aggodalom, a rettegés a fronton lévőkért. És mostanra a hírek is elakadtak. Nem is tudja, mi a jobb ilyenkor, ha jön hír, vagy ha nem.

A ponyvát, ami alatt meghúzódott, egyre vastagabban befedi a hó, szinte paplanként borul rá, csalóka látszatát keltve annak, hogy melegíti. Talán ha váratlanul mégis megérkezne az ellátmány. Az, amiről a szakaszparancsnok azt mondta, küldték, de a rossz útviszonyok miatt, ebben a nagy hidegben, valahol elakadt.

Pedig most még csak nem is lőnek rájuk. Az ellenség is „karácsonyozik”. Vajon nekik jut ennivaló? Előkotorta a bádogdobozt, és derékszíja csatjával próbálta lefeszegetni a tetejét. Egy kis keksz volt benne, még korábbról maradt. Talán tudat alatt volt előrelátó, és erre a napra tartalékolta. Hogy neki is legyen karácsony...

A csontszáraz keksz végre ott volt a kezében. Elkezdte szopogatni, hogy tovább tartson. Sokáig forgatta a szájában, nem akarta lenyelni, hogy addig is abban a hitben tarthassa magát, étkezik. Úgy, ahogy az emberek szoktak, karácsonykor.

Most megint felrémlt előtte az otthona. A parasztház, a földes padlójú konyha a kemencével. A lobogó kementetűz gondolatára kicsit mintha átjárta volna a meleg. És ekkor az orrában hirtelen érezni kezdte a sülő kenyér illatát. A gyomra összerándult, a szíve beléfacsarodott. Eszike még ő ropogós héjú, friss kenyeret valaha? Meddig tart még a háború? Ha nem ért véget őszre, itt ragadhatnak tavaszra, sőt nyárra és jövő őszre is... Talán sose lesz vége a háborúnak? Akárhogy is alakul, már semmi sem lesz olyan, mint régen volt.

Kidugta fejét a ponyva alól, mert még a hóesésen és a szél zúgásán keresztül is meghallotta, nem messze tőle valaki vinnogva sír. Nem látta jól, de a hang, az elhelyezkedésükből kikövetkeztetve, attól a középkorú férfitől eredhet, aki a nyomorék feleségét hagyta otthon. Tanárember volt a házaspár mindkét tagja. Nehezen éltek, amióta az asszony lebénult. A férfi egyszer valamiért megnyílt neki, pedig nem volt bőbeszédű, és nem is nagyon közösködött senkivel. Ez az egyszeri kitérülködés aztán számára sok mindent felfedett. Szegény asszony. Vajon van-e, aki segíti, a férje távollétében? Milyen karácsonya lehet az ilyennek? Másokra van szorulva, idegenekre. És pont akkor, amikor senki nincs olyan helyzetben, hogy adakozhatna. Legalább az övéi odahaza összetartanak. Mármint reméli, hogy a nővére segíti a szüleit, mégiscsak ő a fiatal, a nagyobb munkabírású.

Az őszi munkákban kellhetett is a segítség. A földjük kicsi, afféle nadrágszíjparcella, de azért abban is megtermett a krumpli, a kukorica. A kertben meg az a kis zöldség. Azt az anyja egyedül is ellátja, de azért a szántóföldön elkel a segítség. Amíg ő odahaza volt, csinálta. Ki csinálta volna

más?! Ő, a szülei kisebb gyereke, még otthon volt. Apjával együtt vitték a gazdaságot. Ha elhúzódik a háború, ebből is mi lesz? Az ő távollétében mindvégig nem támaszkodhatnak a családos lányukra a szülei.

Hirtelen észrevette, hogy a sötétben egy imbolygó, pici fénypont közeledik felé. Ösztönösen a fegyveréért nyúlt, de addigra már oda is ért a másik. A szakasz parancsnoka volt.

– Hogy van katona? – kérdezte az újonnan érkező. – Kibír még pár órát karácsonyi vacsora nélkül? Most szóltak a főparancsnokságról, valami ételt össze tudtak szedni, kiküldik. Ha csak hótörlesztésre nem fut a teherautó, akkor még ma éjszaka megkapjuk a menázsit.

Odébb húzódtott, hogy a szakaszparancsnok is melléferjen. Láthatóan beszélgetni akart valakivel. Most már ketten kuporogtak az egyre nehezülő, hótól nyirkos ponyva alatt, amiben volt valami jó is. A másik ember, a bajtársa közelsége, ami kissé mintha felmelegítette volna őt is.

– Mire gondol katona? – fordult felé a szakaszparancsnok. – Biztos a hazaiakra, ami teljesen érthető. Karácsony van. Én mindig katona akartam lenni, de még én is úgy tartom, Szentestén a katonának otthon a helye. A szeretivel.

És bár a kérdést ő tette fel, szinte szóhoz se engedte jutni a másikat. A szakaszparancsnok magáról kezdett mesélni.

– Tudja, mindig kemény embernek tartottam magam. Bennem van tartás, és a kitartást, az összeszedettséget elvárom mindenkitől, az álám rendelt állománytól is. De az ember már csak olyan, hogy tervez. Vannak elképzelései a jövőről, ábrándjai, céljai, amiket szeretne megvalósítani. Én még a tavasszal azt terveztem, veszek egy kis házat, és megnősülök. Volt egy kis örökségem, gyűjtöttem mellé még egy keveset. Családot akartam alapítani. A menyasszonyom azonban, amikor elkezdődött a háború, kategorikusan kijelentette: ő nem akar hadiözvegy lenni. Hát gondolta volna, hogy az a nő, akit a gyermekeim anyjának akartam, így áll a dologhoz?! Itt és ekkor megmutatkozott, hogy mégiscsak rosszul választottam, rosszul terveztem az életemet. A házat se vettem meg, most már minék. Ha egyszer véget ér a háború, és marad a pénzből valami, újra kell gondolni az egész életemet. Nem is tudom, mi a jobb? Itt ülni, és nem aggódni, hogy mi van az otthoniakkal, vagy érezni azt, hogy odahaza valaki vár, sőt visszavár? Polyton rám gondol, lesi a híreket, levelet ír, hogy tartsa bennem a lelket, hogy buzdítson, hogy egyszer ennek is vége lesz...maga nem így gondolja, katona?

Sokáig hallgattak, hallgatták a ponyvára hulló hókristályok monoton kopogását. Megint a szakaszparancsnok szólalt meg, mintha nem állná a csendet.

– Rossz itt egyedül. Egyedül, mert otthon nem vár senki. Persze a szavaimból ne a csüggedést vegye csak ki, én azért még nem adtam fel. Ezek magánéleti problémák, ami mindenkinek akad. És ez alól a kemény emberek se kivételek.

Érezte, hogy most már neki is illik szólania. Nem akart barátságosan lenni ezzel az emberrel, a feljebbvalójával, aki megosztotta vele a gondjait.

– Nekem még élnek a szüleim. Van egy nővérem is, családos, gyerekei vannak. Én is hazagondoltam. Rájuk, hogy vajon hogy boldogulnak. Így karácsony táján, különösen, ha nincs tennivalója, az ember összegzi az életét. Felértékelődnek a rokoni, baráti kapcsolatok. Maradt otthon egy jó barátom, egy sánta fiú. Nagyon okos, van benne kurázi, önként is bevonult volna. De neki meg az lett a veszte, hogy akart jönni, de nem engedték, a hibás lába miatt. Biztos vagyok benne, hogy tartja a családommal a kapcsolatot, tán segít is nekik. Rendes ember. De valamiért ő más gondolt a háborúról. Azt mondogatta, nem hiszi, hogy őszre véget ér. A nagyhatalmak nem szokták ilyen hamar lefújni a riadót. Marad a háború, ameddig a hatalommal bírók érdeke úgy kívánja. Ő tanult ember, mármint a barátom. Most egyelőre úgy látszik, az ő igaza jött be. De azért a remény él. Bennem legalábbis. Mindenkinek az lenne a legszebb karácsonyi ajándék, ha véget érne a háború. Hiszen már úgyis nagy a veszteség, miért haljanak meg még többen?! Kinek jó az?! Az egyszerű embernek bizonyára nem. És én úgy látom, a lövészárkok tele vannak egyszerű emberekkel...

Egy darabig mindketten hallgattak. Hogy teljen az idő, vagy hogy legalább annak az érzetét keltsék, a lövészárkokban is lehet kulturáltan viselkedni, társas, közösségi kapcsolatokat fenntartani, ismét a szakaszparancsnok szólalt meg.

– Magát várja otthon valaki? Már úgy értem, a szűkebb családján kívül.

Ezen el kellett töprengenie. Vajon miként gondol rá az a lány, aki valamikor iskolatársa volt, és az utóbbi években néhányszor, amikor összefutottak, élénk érdeklődést mutatott iránta. Ha találkoztak, mindig szakított rá időt, hogy hosszasan elbeszélgessenek. Tudja róla – legalábbis, amikor ő bevonult, még úgy volt –, nem kötelezte el magát senkinek. Szemrevaló lány, falusi viszonylatban kifejezetten csinosnak mondható. Még a városi lányokkal összevetve is. Egyszer-kétszer meg is táncoltatta a szüreti, na meg a karácsonyi bálokon. És szinte észrevétlenül, gondolatai megint csak visszakanyarodtak a karácsonyhoz. Ha most otthon van, talán sorsdöntő is lehetett volna számára ez az idejű karácsony. Ha nincs a háború, és ő otthon van. Mint egy egyszerű gazdálkodó, aki a földet túrja, de boldog és elégedett, mert van tennivalója, van értelme és látható eredménye is a munkájának. Egy földműves, aki élvezi a szorgos munkája gyümölcsét, és arra alapozva házasodik. Ő megtette volna. Most már szinte bizonyosra vette, ha otthon van, megkéri a lány kezét. Miért is ne?! Egyszer csak el kell kezdeni az életet, a családalapítással se lehet örökké várni.

– Nincs, nincs senkije, aki a szülein és a testvérén kívül – beleértve a barátját is – odahaza várná?

A megismételt kérdést már modortalanság lett volna válasz nélkül hagyni.

– De, van egy lány. Legalábbis, azt hiszem, gondol rám. Tudja, hogy bevonultam. Amikor utoljára beszéltem vele, aggodalmat éreztem ki a hangjából. Mintha látatlanban is féltett volna. Ez azért reménykeltő, nem?!

A szakaszparancsnok bölintott. Az, reménykeltő.

- Tulajdonképpen nem volt még közöttünk komolyabb kapcsolat, de ahogy nekem, másnak se volt elkötelezve a lány. Ha most otthon vagyok, biztosan megkérem. Igent mondott volna.

- Az jó, ha igent mondanak az embernek - nyugtázta a szakaszparancsnok. - Nekem is keresni kellene a háború után valami jóra való lányt, vagy asszonyt. Esetleg hadiözeget, aki tudja, mit jelent a háború. Jó lenne lecsendesedni, nyugodtan élni. Hiszen békében is kell a katona. Arra, hogy kiképezzen másokat, vagy csak egyszerűen, hogy legyen, aki készenlétben áll, ha a hazát támadás fenyegetné. A katona hasznos ember, nem?! De a katona is élni akar. Itt élesben megy minden. Nem tudom, lesz-e alkalmunk, magának és nekem, egyszer még az életben a leánykérésre?! Ne is hallgasson ide. Amit mondtam, felejtse el. A katona azért megy a csatába, hogy győzzön. Nem lehet feladni, mert akkor nincs semmi értelme. Annak se, hogy itt vagyunk, és talán annak se, hogy megszülettünk. Valamit inni kéne. Ilyenkor inni kell a férfiembernek, mert ellágyul. Megbicsaklik az önbizalma, és kételkedni kezd. Nem csak önmagában, mindenben. Pedig azt nagyon nem szabad. Különösen nem a csatatéren. Látja, agyamra ment ez a hideg. Hogy csak szakad a hó, és nem jön a menázi. Már egy forró teaért is hálás lennék, hátha még egy gyűszűnyi rumot is kapnánk. Csak úgy, a karácsony tiszteletére.

A közelben megint felhangzott a vinyogó sírás.

- Ez melyik? - kérdezte a szakaszparancsnok.

- A tanár - felelte ő. A rokkant feleségét siratja. Az meg otthon valószínűleg őt. Nem is tudom, melyikük a nyomorultabb. Talán ez itt. Mert tudja, hogy segíthetne, ha ott-hon lenne. De a hivatalban azt mondták, az asszonynak a férjén kívül van más rokonsága is, gondoskodjanak róla ők. Megtehetik. A nő fivérei már idősebbek, őket nem rukoltatták be.

- Szegény asszony, szegény ember! - a szakaszparancsnok sóhajtott, aztán felállt, hogy a többi katonához is szóljon pár bátorító szót. Ha másról nem, a közeledő menázsiról.

Mit tudna itt az ember mást, reménykeltőt mondani? Az étel, már az is egyenlő a reménnyel. Hogy nem halnak éhen. Legfeljebb elesnek a csatában, de éhen nem halnak. Erről gondoskodnak azok, akik ide küldték őket.

Ahogy a hétrét görnyedő alak egyre távolodott tőle, arra gondolt, egyformák ők. Sérülékeny, érző emberek. Mindegy, hogy ki, milyen poszton van, egyszerű honvéd vagy szakaszparancsnok, mi a gondja, milyen volt az addigi élete, milyen jövő vár rá. Most ide vannak együvé rendelve, a sors által toborozva, hogy együtt, egy végtelen hosszúságú lövészárokban karácsonyozzanak. Már szinte nem is csupán bajtársak, családtagok. Jobb híján. Egy nagy család tagjai. Az emberiség nagy családjáé, amely nem bír nyugton maradni, és időről-időre háborút provokál. Persze, sohasem azok esnek el a csatatéren, nem azok kuporognak ázott ponyva alatt, éhségtől görcsbe rándult gyomorral, akik kitalálták a háborút.

Ezt a karácsonyt az egyszerű honvédek nem akarták itt, együtt tölteni a lövészárokban. Odahaza mindenkit vár valaki. Azt is, aki esetleg még nem is tudja, kicsoda lesz az illető.

A karácsonyt nem azért találták ki, hogy az ember azt a lövészárokban, a szeretteitől távol, éhezve, fázva, nyomorúságos körülmények között töltsse.

Hol itt a szeretet?! A szeretetnek pedig mindenütt ott kéne lennie. Különösen karácsonykor. A szeretet nem fáradhat el, a szeretetnek élnie és érződnie kell.

Nem szokott költői észjárással gondolkodni, ennek ellenére úgy érezte, megszállta az ihlet, a karácsonyi áhítat. Ellágyították a saját gondolatai, rabul ejtette a karácsony szelleme.

Ismét végiggondolta, kikkel van itt együtt, kik is alkotják ezt az ideiglenes családot körülötte? A fiatal, vörhenyes szőke honvéd, a sírdogáló tanárember, a szakaszparancsnok, a többi, távolabb gubbasztó bajtársa, akik ugyan térben távol vannak tőle, azonban lélekben itt vannak közvetlenül mellette, vele együtt a lövészárokban, karácsonykor.

Hajnalodott. Megszelídült az időjárás, a súlyos, sötét-szürke felhők felszakadoztak, egyre csendesebben esett, lassan már csak szállingózott a hó. Valahol, előbb vagy utóbb, a Nap is felkel.

Jobbra tőle, a sírás elcsitult, úgy látta, a szakaszparancsnok a tanárember vállán nyugtatja a kezét, és halk hangon valamit, vélhetően vigasztaló szavakat mormol neki.

A pillanatnyi csöndben jól hallatszott egy közeledő teherautó motorjának berregése, ami a menázsival talán elhoz nekik is egy darabot.

Havas Rimaszombat (Rimaszombat, 1927, olaj, farost)

Önarckép (Budapest, 1925, olaj, vászon)

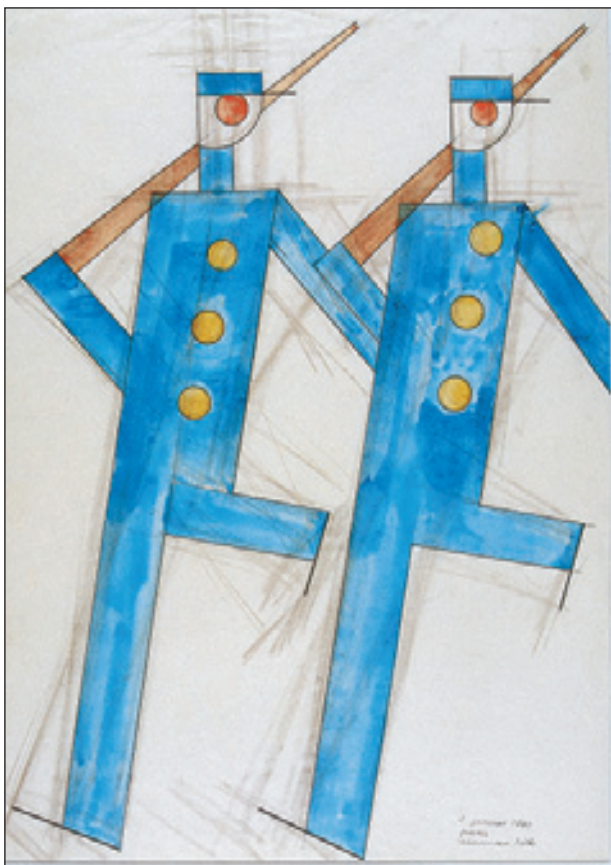
Az I-es BKIE cserkészcsapatnak (Budapest, 1928, olaj, vászon)

Blattner Géza életre kelti a marionettet (Párizs, 1929, akvarell, papír)

Arc-en-Ciel plakát (Párizs, 1930)

Fakatonák parádéja (Párizs, 1930, tus, akvarell, papír)

Bábjátékos (Párizs, 1931)

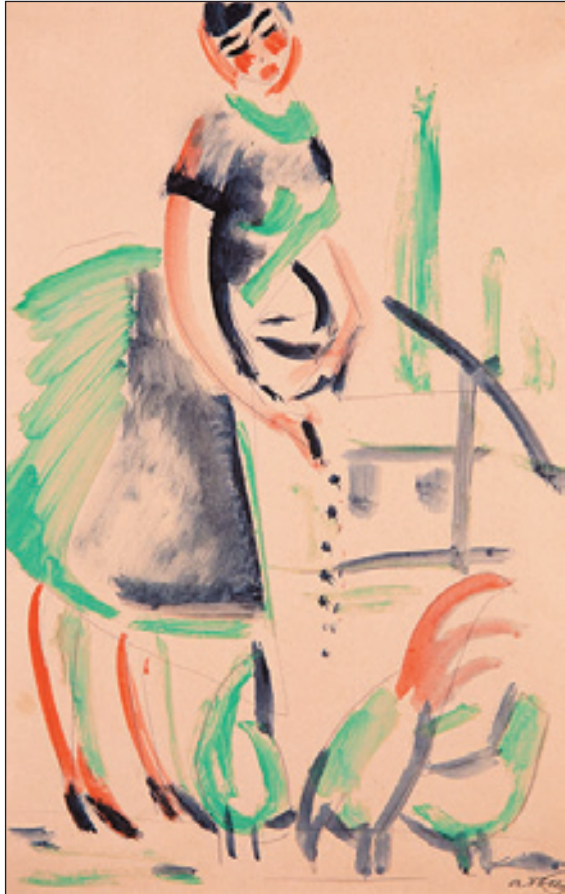
Labdarúgó (Berlin, 1930)

Szent Kristóf 1933 olaj

Parasztmadonna (Pápa, 1932)

Honvagy (Párizs, 1930)

Tompa Mihály szülőháza (1969, olaj, vászon)

Rimaszombati utcaképlet (1975)

Fülöp Antal

Építsük újjá a templomot! (dráma – részlet)

(A legfrissebb kutatások szerint némely történészek hajlanak arra, hogy megkérdőjelezzék a debreceni disputa megtörténtét... Más történetírók viszont határozottan állítják, hogy **Dávid Ferenc** és **Méliusz Juhász Péter** között valóban megtörtént a szóban forgó nagy hitvita.)

A 16. század második felében járunk. A három részre szabdalt Magyarország magyar királyságra, török hódoltságú területekre, s az erdélyi fejedelemségre oszlik. A reformáció tanai már fölénybe kerültek a katolikus hitvallással szemben. **Luther Márton** és **Melanchton** tanaiban 1550 és 1560 között már repedések keletkeztek. Mikor fölmege a függöny, már megkezdődött az evangélikus, a református, s az unitárius irányzat szétválása...

I. FELVONÁS, 1. kép

(*Méliusz Juhász Péter, Mihályi Varga Zoltán és Huszár Gál Péter közelednek balról, kezükben hosszú vándorbottal. Néhány hónappal ezelőtt fejezték be tanulmányaikat Wittenbergben, közvetlenül Luther és Melanchton hatása alatt szívták magukba a reformáció tanait. E pillanatban gyalogszerrel, az „apostolok lován” hazafelé tartanak. De Wittenbergtől Debrecen határáig – ahol most éppen járhatnak – hosszú az út...*)

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: A lábam... a lábam! Mintha ólommal talpalták volna meg a cipőm. Nyilall a bokám is...

HUSZÁR GÁL PÉTER: Mindig a magunk baja tűnik a legnagyobbak. (*szünet*) Nekem a keresztsontom akar szétpottyanni... Zoltánt hallgatva, bűnös módon az jár az eszemben: Istenem, milyen jó neki! Bár nekem fájna a lábam a keresztsontom helyett...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Bűnös az ember. De bőséggel van a Bibliában vigasz! Abból bármikor meríthetsz.

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: A Bibliából bőséggel meríthetünk: intelmet, tanulságot, figyelmeztetést...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: ...figyelmeztetést: szerénységre és türésre. (*szünet*) Nincs olyan fa a tudás erdejében, melyet, mesterünk, Luther doktor meg ne rázott volna, s amelyről néhány almát, körtét le ne szakított volna, hitének tökéletesítésére... (*hirtelen*) Testvéreim! Ott a fa... ott az eperfa! És ott a régi kút is...

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Hurrá! Ott az eperfa!... Lombja alatt végre megpihenhetünk...

HUSZÁR GÁL PÉTER: A jó öreg mohos kútnál a szomjunkat olthatjuk!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: A tarisznyában akad még (*ígérettel a szemében*) egyebek közt: kenyér, szalonna, hagyma.

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: A lábam! A lábam!

HUSZÁR GÁL PÉTER: Bocsáss meg, Uram! Lehet, hogy a boka tényleg jobban fáj, mint a keresztsont?

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Türelem, testvéreim! Bírjátok ki! (*mélyen a tarisznyájába nyúl, kotorászgat benne*). Van itt... vannak itt balsamos gyógynövény-főzetek. Fel-tört sarkakra, nyilálló bokákra. Ez itt meg, ez a csodákra képes kenőcs a keresztsontodra, Zoltán. (*e pillanatban, mintha csak apjuk lenne, bár közel egyidősek*) Testvéreim! Ha odaértünk, előbb hálaimeit mondunk az Úrnak, hogy idevezérelt bennünket. Aztán, ha megpihentünk, és megtöltöttük friss vízzel a kulacsainkat, még mielőtt ki-ki tovább haladna az ő Istentől kiszabott útján, fáradság, ellankadás ellen zsoltárokat éneklünk.

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Engem Nagyváradon várnak. Egy ideig ott prédikálok...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Hát téged, Gál Péter? Mit is mondtál?

HUSZÁR GÁL PÉTER: Engem Kolozsváron... Onnan Kassára megyek, a Biblia magyarra fordított részleteit fogom sok-sok példányban kinyomtatni!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Mint tudjátok, én meg Debrecenbe tartok, az Úr segedelmével majd ott prédikálok, szegény, meggyötört népem épülésére...

HUSZÁR GÁL PÉTER: (*mialatt Méliusz a tarisznyában kotorász*) Testvérek!

Testvéreim, mi az ott... (*nem meri megnevezni*) ott, ott, az eperfa árnyékában?

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Csak nem...

HUSZÁR GÁL PÉTER: De azt hiszem, igen...

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Most már én is azt hiszem. Tartok tőle, hogy, sajnos, nem káprázik a szemem. (*Méliuszhoz*) Péter testvér! Nyugtass meg... azazhogy, mit nyugtass... Te is azt látod, amit én?...

HUSZÁR GÁL PÉTER: ...azt, amit mi látunk?...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Bárhogy is nézem, az ott, bizony, egy török katonai sátor! Rég nem jártunk itthon. Mit keres itt... itt, Debrecen határában... tetején azzal a zászlócskával?

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: („észbekap”).Csak nem?!

HUSZÁR GÁL PÉTER: Csak nem azt akarjátok mondani, hogy?...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: De bizony azt! Mert mást nem mondhatok! Az ott egy török büntető-alakulat sátora. Odabent félelmetes „akandzsik” hűsölnek...

(*a sátor előtt szunyókáló ór fölneszel*)

ŐRSZEM: Állj! Kik vagytok? Honnan jöttök, hová mentek?

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Prédikátorok... Wittenbergből haza felé tartunk...

ŐRSZEM: (*bekiált a sátorba*) Papok, Wittenbergből!

TISZT: (*előugorva a sátorból, díszes ruháján igazít egyet*) Papok? Keresztény papok?! (*ez a lehetőség láthatóan felizgatja*) Magyar keresztény papok? (*fürkészőn közelebről is megnézegeti őket*) Nem hazudtok? (*szünet*) Ha kiderül, hogy nem vagytok papok... ha, mondjuk, a csá-

szár kémei vagytok, akkor *(ujjával a nyakán mutatja)* „nyissz!” Legördül a fejetek!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: *(most, a vészesre fordult helyzetben mutatkozik meg igazán, hogy ő a szószóló-juk)* Papok vagyunk! S egy igazi pap nem hazudhat! Ne kísértsd az Istent!

TISZT: *(az őrszemhez)* Mehmed! Befelé a sátorba! *(Mehmed eltűnik a sátorban)*

Egy őrszem nem láthatja parancsnokát, amint gyurokat kérlel... *(szünet)* Papok... keresztény papok! Isten... akarom mondani, Allah hozott benneteket! Mentsétek meg árva fejünket! Árva életünket...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: *(ámulva)* Hogy mi, titeket? Kifordult a világ?

TISZT: ...az álnok parasztoktól! A paraszti furfangtól!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Szegény megriadt, rettegő magyar parasztoktól? *(el kell mosolyodnia, mindhármán - rejtve - somolyognak)* Szegény, árva parasztjaink mit árthatnak, mit árthatnának nektek?! Nektek, kik állig fegyverben vagytok?!

TISZT: Wittenbergben a Bibliát bújtad, te pap. Bonyolultabb ez, mintsem gondolnád...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: *(mintha lélektanilag már ő volna fölényben)* Beszélj hát!

TISZT: Az itteni katolikus papok, Luther Márton tanaitól félve, már egy szálíg a Habsburg császár felségterületére szöktek... A hívő parasztok meg, ugye, utánuk szökdöstek! De előbb a gabonát, élelmet gondosan eldugdosták föllelhetetlen vermekbe, hombárokba... És ez lesz a mi halálunk! Ha nem találjuk meg, a Szultán egy szálíg lefejeztet bennünket! Hús szekér gabonát kellett volna napok alatt Budára szállítanunk! Hús szekérré való búzát, árpát, rozst stb. - gabonát!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Szóval, azt akarnád tőlünk, hogy mi, így hárman, frissében fölszentelt keresztény papok, segítsünk a Szultánnak kirabolni saját népünket?

TISZT: És te? Keresztény pap létedre hogy akarhatod, hogy a Szultán a te közönyöd miatt lefejezzem engem, harmincöt „akandzsikkal” egyetemben?... Akkor már inkább én titeket! *(s mintha valóban kirántani készülne a szabályját)*

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Várj... gyilkolni bűn! Azzal nem mész semmire! Mondd meg, hogy képzeled el? Ha tudunk, segítünk.

TISZT: *(földerülve)* No, ez már egészen másképpen hangzik! Akkor mondom. Pihentek kicsit, aztán hárman háromfelé mentek - így nagyobb a remény, hogy valahol még találtok élő parasztot.

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Értem. Hárman háromfelé. Ez, szerintem, Istennek is tetsző gondolat *(már korábban értesültünk, hogy a fánál elválva, amúgy is három irányba vezetett volna az útjuk: Debrecenbe, Váradnak és Kolozsvárnak).*

TISZT: Ahol parasztokra leltek - téríteni kezditek őket!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Örömmel, ennek semmi akadálya!

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Úgy van... téríteni fogunk...

HUSZÁR GÁL PÉTER: ... az igaz református hitre...

MIHÁLYI VARGA PÉTER: ...hogy üdvözülhessenek!

TISZT: Nekünk meg az üdvözüléshez gabona kell! Találjátok meg a vermeket! A búzát, az „életet”, amely most nekünk tényleg az életet jelenti!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Isten igazsága mindig az életet jelenti... *(a gabonát, vermeket szóval sem említi)*. Azt kell hirdetnünk, azért szenteltek pappá bennünket...

TISZT: Esküdjetek meg, hogy igaz paphoz méltón, ehhez tarjátok magatokat!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Erre tiszta szívvel esküszünk. Hogy Isten igazságán kívül más „igazságot” nem hirdetünk...

TISZT: *(mintha reménytelen helyzetében ez is kapaszkodót jelentene neki)* Akkor menjetek! Az ígéret szép szó, igaz paphoz méltón viselkedjétek!

(Vágtatva közeledő ló patáinak zaja, loholva berohanó akandzsi, mikor meglátja parancsnokát, kétrét görnyed)

HÍRNÖK: *(lihegve)* Menekülj, nagy jó Uram! Nyugatról német lovas svadron... vannak vagy százan!

TISZT: *(az őrszemhez)* Mehmed! Utánam, menekülj! Előbb a sátort kaszabold le! *(rohanva, a hírnökkel el...)*

Mialatt Mehmed, a sátor bejáratából visszafordulva, kardjával kettészeli a sátor tartókötelét, már halani a közeledő német lovas svadron robaját. A sátor földrerogy, Mehmed pánikban el... A svadron parancsnoka korabeli német századosi ruhában be...)

NÉMET TISZT: Ti lenni kicsodák?! Remélem, vándorba rejtezett parasztok...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: *(öt nyelven beszél, köztük németül is)* Nein, herr kapitan! Wir sind nicht „paraszt!” Prédikátorok vagyunk, Wittenbergből...

NÉMET TISZT: Aha! Érteni!... Lutheránus felforgatók!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER *(ellentétben vele, két társa már fél...)* Nem, kapitány úr! Azt, hogy felforgatók, igazán nem lehet ránk mondani.

HUSZÁR GÁL PÉTER: Nem, nem, Kapitány úr, azt nem...

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Azt igazán nem! Valóban nem!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Igaz, hogy Luther Mártont tekintjük mesterünknek, de tőle mindenekelőtt egyszerűséget tanultunk... Egyszerűséget a hitben, és az emberek tiszteletében.

NÉMET TISZT: Három újonc is volna újonc!... Ha prédikátor paraszt lenne!... Lutheránus prédikátor több kárt okoz katolikus seregben, mint pestis... Istent ments svadronomat ettől a pestistől! *(vezényszót kiált abba az irányba, ahol a veszteglő svadront sejtjük)* Lóóóra!... *(el, majd már kintről)* Nach: Boldogfalva, Lombi, Szepes!...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Ámen!

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Úgy megjedtem, úgy félttem, hogy már nem is fáj a lábam!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Az ijedség, ha elég nagy, el-

nyomja a fájdalmat. Isten csak módjával méri a megpróbáltatást...

HUSZÁR GÁL PÉTER: Most, hogy eltűntek, egészen friss lettem!

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Újjászülettünk.

HUSZÁR GÁL PÉTER: Ha meggondolom, ma már másodszor!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Testvéreim! Ha megpihentünk, felfrissültünk, ideje lesz elbúcsúznunk... *(szünet)* Előbb azonban ígérjük meg, közös ígérettel, hogy ötvenként újra találkozunk...

HUSZÁR GÁL PÉTER: Ötvenként? Boldogan, de hol?

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Isten súghatta neked ezt a gondolatot. Találkozunk! De hol?

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Ötvenként... találkozunk... a kútnál, annak a városnak a határában, amely városban, közülünk az lakik, akit az éppen lepörgött öt év alatt legjobban szeretett az ISTEN!... Így a távolból is figyelünk majd egymásra...

(A három pap, az „Öröködbe, Uram, pogányok jöttek...” c. zsoltárt énekelve, összeölelekeznek.)

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Isten veletek, testvéreim!

MIHÁLYI VARGA ZOLTÁN: Isten veletek!

HUSZÁR GÁL PÉTER: Isten veletek!

(elválnak, s ahogy három irányban távolodnak egymástól, alkonyodik...)

2. kép

A debreceni András-templom előtti tér. Jobbra - részut a nézőtér felé - az András-templom keresztmetszete. Ez jól érzékelteti a templom belső méreteit, a templomlépcsők által összefolyik a templom előtti térrel, ahol ezen az alkonyi órán, még tart a „vásárnapi” vásár: árusok, komédiások, mutatványosok. Az előtérben egy nagy boroshordót csapraverve mérik a bort, sült malac forog nyárson, kenyérral árulják a húst a bort vedelőknek, s rögtön mellettük egy jezsuita barát nagy kosárból bűnbánó cédulákat árul. Az érdeklődők arcán látjuk, hogy - bizony - magas áron... Ezen a vásári hangulaton haladnak majd át a színre lépő szereplők, hogy részt vegyenek a misén...

PEMFLINGER KATALIN: *(kis társaságtól körülvéve, miután éppen lekászálódta a számunkra láthatatlan hintóból, s elindulnak, lassan, kényelmesen, a vásár nyüzsgésén át a templomba, beszélgetve, meg-megállva haladnak, élvezve a vásár színes forgatagát)* Ez a fránya hintó összetörte a derekamat... Még múlt vasárnap eltört a rúgója, kirázza az emberből a lelket!

KAROLINA ASSZONY: Hanyag a gazdatiszted, húgom! Hanyag gazdatiszt: rázós, vagy éppen háromkerekű hintó! *(grimaszolva tapogatja ő is a farát)*

PEMFLINGER KATALIN: Ó, nem, nem, Karolinám... meg kell védenem szegény gazdatisztet! Azt sem tudja, hol a feje... nincs kovács a kastélyban. Mióta újoncoznak, a lókovácsokat is elvitték a seregbe... *(szünet, keményebb hangra váltva)* Ne legyen Pemflinger Katalin, Enyingi

Török Báintné a nevem, ha férjemet ki nem szabadítom a szultán karmai közül... *(mintha ebben a pillanatban, nem is volna olyan biztos ebben)* bár a barátaink száma mintha rohamosan megcsappant volna, hogy az uramat fogságba vetette a Szultán...

KAROLINA ASSZONY: Ó, drága Katám... a barátok... Talán, ha nem lenne szükségünk barátokra, már rég rájöttünk volna, hogy az „igaz barát” csak... *(nincs nagy véleményrel)*

PEMFLINGER KATALIN: Csitt, drága Karolinám! Ne rombold le a hitemet! Lám, itt vagy te! Amint meghallottad, mi történt Bálint férjemmel, habozás nélkül „lólalában” hajtottál hozzám Debrecenbe! Pedig jól tudhattad, hogy nem örömnépre érkezel. Mennyit sírtam a kebleden... *(szünet)* Ne rombold le a hitemet!

ERZSÉBET: Ó, Katalin méltóságos asszony! Ha tudná, hogy a keresztanyám hogy szereti Önt! Sosem tenne ilyen... mikor a hírt meghallotta, sírva fakadt! Azt mondta, most, még otthon kell kisírnia magát, nehogy aztán a Katalin méltóságos asszony vigasztalásakor sírásunkkal még az élettől is elvegyük a kedvét... Bizony... ezt mondta! Ezt tudnia kell!

ENYINGI TÖRÖK FERENC: Drága anyám! Néhány álarc lehullott ugyan a képmutató arcokról, de maradt még igaz jó barátunk elég! Hadd ne soroljam most! *(közben, néze-lődve a vásár tarkaságában, közelednek a templom felé)* János testvérbátyám is keményen dolgozik jó apánk kiszabadításán! A református hit fölvetelével megszaporodtak igaz, jó barátaink! De hát ezt ön is tudja. Hiszen még nemrég üldözött vallás volt tájainkon, de az új vallás, az új tanok hívei közt - többek közt - tartós barátságot (is...) teremtett... Jó atyám szinte kezdettől fogva híve lett Luther Mártonnak, majd Kálvin csodálatos igazságainak...

PEMFLINGER KATALIN: Persze, voltak éjszakái, te és János bátyád még gyerekek voltatok, mikor nehezen tudta összeegyeztetni Kálvin tanait az élet örömeivel... *(egy vásári ripacs a közelben lángot fúj, egy másik imbolygó gömbön táncol, nagy turbános törökfejet forgatnak pálcavégen)*

ERZSÉBET: Asszonyom... odanézzenek! Az az ember lángot fúj... Nem ég meg a szája?! Pedig most minden jel szerint szénné kéne égnie...

KAROLINA ASSZONY: Ó, te kis butácska...

ENYINGI TÖRÖK FERENC: Nem tudod, hogy: nem minden az, aminek látszik?!

(már a templom bejáratának közelében járnak, a templom belső terei a fáklyák fényében fölsejlenek, mintegy Ferenc utolsó gondolatára rímelve, egy koldus kezd ordibálni a templom lépcsőjén)

KOLDUS: Harcoltam török ellen, német ellen! Mohácsnál II. Lajos királyt védtem! Kezem-lábam nem kíméltem! Könyörüljenek méltóságotok egy-két garassal!... *(a lépcsőn lévő kalapja fölött Pemflinger Katalin felé nyújtja félkarját)*.

PEMFLINGER KATALIN: *(a társaságot kosarkákkal-kellekkel kísérő inashoz)* Dobjatok neki néhány garast!

ENYINGI TÖRÖK FERENC: De anyám, hiszen ez köz-

ismert csaló! Kegytárgyakat lopott ebből a templomból, s Debrecen bírāja csapatta le a fél kezét...

PEMFLINGER KATALIN: Akkor legalább egy kis kalácsot... Mióta magyarul olvashatom a Bibliát... csodálattal olvastam Lukács evangéliumában, hogy Jézus, a farizeusok, és írástudók nagy megbotránkozására, maga köré gyűjtötte a bűnözőket és vámosokat – velük együtt vacsorázott...(az *inasnak*) Legalább kalácsot vess neki! (az *inas kalácsot dob a koldusnak, s miközben a lépcsőn már felmentek, bent, a templom belterében, a fáklyák, és mécsesek fényében látjuk, hogy a foglalt padsorokban „rezervált” hely várja Pemflinger Katalint és kíséretét. Középtájon szószerék, lépcső vezet fel rá. Ettől balra az egész templomfalat elfoglaló feszület, fáklya-fény oldalról. A szószeréktől jobbra katolikus oltár, fölötté monumentális festmény: Keresztelő Szent János Jézust kereszteli a Jordán folyóban..., oldalról fáklyafény..., mécsesek... A szószeréken Jakab atya, jezsuita pap jelenik meg, felütve a Bibliát, prédikációhoz készül...)*

JAKAB ATYA: „Példázat az elveszett juhról, drakhmáról... – vagyis a pénzről... – és a tékozló fiúról...”

I. BÉRZAJONGÓ: ... a pénzről is?...

JAKAB ATYA (nagy rutinnal észre sem veszi) „Közelgetnek hozzá vala a vámszedők, és a bűnösök mind, hogy hallgassák őt...”

II. BÉRZAJONGÓ: De Jézus megbocsátott...

JAKAB ATYA: ...a zúgolódó farizeusok és írástudók ellenére is...

III. BÉRZAJONGÓ: Jézus, tudtommal, bűnbocsátó cédulát nem árult...

(*halk, bizonytalan moraj fut át a lassan „nézőtérre” változó padsorokon...*)

JAKAB ATYA: (*elengedi a füle mellett, sebesen lapoz*) „Ezenképpen, mondom néktek, örvendezés van az Isten angyalainak színe előtt egy bűnös ember megtérésén.”

I. BÉRZAJONGÓ: ...borméréssel is foglalkozott?...

II. BÉRZAJONGÓ: ...vizezett bort öntögetve a pohárba!...

III. BÉRZAJONGÓ: ...miután már „megjavult és megtért.”

JAKAB ATYA: (*úgy tűnik, végtelen túróképessége még is csak véges. Rácsapva a lapokra a Biblia fedelét, s a templom akusztikai terét megzengetve, felkiált*) Bocsáss meg nekik, Uram, hisz nem tudják, mit cselekszenek!

I. BÉRZAJONGÓ: Ó, persze, bezzeg tudja!

II. BÉRZAJONGÓ: Az elsibolt kaszáló, a sarjúerdő, a halastavak!...

III. BÉRZAJONGÓ: Kövérre hízott pontytól gömbölyödik ám a has!...

I. BÉRZAJONGÓ: Vadhústól jó a köszvény! Köszvénytől a megfontolt léptek...

II. BÉRZAJONGÓ: ...nem is az áhíttatól!...

JAKAB ATYA: Bocsáss meg nekik, Uram! Nem tudják, mit cselekszenek! (a *szava elakad, Méliusz Juhász Péter alakja jelenik meg a templom bejáratában, azon ván-*

dorbotosan, ahogy az első jelenetben láttuk. Magas, szikár alakjában valóba van valami apostoli) Nem tudják, mit cselekszenek...

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: (*erős hangja, zengő*) Nem, nem, nem tudják. Úgy igaz!... Percek óta hallgatlak, Jakab atya! Válaszolj, ha tudsz! Mit árulnak odakint, milyen cédulákat... a húsos tepsi, s a boroshordó mellett, a vásárban?! Husz János lelke most örül a mennyben, hogy testét a katolikusok megégették... mert most forogna a sírjában! (*Jakab atya, megpillantva Méliusz alakját, szinte menekülve hagyja el a szószeréket, s titkos utakon távozik a templomból. S vele, egy jó hosszú időre a katolicizmus...*)

EGY HANG A HÍVÓK KÖZÜL: (*felismeri*) Méliusz... testvéreim, ez itt, Méliusz! Itt van Méliusz!

TÖBBEN: Wittenbergából!?! Ó az... őt kell követnünk! Akkor jelent meg, mikor a legnagyobb szükség van rá! Mikor a sátán ismét megszólalt volna a szószeréken! Hogy a lelkünket romlásba vigye... (*szünet*) Tarts igaz misét nekünk!

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER (*vándorbotját Mózesként magasba tartva*) Testvéreim!

EGY DEBRECENI POLGÁRÓR: Testvéreim... testvéreim! A török megtámadta a várost! Akandzsik csapata dülja a vásárt! Rabolnak, gyilkolnak. Most készülnek kirabolni a templomunkat... Meneküljetek!

(*Már-már kitör a pánik, de Méliusz botját magasra tartva, csitítja a hívókat.*)

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Testvéreim! A menekülést most nem a nyúl szívű megfutamodás jelenti! Védjük meg a templomot! Tépjétek föl a padok deszkáit, és álljuk útjukat a templomi lépcsőkön!

(*A hívók elkezdik feltépni a padok deszkaüléseit, s fölfegyverkezve kitódulnak a templom lépcsőre, ahol Méliusz vezetésével harcra készen elállják a templom bejáratát.*)

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Testvéreim! A templomot nem adjuk!

A TÖMEG: Nem! A templomot és az iskolát nem adjuk! Életünk... jövőnk záloga!

(*E pillanatban a török tiszt, az akandzsik tisztje, akivel már találkoztunk az eperfánál, csapatával a piacot feldúlva, éppen a templomnak veszi az irányt. De a lépcső alján megtorpan, mert ellenállásra nem számított. Most újra szembe kerülnek Méliusszal...*)

TÖRÖK TISZT: Méliusz, te hitszegő kutya! Mit ígértél, az életedért reszketve?

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Tudtommal annyit, hogy népem üdvösségéért prédikálni fogok. S ti most pont ebben akadályoztatok meg, efendi!... (*szünet*) Testvéreim! A temploméért, Isten nevében, utánam!... (*magasba tartott deszkaszalakkal alázódulnak a templomlépcsőről...*)

DEBRECENI POLGÁRÓR: Méliusz, ég a templom... (*már látni, hogy a tetőszerkezen a lángok kicsapnak*)

TÖRÖK TISZT: Most már prédikálhatsz, gyaur! (*maró gúnnyal*) Immár senki nem akadályoz... (*vezényszót kiált*) Irány utánam, távozzunk...

MINDENFELŐL: Ég a templom! Ég a templom!... Odabent az asszonyok, gyerekek... *(mentés, menekülés közben Méliusz szembe találja magát Pemflinger Katalinnal, aki arisztokrata nő léteére derekasan kiveszi részét a mentésből)*

PEMFLINGER KATALIN: Méliusz! Ha elcsittultak a dolgok, várjuk a „Castellumban”! Beszelnünk kell! Majd jelentkezzen... jelentkezzen! Várjuk! *(kormosan, vizesen el...)*

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER: Igen, igen...beszelnünk kell! Új világ kezdődik! *(hirtelen fejéhez kap, fél kezét homlokára szorítva, másik kezén furcsa, alig észlelhető rángás fut át. Látjuk, hogy valami helyet keres, ahol hamarjában leülhet vagy ledőlhet. Ott egy piaci szék, a nagyfelfordulásban épen maradt. Lerogy rá... Most a lábain is át fut az imént a kezén tapasztalt – ismétlem:*

alig észlelhető... rángás. Néhány másodpercig zavarossá válik a tekintete...Az epilepsziás roham egészen könnyed válfaját éli meg néhány másodpercre)

Uram... ó, ne, uram! Ha már kikerülhetetlen, ne most! Most ne, Uram... Adj még egy kis időt... még nem mondhatok csődöt... „Életem vesztese alatt is tanítanom kell”. *(Az enyhe lefutású roham múltán, kissé kába, de sietős, kapkodó mozdulatokkal turkál a tarisznyájában, és előkotor egy üvegcsében tartott közönséges gala-főzetet... sietve kidugaszolja, és többször is hörpint belőle...)* A neve ugyan „közönséges-gala”, a hatása azonban csodálatos. Már néhány csöppje úgy oldja fel a fejförcsöt..., igen, úgy, mint mosoly a retteget...

(Vége az első felvonásnak – függöny)

Méliusz Juhász Péter szobra Debrecenben

S. Szabó József

A nagy-bizonyásgtévők

Beszéd a gömöri református gályarablelkészek emlékére. Rimaszombat, 1917. november 4.

Tisztelt közönség!

Volt Kálvinnak egy szimbóluma, egy nagyon jellemző jelképe. A kép fölfelé tartott kézben égő szívet ábrázolt, ezzel a felirattal: „*Cor meum, velut muctatum, Deo in sacrificium offero*”. Szívemet, mint egy leölt állatot, áldozatul szentelem Istennek. Ebben a szimbólumban benne van a kálvinizmus egész lényege; az Isten abszolút szuverenitása előtt való föltétlen meghajlás. Isten minden mindenekben. Őneki kell mindent köszönnünk, mindent áldozatul vinnünk, mindent dicséretére cselekednünk. Ahogy a jelmondat is szól „*Soli Deo gloria*” „*Egyedül Istené a dicsőség.*” A kálvinista ember egész mivoltában Istennek adja oda magát. „*Csak az az igazi kálvinista, akinek a lelkét a mindenható Isten személyesen ragadta meg és aki az ő örökkévaló szeretetének mindent legyőző ereje előtt meghajolva, erről a felséges szeretetről abban a hitben mer bizonyosságot, tenni, hogy ő azok között van, akiket Isten eleve kiválasztott*” (Kuyper).

Azoknak a szelleme illet most meg bennünket, azoknak a főlemelő emlékezete tartja fogva lelkünket, akik ilyen bizonyosságot akartak is, tudtak is tenni.

A csudálatos hitvallók, a fénybe öltözött bizonyásgtévők, a magyar kálvinista gályarab-lelkészek jelennek meg lelki szemeink előtt, akikhez hasonlót alig mutat fel a világ története. Mintegy kijegecesedett alakjai ők annak a hitnek és annak az életelvnek, amelyet Kálvin az örök evangélium isteni hatalma által a Jézus Krisztus nyomán ebbe a világba beleoltott. Jól esik ezt hirdetnünk nekünk, magyar kálvinistáknak, de soha alkalmasabb időpontban és soha megfelelőbb helyen, mint most és mint itt. Most, a reformáció négy százados emlékűnnapján, és itt, ebben az ősi, fényes gyülekezetben, amelynek dicső emlékezetű papja a nagy bizonyásgtévők között ragyog, és itt, annak a vármegyének a székhelyén, amely Magyarország gyászévtizedében a legtöbb vértanút és a legtöbb hitvallót adta a halhatatlanságnak.

A keresztyénség megalapítójának, a mi isteni Megváltónknak életében a borulat váltakozik a fénnel, gyalázat a dicsőséggel, megaláztatás a felmagasztalással, és ott van benne a legszomorúbb és a legsötétebb pont: a Golgotha. A golgothai kereszten volt Krisztus a legnagyobb, a szívünket és lelkünket megragadó tragikai hős. A magyar reformáció történetében is a felhők és napsugarak, az elvettetés és főlemelkedés között ott áll a legzordonabb, a leggyászosabb Golgotha: a gályarabság. És ebben volt a magyar reformáció is a legnagyobb, a leghatalmasabb, lelket legjobban megőrző és megragadó. Olyan hithősöket mutat föl a magyar hitvalló lelkipásztorokban, akikkel nem mérkőzhetnek a francia hugenották, a pusztaság egyházának fiai, a hollandus *geux*-ök, a skót pilgrimfatherek. Nem véletlenül, a sors szeszélye folytán lettek ilyen kivételes

mártirokká és confessorokká. Ők érezték és tudták, hogy *erre vannak praedestinálva Isten abszolút, örök végzetéséből*. Érezték és tudták, hogy nekik a golgothai kereszt rettenetes kínjait kell elviselniök és tündöklő dicsőségét visszatükrözniök. Egyikök (Masznyik Tóbiás) mintegy erre célozva, egyenesen a kereszt és dicsőség iskolájának (*schola erucis et lueis*) nevezte a gályarabságot; másíkok, a tornaljai pap (Tatai P. Sámuel) azt írta egy zürichi tanár albumába: „*Győz az, ki a dicsőségért, Isten vezérletével, a kereszt alatt harcol.*” (*Vincit, qui pro luce, Deo duce, sub eruce pugnat.*) Íme, a Golgotha hősei, a kereszt hordozói, a dicsőség áhítozói! A kálvini praedestináció hite tette őket mind halálíg tűrókké. „*Nem tehetünk róla* – írta szilárd lélekkel költőjük (Bátorkeszi István) –, *Isten decretoma.*” Ez az isteni decretum, ez az eleve való, örök elhatározás avatta a kálvinizmust a csudálatos heroizmus vallásává. Innen van, hogy a magyar gályarab-lelkészek is – kevés kivétellel – kálvinisták, akik úgy magasodnak előttünk mint a vitézi bátorság szétzúzhatatlan kősziklái és a hősi elszántság ledönthetetlen erős oszlopai.

Szelepcsényi érsek, mikor meg akarja a fogságra vetett protestáns papokat puhítani, első sorban a kálvinista lelkészeket hívogatja magához, tudván, hogy ha ezeket sikerül megingatni, a többiek is követik őket. Így óhajtott lelkére beszélni mai ünneplésünk főtárgyának, Harsányi Istvánnak is. Az állandó felelet ez volt: *Inkább kell engedelmeskedni Istennek, hogyses az embereknek.* (Csel. 5,29) Ezt viszhangozza az a gyönyörű imádság is, amelyet a kínok borzalmi között, a theatei börtönben készített Harsányi: „*Óh, Szent atyám! – te rendelled mindazokat úgy, ahogy történtek, mert a te akaratod és tudtod nélkül semmi sem történik a Földön. Az a te kegyelmed a te kiválasztottaid iránt, hogy fájdalom és gyalázat legyen osztályrészük. Nem nyitom meg az én számat, mert mindezt te cselekedted. Engedelmeskedem végzésednek. Jól tettél velem, hogy engem megaláztál. Az én szívem nyugodt, mert én tudom, hogy a te dicsőségedre szolgállok.*” Ím, ezt tördeli ajka Isten abszolút szuverenitásának és eleve elvégzésének rendíthetetlen hitével.

És az a hit a gályarab papok lelkében nem fővenyre épített ház, nem könnyű és foszló illúzió, hanem teljes bizonyosság, igazi valóság. Ez volt a meggyőződésük: az Isten minket, mint az ő kiválasztott szolgáit, elhívott erre a rettenetes állapotra. Ő nem terv és cél nélkül bocsátotta reánk a mondhatatlan szenvedéseket. Legyen meg az ő szent akarata! Ezt mondták, mikor a halálos ítéletet kihirdették előttük: „*Készek vagyunk, legyen az Úr akaratja!*” Kollonics érsek fenyegetőleg riasztott egyszer Harsányira: „*Nem félsz, hogy megöletlek?*” „*Itt vagyok, azt cselekedd velem, ami tetszik.*” Mintha csak

Kálvint hallanánk a vérét szomjazó tömeg között: „*Mit akartok? Véremet kívánjátok kiontani? Ím elhoztam az én nyavalyás testemet. Végezzetek velem!*”

Harsányi a megdicsőülés mennyei érzése között vigasztalta egyik haldokló lelkéztársát (**Miskolczy Mihályt**): „*Édes atyámfia! Téged már az Isten hív örökös szabadságra. Ez az ő végzése felőled. Mond le mindarról, ami e világban kedves; te már az örökkévalóság részese vagy.*” Íme, a hit bizonyossága.

Ez a hit elviselhetővé tesz számunkra minden szenvedést. A golgothai Krisztusra tekintenek és hallják szelíd tanítását. „*Ha valaki én utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fél az ő keresztyét és kövessen engem!*” (Máté 16, 24) „*Az én terhem könnyű, az én igám gyönyörűsége*” (Máté 11, 30) És mennek a Krisztus után. S olyan könnyű nekik a világról való lemondás és olyan édes a szenvedés. Mikor halálra ítéltetve hazai várbörtönökbe hurcolták őket és vad, kapzsi katonák mindenükből kifosztották, ezt mondták: „*Csak vigyétek, amit nálunk találtok! Mi már e világnak minden javát életünkkel együtt Krisztusnak szenteltük és nem akarunk azokban semmi gyönyörűséget keresni!*” Egyik pedig közülök ilyen együgyű versbe öntötte hitét:

„*Azért imé mostan kezeitekben vagyunk,
Lássátok: de mi Krisztustól el nem válunk,
Semmit vallásunkból mi hátra nem hagyunk,
Soha néma Bálnak mi fejet nem hajtunk.*”

Ahogy Kálvin is sóhajtotta halálos ágyán: „*Krisztusban élek s halok meg, aki övéinek nyeresége mind az életben, mind a halálban.*”

Dehát vajon Kálvin cselekedte-e azt, azért, mert reá mint egy példaképre hivatkozom, hogy a gályarablelkészek lemondtak erről a világról, panasz és zúgolódás nélkül, sőt zsoltárok és dicshimnuszok dallamával álltak a kínok feneketlen örvényében és mentek a retentő halálba? Bizony, hogy nem Kálvin, hanem Isten cselekedte ezt az ő Szentlelke által, amely Kálvinban is éppenúgy működött, mint őbennük. Isten rendelkezett velök és ők meghajoltak. Isten abszolút hatalma előtt való eme föltétlen meghajlás a kálvinizmusnak egy további jellemvonását is élesen domborította ki a magyar gályarablelkészekben: *a felsőbbtség iránt való engedelmességet*. Kálvin azt vallotta, hogy minden felsőbbtség Istentől van. Isten kegyelméből uralkodik, ennél fogva nem lehet a felsőbbségnek úgy ellenállni, hogy az ember egyúttal Istennek is ellene ne szegüljön (*Institutió*). Ide vonatkozólag Pál apostol ismert tanítását idézte: „*Minden lélek – úgymond – engedelmeskedjék a felsőbb hatóságnak, mert aki a hatalmasságnak ellene szegül, Isten rendelésének szegül ellene.*” (Róm. 13,1) Megtehették volna a gályarabpapok, hogy a véstörvény-szék előtt nem jelennek meg, hanem kibujdosnak, mint sokan tettek, a török hódoltságba, vagy az erdélyi fejedelemség területére. Arra is módot adtak nekik, hogy halálra ítéltetésük után a pozsonyi laza fogságból elszökdőssenek.

Még csak öröket sem rendeltek melléjük. Hetekig szabadon jártak-keltek a fogságban. És mégis ott maradtak az emberfeletti kínokra. Micsoda ellenálthatatlan erő működött bennük micsoda hatalmas meggyőződés készítette őket, hogy az apokalipszis bekövetkezendő szörnyűségeitől, a sokszor ismételt rettenetes fenyegetésektől sem riadtak vissza? A választ e kérdésre megtalálják rabságuknak maguktól írt szomorú történetében, de főként **Ottrokocsi Főris Ferenc**, rimaszécsi lelkész munkájában, a *Furor bestiae*, amelyből 250 esztendő avarán keresztül így hangzik felénk egyházunk dicső hithőseinek szilárd vallomása.

1. Úgy éreztük, hogy a Sátán bírósága előtt Istennek és a Krisztusnak ügye forog veszedelemben, tehát azt elhagyni a legnagyobb rütség és igazságtalanság lett volna tőlünk.

2. Rettenetes bűnnek tartottuk Istenünkkel és lelkiismeretünkkel szemben annak az eskünek a megszegését, melyet az Isten anyaszentegyházában viselt szolgálat fölvétele alkalmával tettünk.

3. Tudtuk, hogy a mi nyomorúságaink révén az egyházak békében élhetnek, s türelmünkkel és állhatatosságunkkal többre tanítjuk a híveket, mint máskor az igével.

4. Ha elmenekültünk volna, okot szolgáltatunk volna ellenségeinknek, hogy minket csakugyan bűnösökként és lázadókként állítsanak a világ elé.

5. Meg akartuk mutatni a felsőbb hatóság iránti engedelmisségünket.

Érezzük, ugye, hogy azok, akik így gondolkoztak, nem e világ sikamlós talaján állottak, hanem magasabb világnézet és felsőbb erkölcsi rendeltetés ragyogta be, mint vezérlő csillag, életpályájukat. Boldogok, hogy áldozatot hozhattak Istennek és az anyaszentegyháznak. Tudták, hogy az ő fájdmoknak könnye és az ő véröknek hullása megannyi mag, mely kikel a hívek termékeny szívében, s a bizonyásgtevőknek, az áldozathozóknak, a vértanúknak végtelen sorozatát fogja életre szólítani a jövőben. És az is hozzátartozott, mint látjuk, az ő áldozatukhoz, hogy kimutathatták engedelmisségüket a felsőbb hatóság iránt, amely lehet elfogult, lehet türelmetlen, lehet kegyetlen, sőt gonosz, akkor büntetésül adja Isten az ő bűnbe merült népének nyakára. Aminthogy ez az érzés meg is szólal a gályarablelkészek ajakán egyik imádságukban: „*Lelkünk igazi fájdmával, töredelmesen valljuk meg – úgymond –, hogy a mi saját bűneink és nemzetünk pártoskodása hozták reánk ezt az ítéletet.*” A felsőbb hatóság előtt való meghajlás sem nehéz nekik, mert ebben is Isten hatalmát látják megtestesülve.

Tisztelt Közönség!

A reformáció 400 esztendős ünnepét választotta alkalmmal a *Gömöri Református Egyházmegye* és a *Rimaszombati Református Egyház* a gályarablelkészek emlékének felavatására. Ez ünnepen a kálvini reformáció fényét vettem halovány sugarakban a szenvedések tüzeiben megéledő és megszentelődött hithősökre. Ebben a fényben mint glóriás alakok, tündökölnek előttünk a múlt idők ho-

mályán át, majd 5–6 emberöltő messzeségben. Kívánjuk-e ezek után a mennyei dicsőségtől övezett alakok nyomorult porba fetregését és pokolbeli kínok közötti vergődését látni? Az árnyékot a fény, a megaláztatást a felmagasztalás mellett? **Dante** ecsetje kellene ahhoz, hogy rémséges gyötrelmeiket méltó módon megfesse, s előnkbe állítsa az ő jajvárosukat, „*hol vége-hossza nincs sohasem a jajnak, hol minden fényt siket sötétség nyel be*”. (*Divina Com. Infern*). Szívszaggató, ahogy leírják sorsukat a nápolyi gályákról a római birodalom királyaihoz és fejedelméhez intézett kérő levelökben: „*Nincs a nyomorúságnak olyan neme – irták –, amelyet meg ne próbáltunk volna ebben a legkeményebb, legkeserűbb, legszomorúbb fogságban*”.

Avagy halljuk csak magának Harsányi Istvánnak a levelét egyik legnagyobb pártfogójukhoz és jótevőjükhöz, dr. **Zaffius Miklós** velencei orvoshoz: „*Fájdalmakkal és jajokkal telten fekszünk a börtönben. Az embertelen bánásmód miatt leverte bennünket a sok kín és a különböző betegség. A kimondhatatlan ínség és szükség anyira elgyengített, hogy alig bírunk vánszorogni, s közelebb vagyunk a halálhoz mint az élethez.*”

És mit szólunk azokról, az inkvizíció borzalmas korára emlékeztető kínzásokról és fájdalomokról, melyeket vértanúink és hitvallóink Nápolyban és Buccariban, gályákon és sötét tömlöcökben szenvedtek?

„*Fátyolt a kezembe!
Az éj legsűrűbb fátyolát!
Hadd fedezzem be
E jelenetnek iszonyát!*”
(Arany)

Vallást nem sértünk: egyesek bűnéért a kat. egyházat nem okoljuk. Papjaik között voltak akkor is nemes lelkek, akik nem csak szánták, segítették is szerencsétlen prédikátorainkat. Harsányi is bizonyoságot tett, többek között, a theatéri derék és humánus püspökről, aki, ha némi tértési szándékkal is, de ellátta őt társaival együtt némi élelemmel. A kor botor szelleme idézte fel lelkészeink ellen azt a dühödte és vak fanatizmust, mely minden emberi érzést levetkőzött, Isten szolgáit az állatok közé taszította, és úgy bánt velük mint a barmokkal. „*Isten előtt és tielőtettek szólok* – mondá egy ízben Harsányi a hóhér-kínzóknak –, *hogy kegyetlenebbül bántok mivelünk, mint a pogány üldözők bántak az apostolokkal.*”

Elképzelhetjük, mennyire jólesett elkínzott testüknek és lelküknek a szíves könyörület, a meleg részvét, az irgalmas jótékonyosság. Egy kis falat kenyér éhségtől elepedt szájukba, egy vigasztaló jó szó a szüntelen káromlások, szitkok és ütlegetések között eltikkadt lelkükhöz, egy darab tiszta és meleg ruha még öltözetüktől is megfosztott, mezítelen testükre. Az Úr támasztott is számukra résztvevő nőket és férfiakat, akik sötét börtöneik, fájdalmas nápolyi útjuk, nehéz gályáik körül ott repkedtek, mint ahogy ők maguk nevezték, *Illyés próféta hollói*, és nyomorúságuk

pusztaságába eledelt hordoztak nekik. Az Úr prófétáit fedező, ápoló és tápláló bibliás **Abdiás** lelke is megszállott több kegyes férfiút, akik időt, erőt és költséget nem sajnáltak, hogy kínjaikat enyhítsék és szabadulásukat előkészítsék. Ezek a mi gályarabságunk sötét egén, mint megannyi fénylő csillagok, örökké fognak ragyogni. Mindenekfölött pedig a szabadító, **Ruyter Mihály**, Hollandia diadalkoszorúzott admirálisa, aki a gályarablelkészek kiszabadítását sorozta legnagyobb öröme és legszebb győzelme közé. Ebben a nagy emberben is Isten abszolút szuverenitásának, a kálvinista predesztinációnak hite élt és működött. Mikor Harsányi összes társai nevében kimondhatatlan jóakarátát hálásan akarta megköszönni, szerényen elhárította magától, ezekkel a jellemző szavakkal: „*Nem szükséges, tiszteletes uram! hogy a mi jóakaratuskat megköszönd; mi itt csak eszközei voltunk Istennek.*” De azért a magyar protestáns egyház hálás kegyelettel jegyezte fel és őrzi a Ruyter becses nevét, mert mint Harsányi mondta: „*Az Isten eszközeinek is meg kell adni a méltó becsületüket.*”

A gömöri református vértanú és hitvalló lelkészek is Istennek ilyen kiválasztott eszközei voltak. Nekik is méltó becsületüket kívánja megadni a *Gömöri Református Egyházmegye* és a rimaszombati egyház, amikor e templomban hálás kegyelettel díszes emléket emel tiszteletükre s a történelemnek napsugárba mártott ecsetjével örökíti meg a rajta tündöklő neveiket. Ki köztük a legnagyobb, ki a legragyogóbb? „*Mind hősök ők, mind férfiak*” (**Garay**) Kemény acél, törhetetlen gyémánt, tűzben megpróbált arany valamennyi. Hét mártír, tizenhárom hitvalló. A mindvégig hű és állhatatos 38 hitbajnokból tehát 20 gömöri református lelkész volt, s csak 18 az ország összes többi részéből való. Gömör kálvinista papjai, ugye, érzitek azt az örömet és büszkeséget, melyet ennek hallatára szíveteket megdobogtatja, de bizonyára a föladatnak azt a nagyságát és a kötelességnek azt a súlyos voltát is, mely lelketekre ránehezedik?

De érezni kell minden kálvinistának, akit a Sajó, Balog, Rima erdős, pázsitos szép völgye, a Nápolyban és Buccariban sokszor elsóhajtott, imádságba foglalt, drága vidék magába ölel. Ez a vidék, melyre sűrű könnyhullatással, vágyakozással gondolt Rimaszombat hitvalló nagy papja, Harsányi István akkor is, mikor a kiszabadulás után Velencében egyik pártfogójuk emlékkönyvébe, neve után ezt jegyezte: „*Az Úrnak ama méltatlan szolgája, most a Krisztusért száműzött, aki a hazájába való visszatérést és az édes honi földet lélekszakadva áhítozza.*”

Már derül felette az ég.

„*Szivárvány születik
A felhő síráson,
Reménység, reménység
Sűrű könnyhulláson.*”
(**Szabolcska**)

Még egy kis türelem, még egy kevés idő, s aztán egyszer csak itthon van. Szólni nem tud, csak kebelére öleli és csókolgatja drága hitestársát (**Ördög Sárát**) s két kis árva lányát.

Ez történt 1677 őszén. A következő év első napján megkezdí a rimaszombati református egyház nagyértékű anyakönyvének írását, mint „négy esztendeig tartó keserves rabságából és exiliumából Isten keze által csudálatosan hazatért és ismét rendes tisztébe beállott ezen ecclesiának lelki pásztora”. Ő nézte át és pótolgatta rabságuknak azt a megható történetét, amelyet **Kocsi Csergő Báint** írt. 1682 után a borsod-gömöri traktus esperese lett. 1691. március 1-én – az anyakönyvi bejegyzés szerint – „Isten házának sok esztendőig való ezen hűséges szolgálója, a Jézus Krisztusnak erős vitéze, tisztos öreg ko-

rában, 33 esztendőig való prédikátorsága után csendesen az világból kimult.”

Hitvallóink között, nagy tudományánál és ékesszólásánál fogva, **Sélyei István** püspökkel együtt, ő állott a legnagyobb tekintélyben. Le is festette őket Harsányi zürichi vendéglátó gazdája, **Heidegger János** tanár, akinek házában több mint másfél esztendeig tartózkodott. Szenvedésektől barázdált arcával, megőszült, hosszú szakállával, papi tógájával és palástjával külsőleg is tiszteletet gerjesztő és méltóságteljes papi alak Harsányi. De ez csak múlt porsátora volt, elenyészett, ellenben hite és szelleme, többi hitvalló és vértanú társaiéval együtt, élni, hatni és munkálkodni fog időtlen időig. Övék a diadal, Istené a dicsőség.

(*Sárospataki Református Lapok*, 1917. XIII/46-47, 48-49. szám)

A gályarabok emléktáblája a rimaszombati református templomban

Péter Mihály

Hódolat a gályarabok emléke előtt

Mélyen Tisztelt Közönség!

Mint a *Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület* közgyűlésének alkotó tagjai – félbeszakítva fontos tanácskozásainkat – eljöttünk ide, hogy a gályarabok szabadulásának 250. évfordulóján az egész Tiszáninneri Egyházkerület nevében bemutassuk lélekből fakadt hódolatunkat a rimaszombati református egyház egykori nagynevű lelkipásztora és gályarab társainak feledhetetlen emléke előtt.

Mikor, a szélrózsa minden irányából idejövet, Gömör földjére léptünk, már akkor éreztük az egykori hanvai pap, a költő mondásának amaz igazságát:

*„Nincsen halál, nem szól enyészet
A sír hideg göröngyiről,
Csak por, mit porrá lenni készlet,
Csak az alak, mit széltöröl...”*

Mikor Gömör megszentelt földjére értünk, már akkor belemarkolt a lelkünkbe az az örök érvényű igazság, hogy a sok évszázad távolsága sem elég nagy ahhoz, hogy a hitünk és magyarságunk egén fénylő csillagtáborot kiolthassa, s már akkor megkapta a lelkünket azon 21 gömöri gályarab vértanúink emlékezete, akik itt, e szétszórt falvak és városok temetőiben és templomainak falai között örök nyugalmat találtak. De az emlékezet szárnyain szinte az egek égéig emelkedünk, midőn itt most szemtől szembe állunk gályarab vértanúink egyik legnagyobbikának, Harsányi Istvánnak emléktáblája előtt. Nyisd meg, Uram, egeidet, hogy felhasson hozzátk, ti dicsőültek, az utódoknak forrón ápoltság kegyeleti szózata!

Harsányi István s dicső társai! Idők mérhetetlen távolsága ki nem irhatta szíveinkből, hogy miért szenvedtetek, miért haltatok meg s mik vagytok Ti nekünk. Titeket az isteni gondviselés egy oly korszaknak tett szülőlteivé, élő tanúivá, munkásaivá, melyben a zsarnoki kormányzatnak az volt a jelszava, hogy Magyarországot s benne a magyarságot reprezentáló ref. egyházat rabbá, koldussá s katolikussá kell tenni, s ez az irányzat titeket szemelt ki, hogy pusztító erejét reátok viharozván, megingasson Titeket, s rajtatok keresztül vallásunk nyáját s magyarságunkat és nemzetünket, mert: *„Megverem a pásztort, és elszélednek nyájának juhai”*.

De ti, mint a Krisztus igazi vitézeihez illik, meg nem rettentetek, s mennél nagyobb volt szenvedésetek, an-

nál dicsőbb, annál fényesebb volt hitvallásotok. Ti nagy hitetekkel oroszánoknak száját dugtátok be, s mérges kígyók között jártatok, és az sem árthatott nektek. Ti a pozsonyi törvényszék vérbírái előtt, Berencs, Lipótvár, Éberhard, Kapuvár, Buccari kazamatáiban is, a gályákon is, mint egykor István vértanú, az egekre tekintettetek, s a legnagyobb szenvedések között is fel-feltört ajkatokról hitvalló éneketek: *„Erős várunk nekünk az Isten”*, fel-feltört gályarab éneketek: *„Térj magadhoz, drága Sion, Van még neked Istened!”*

És ez a Jóisten meg is hallgatott Titeket. Ez év tavaszán 250 esztendeje annak, hogy a bilincseitek lábaitokról lehullottak, és szabadok lettetek. Legyen tisztesség, dicsőség és hálaadás a mi Istenünknek, aki általatok ilyen hatalmas dolgokat cselekedett, s neveteket mint a senki által és semmi áron meg nem ingatható hűség, szilárd jellem, az Isten és az Ő szent fia, Jézus Krisztus iránti bizalom örökké ragyogó példájává tette, hogy attól hevülést, buzdulást, kitartást merítsen az utókor minden időben.

Óh, gyűljön is ki az ő megszentelt nevek fénye magasan, tisztelt közönség, különösen most, hogy az ő neveik, amik egykor mint az égnek csillagai ragyogtak, örökkön örökké ragyogván, minket is, sokképpen megpróbált utódokat, az igazságra elvezéreljenek.

Óh, mert hitünk, magyarságunk éppúgy ostromoltatik most is, mint akkor; ha nem is a gályák rettenetes kínzásaival, de egyébként, nyájunk vezéreink próbára tételén keresztül akarják megingatni hitünk cseléideit s nemzetiségünket. Legyenek azért eme mi vértanúink előttünk világító fáklyák e sötétségben, ápoljuk emlékeket mélyen a szíveinkben, újítsuk meg nevöket, cselekedetöket mindenek, még a csecsszopók előtt is, hogy mindenek, még a csecsszopók által is dicsőíttessék az az Isten, akinek hatalma mindenekre elégséges, aki erőt ad az erőtleneknek, hogy szárnyukkal magasra repüljenek, mint a saskeselyűk, aki börtönök ajtaját felnyitja, zsarnokok béklyóit eltöri, hogy teljes legyen az ég és a föld az Ő dicsőségével.

Legyen ez a rövid néhány perc is ránk nézve felemelő; vegyük úgy, mintha egy égő csipkebokor előtt állotunk volna, melyből az Úr szólott hozzánk; törjön le ki-ki egy-egy ágat az égő csipkebokorból, vigye azt haza, hogy tovább égjen a házainkban, a szíveinkben. Az Úr pedig, aki minket mindig és minden jelek által tanít és megáld, legyen áldott örökkön örökké.

Ámen.

* Eredeti címe: *A Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület hódolata a gályarabok emléke előtt, Harsányi István gályarab emléktáblájánál, a rimaszombati református templomban, 1926. október 12-én. Írta és elmondotta: Péter Mihály, e. ker. főjegyző. (Református Egyház és Iskola, 1926. 43. szám, [1]–2.)*

Egy költemény sorsunk árnyékos feléről (Gál Sándor 80. születésnapjára)

Távolodók

mennek
 egyre csak mennek
 szemükből kihullnak
 a tetők
 a temetők
 kifordul utánuk a csend
 az ajtók száján
 kifordul utánuk
 a küszöb a kapu
 és a sötét kapubálvány
 az udvart mögöttük
 papsajt útifű növi be
 lüktet benne zölden
 az üresség szíve
 kutak mélyén meghal a forrás
 beléomlik pár ölnyi agyag
 magával rántva a kűlkávát
 minden percben valami kettéhasad
 üveg deszka út tűzhely kemence
 s mintha minden félrészt
 a távolodókkal menne
 mindennap
 kevesebb a szó kisebb a lélek
 s egyre csak mennek
 mennek a tájak a vidékek
 síkságok vonulnak
 dombok döcögnek
 a folyópartok kettétörnek
 és száll a semleges ég
 az elmenőkkel
 az öntudatlan vétkesekkel
 a nyelvük vesztett tétovákkal
 akik csak mennek egyre mennek
 akik egyre csak távolodnak
 önmagukból is kitértorognak
 apáik szavát elfelejtik
 tegnapijukat rejtve rejtik
 néz utánuk küszöb kapu
 néz a sötét kapubálvány
 s kifordul az emléküik is
 a megnémult ajtók száján

A költői egyéniség egyik fokmérője, hogy mennyire tudja meglátni, felismerni, érzékelni közössége sorsát, és hogyan tudja ezt költői eszközökkel a saját egyéni létének, sorsának részeként láttatni és érzékeltetni. Gál Sándor egész életműve ennek bizonyossága, ezért nem lehet költészetét elvonatkoztatni attól a társadalmi közegtől, amelyben művei megszülettek. Azon túl, hogy egy korszak élethelyzeteiben lehetséges emberi magatartásformákkal és érzésvilággal való azonosulásra vagy együttérzésre ösztönöz, alapállása mindig az örök emberi értékekben

gyökerezik. Vagyis ez az Érték a Mérték, amihez képest viszonyítható minden egyéb. Gál Sándor költői nagyságát az mutatja, hogy nem szakad el, nem is akar elszakadni ettől a Rendtől. Bár akadhatnak oktondiak, akik ezért talán túlhaladottnak vagy konvencionálisnak bélyegzik, de ennek a költészetnek a modernitását (korszerűségét!) éppen ez adja, hogy fel meri és fel tudja vállalni a gyökerekhez való visszatérést. Sajnos az értékválsággal küzdő korunkban már ehhez is bátorság kell.

A költő és motivációs tere

Gál Sándor egész életművét átszövik a XX. századi magyar nemzeti és emberi sorskérdések, sorstragédiák, amelyek árnyékként vetültek már gyermekkorára is a harmincas évek Csehszlovákiájában egy színmagyar településen, majd a világháborús viszonyok a két tűz közé került faluban, és később a hatalom által felszabadulásnak nevezett teljes jogfosztás korszaka, a magyar nyelv és a magyar oktatás teljes tilalma, a magyarverések, kisemmizések, vagyonelkobzások és deportálások idején.

Ennyi megfélemlítés után csodának tűnhet, hogy az engedményeket követően még valaki vállalni merte magyarságát. Ám nem csupán néhányan, hanem néhány százezren merték, talán a kisemmizettek fele, mert a józan ész és az ősi ösztön is azt diktálta, hogy aki feladja édesanyja nyelvét, hitét, szokásait, az emberségéből is kivetkőzik. S ha a másik oldalról nézzük, akkor százezrek voltak, akik mégis megtették ezt, mert a hatalmi kényszer és a húsos fazekak ígérete megzavarta mindkét tájékoztató iránytűjüket: az ész meg az ösztönt is. S mire észbe kaptak, gyermekeik lelkét már eladták idegen szellemek kísértetének.

De vajon megtörheti-e a költészet az önkényes megszálló hatalom gögjét, és visszaadhatja-e a kisemmizettek önbecsülését? – ez a kérdés nagyon ősi, s bár a racionális gondolkodók mindig azt válaszolják, hogy ez illúzió, de egy valódi költő talán mindig azzal a hittel ír ilyen verseket, hogy a szó egyszer cselekvő erővé nemesül. **Petőfi** és **Arany, Ady** és **József Attila** is ezt vallotta: az igaz szó soha nem hiábavaló!

A vers gondolatvilága

A versben egyetlen szó utalás sincs arra, hogy mikor, hol és kiket érintenek a nyomasztó és tragikus kijelentések. Csak egy folyamatos, szünni nem akaró értékválságot, értékvesztést vetít elénk, ahogy a „távolodók” elhagyják, elvesztik, megtagadják emberi teljességük lényeges elemeit: az otthont, a szülőföldet, s ezzel együtt az anyai szót, emberi tartásukat, közösségi örökségüket.

Szerkezetileg a vers egyetlen hosszú (központozás nélküli) gondolatsor, 41 sorba tördelve. Nincs kötött ritmusa, de balladisztikus hangneme és egyre erőteljesebben magával sodró képsorok zuhataga emeli a prózai megnyilatkozás fölé. Egymással összecsengő, rimelő szakaszok erősítik fel mindezt, segítve egyben a gondolatsorok tagolását is. A képek dinamikáját az igék (igenevek) jelenléte határozza meg: *mennek, mennek, kihullnak, kifordul, benövi, lüktet, meghal, beleomlik, magával ránt, kettéhasad, mennek, mennek, vonulnak, döcögnek, kettétörnek, száll, elmenők, vétkezők, nyelvük vesztett, mennek, távolodnak, kitántorognak, elfelejtik, rejtik, néz, kifordul, megnémul*. Ezek a szavak önmagukban is tragikus veszteséget sugallnak. A fizikai elvesztés után az emlékezés és az emlékezet sorvadása indul el, de arra nem utal a költő, hogy mindez minek a következtében jön létre, hogy talán erőszak, parancs, kényszer, csábítás hatására történik avagy önkéntes lemondásról van szó. Az eredmény tulajdonképp ugyanaz: a szülőföld elnémul, a nép szétszóródik, a hovatartozás semlegesül („száll a semleges ég / az elmenőkkel / az öntudatlan vétkezőkkel”). Akármi hatására is történik, de a vétkezők cselekedeteinek következménye bűn: a kiüresedés, az önmegtagadás, az alapértékek elhagyása. Önbecsülésük elvesztése miatt a valakiből senkikké lesznek, akik ezt a magatartási modellt örökölték majd át utódaikra, és akkor mivé lesz utánuk a világ. Ezt már csak a vers végéről is hiányzó sok felkiáltójel és kérdőjel helyett lehetne megfogalmazni, mert maga a helyzet üzeni, hogy micsoda világ vajon az, ahol ez megtörténik, megtörténhet...

A leírt szöveg az által is emelkedik költeménnyé, hogy az egymást követő képsorok önmagukban is érzelmi indulatokat gerjesztenek. Az elhagyott (megtagadott, elvett vagy elvesztett?) szülőföld, ahogy „*kihullnak szemükből a tetők, a temetők*”, vagyis az élők és holtak otthona, ahol már sem élni sem halni nem lehet többé, majd ennek az eltűnő, elvesző világnak a pusztulását tárja elénk minden részletével: a megnémuló ajtók, a kutak mélyén meghaló forrás, az üres ház, az elgazosodó udvar. A fizikai pusztulás mellett azonban sokkal mélyebbre szánt az emberi értékvesztés terén: „*minden percben valami kettéhasad*”, „*kevesebb a szó, kisebb a lélek*”, „*a folyópartok kettétörnek*”. Az elmenők, az eltávolodók, az önmagukból is kiforduló meg nem szűnő rémálma vagy lelkiismeretfurdalása, hogy amit elhagytak, az már csak emlék, de a valóságban nincs többé, és a semleges tehetetlenség állapotában valójában az emberség és elembertelenedés mezsgyéjére érnek, amikor már az is feledésbe merül, ami eddig megtartotta ezt

a népet. Végül a költői kérdés síkjában személyesülnek meg az elhagyott otthon tárgyai, amelyek megnémultan nézik az értékeiket veszni hagyó embereket, mintha még az egykor otthont adó ház részei is magasabb erkölcsi rendet képviselnének azzal, hogy ott maradnak, ahol eddig is voltak. Ám ahol az ajtó és kapu kapu nem funkcionál többé, nem fogad be és nem véd meg, mert nincs kit, mert odabent minden üres, ahol már sem keresztelőt nem ünnepelnek, sem halotti tort nem ülnek, ott nincs folytatás, nincs jövő többé. Emlékezés sincsen, mert nem maradt emlékező: „*néz utánuk küszöb, kapu / néz a sötét kapubálvány / s kifordul az emléküik is / a megnémult ajtók száján*”.

A költő fenyegető, fájdalmas és kétségbeesett üzenete ez a költemény, mert saját fajtája, saját népe sorstragédiáját látatja, annak menekülését a megaláztatások és megfélemlítés elől, bűnbeesését a sátáni csábítások hatására, önpusztító önfeladását a vélt vagy valós anyagi előnyökért. Az már csak filozófiai találgatás, hogy az erőszakkal megnyomorítottaknak még marad erkölcsi joguk az ellenállásra, még követelhetnék (ha eszükbe jutna) jogos örökségüket, de akik önként mondtak le értékeikről, vagy kótyavetyélték el emberi jövőjüket, azoknak már sem joguk, sem esélyük a megtérésre... vagy talán mégis?

Ítélet ez a költemény azok fölött is, akik erre a sorsra terelték, kényszerítették, juttatták vagy csábították az embereket.

Márpedig a Felvidéken a XX. század folyamán (de napjainkig hatóan) bőven találunk példát erre a példázatra, mert a megszálló önkényes hatalom kezdetektől fogva módszeresen akarta felszámolni az itt őshonosan a szülőföldjén élő magyar közösséget, hogy önigazolást nyerhessen arra a hazugságra, aminek alapján ezt a földet megkaparinthatta. A szervezett asszimilációs program mellett a megcélzott népesség egy része úgy „okult” a történelemből, hogy el akarták kerülni a megszégyenítést, és elköltöztek, vagy pedig gyermekeiket már nem anyanyelvük szerinti oktatásban részesítették, amelyről már a statisztikák is kimutatták, hogy ennek eredményeként a következő nemzedékben legfeljebb már csak néhány ezreléknyi óhajta megőrizni nagyszüleik kulturális, nemzeti örökségét. A negyedik nemzedékben már teljes asszimilációt lehet tapasztalni: szinte magasabb a beolvadási arány, mint az idegen országokba költözötték soraiban.

Ha pedig ez valahol megtörténhet, ott nem beszélhetünk kiegyensúlyozott emberi viszonyokról, és a törvénykezés legfeljebb csak karikatúrája lehet a demokratikus jogrendnek. De mit is várhatnánk ott, ahol a kisemmiző benesi dekrétumokat az ország törvényhozása helyezi védelem alá...

A költő pedig várja a csodát, mert saját fegyverével csak ennyit tehet, ami nem kevés: fényt gyűjthet a szellemi első-tétítés idején is, esetleg ennél is nagyobbat, „valami nagy-nagy tüzet” rakhat szóból, érzésből, gondolatból... hogy megérezzük, felismerjük a világ valódi arcát, és megláthassunk egy lehetségest, amely tisztább és igazabb.

Mihályi Molnár László

Fény a sötétség után

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 2017. november 17-én, pénteken 10.00 órai kezdéssel Rimaszombatban tartotta központi megemlékezését a reformácó 500. évfordulója alkalmából.

Az ünnepi zsinat keretében lelkészeket szenteltek fel, átadták a *Pálóczi Czinke István-díjat*, köszöntötték a nyugdíjba vonult lelképásztorokat, valamint átadták a gályarab-hitvallók emlékművét és a *Csillagházat*.

Az Emléknap nyitányaként, november 16-án november 16-án tartotta elnökségi ülését a Kárpát-medencei reformátusságot összefogó Generális Konvent • Szarvas László felvétele

Ugyanezen a napon a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Tudományos Gyűjteményei, illetve Kulturális és Közművelődési Központja szervezésében 2017. november 16-án, 19.00 órakor a Tudományos Gyűjtemények épületében (Rimaszombat, Daxner utca 36.) került sor *Lélekpillanatok* címen **A. Tóth Sándor** állandó ki-

állításának, valamint a *Tompa Mihály Emlékkiállítás*, az *Illusztrációk Tompa Mihály verseihez* és a *Soli Deo Gloria - a magyar reformáció öt évszázada* című időszaki kiállítások közös megnyitójára.

Az alkalmat **B. Kovács István**, a Tudományos Gyűjtemények igazgatója nyitotta meg, illetve vezette.

„Áldást és békeséget kívánok a gyülekezetnek!

A mai alkalom házigazdájaként engedjenek meg nekem nyolc mondatot az előzményekről.

1. Rimaszombat az a magyar város, amely az elsők között fogadta be a protestantizmust.
2. Az a város, ahonnan a református gyülekezetnek mindkét lelkészét a vésztörvénytörvények elé idézte, s gályára szánta / hurcolta a hatalom.
3. Az a város, amelynek gyülekezetét a vértelen ellenreformáció időszakában felszámolta a hatalom, s csak 12 évi babiloni fogság után szerveződhetett meg ismét.
4. Az a város, ahol a Felvidék egyetlen, a protestáns testvéregyházzal közös fenntartású, az egész országban egyedülálló *Egyesült Protestáns Gimnázium* működött.
5. Az a város, amelynek református lelkésze, **Pálóci-Czinke István** a trianoni döntés után az elárvult református magyarság első püspökeként szolgált.
6. Az a város, amely **Péter Mihály**, **Varga Imre** és **Erdélyi Géza** révén sok-sok évtizeden át püspöki székhely.
7. Az a város, ahol 1999-ben, az egykori Egyesült Protestáns Gimnázium szellemi örököseként megalakult a Felvidék első, a Tompa Mihály nevét felvevő református gimnáziuma.
8. Az a város, ahol - ebben az épületben - megalakult a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Tudományos Gyűjteményei, mint az az intézmény, amelynek feladata a felvidéki református múlt dokumentálása, emlékeinek megőrzése és bemutatása. Ennek képviselőjeként köszöntöm a megjelenteket.

A mai alkalommal nem kevesebb, mint 4 kiállítást nyitunk egyidejűleg.

Ha azt mondom „Tóték”, mindenki **Örkény István** ismert művére gondol. Én viszont a rimaszombati református múlt jeles, de a köztudatban még mindig kevésbé ismert családjára gondolok. **Józsefre**, a dinasztiaalapítóra, aki Bécsben képzőművészetet tanult, a már említett EPG tanára, **Mikszáth Kálmánnak** osztályfőnöke volt.

Az ő egyik fiára, **Bélára**, aki miután elvégezte Budapesten a műegyetemet, s feleségül vette **Schulek Frigyes** unokahúgát, **Vilmát**, hazatért Rimaszombatba. Később a város főépítészé lett, ő tervezte, egyebek közt, az *Egyesült Protestáns Gimnázium*, valamint a volt polgári leányiskola, ma *Tompa Mihály Alapiskola* épületét is. Ő volt a két világháború közti időszakban oly fontos szerepet betöltő iparos cserkészcsapat megalapítója.

Az ő egyik fiára, **Sándorra**, aki a budapesti képzőművészeti főiskola elvégzését követően, a hagyományoknak megfelelően, peregrinusként nyugat-európai tanulmányútra indult, s hosszabb időt töltött Párizsban. Hazatérve, a *Pápai Református Kollégium* tanára lett. A most megnyíló állandó kiállításon az ő művészetét mutatjuk be. Terveink között szerepel a kiállítás tartalmi kibővítése, a reá, illetve a szüleire és nagyapjára vonatkozó, velük kapcsolatos dokumentumok bemutatásával.”

Ezt követően átadta a szót **Tóth Gábor Sándornak**, A. Tóth Sándor fiának, az életmű legkiválóbb ismerőjének, a megnyíló kiállítás kurátorának, aki kedves felesége, nővére és leánya társaságában érkezett közénk.

Tóth Gábor Sándor elmondta, hogy ez egy rendhagyó kiállítás. Egyrészt azért, mert minden kép, ami látható, reprodukció, másrészt pedig azért, mert két sorban

helyezte el a műveket – de nem véletlenül. A Tóth Sándor főművei láthatók a felső sorban, alul pedig a Rimaszombatot megörökítő alkotásai. Mint mondta, a világ művészettörténetében egyedülálló ez a stílus, amelyet a kortársak „szimbolikus avantgárd”-ként jellemeztek.

Őt követően a művészettörténész **Feledy Balázs** méltatta az életművet, illetve kiállítást.

„Immár sokadszor eltöprenghetünk a magyar tehetség sorsáról, életútjáról, a korábbi századokban és a XX. században. Ez a miénk, kataklizmákkal teli XX. század, tele üldöztetéssel, szétszakadásokkal, menekülésekkel, vádakkal, – szétszórta a világban tehetségeinket. Van, aki kint maradt, volt, aki hazatért, van, aki világhírnévre tett szert, van, aki nem. Mindkét kategóriában van indokolt és indokolatlan. Ebben a világtárlásban és visszatérésben egészen egyéni hely illeti meg A. Tóth Sándort, aki 1904-ben született ebben a városban, Rimaszombathoz és 1980-ban hunyt el Zalaegerszegen, ám akinek munkásságára ez a megélt 76 év nem is egyféle szakmai megfogalmazást tesz lehetővé. Rimaszombathoz született, amely a magyar kultúra és művészet számára sok kitűnőséget adott, s maradványok csak a képzőművészetnél, iparművészetnél, két olyan iskolateremtő alkotó is e város szülőtte, mint a magyar nemzeti szobrászat és klasszicizmus megeremtője, **Ferenczy István** (1792–1856), vagy **Szentpétery József** (1781–1862), az egyedülállóan felkészült, bravúros képességű ötvös.

De maradjunk A. Tóth Sándornál, aki festőművész, bábművész, grafikus, tanár, művészet író. És önmagában egyik minősítés sem elég, melyekkel nagyjából behatárolhatjuk ezt az egészen különleges életművet, melynek pályáíve is sajátos, s akinél az elődök is erősen kötődtek Rimaszombathoz.

Nagyapja festő, **Tóth József** (1834–1892), aki, mint később unokája: festő volt és rajztanár, édesapja jeles építész, **Tóth Béla** (1870–1939), édesanyja – **Schulek Frigyes** unokahúga – **Schulek Vilma** iparművész. Édesapja Rimaszombatot jeles építészé, aki (mások mellett) az *Egyesült Protestáns Főgimnázium* (ma: Tompa Mihály Református Gimnázium – a szerk. megjegyzése) és *Állami Elemi és Polgári Leányiskola* (ma: Tompa Mihály Alapiskola – a szerk. megjegyzése) épületeit is tervezte, s amelyben felesége tervezői munkássága is szerepet kapott. A. Tóth Sándor művészettel teli világban gyerekeskedett négy testvérrel együtt, s hamar kitűnt rajztudásával. Olyan gimnáziumban érettségizett e városban, ahová olyan elődök jártak, mint **Mikszáth Kálmán**, **Pósa Lajos** vagy **Kiss József**, nem is beszélve olyan kiváló szobrászokról, mint **Izsó Miklós** és **Holló Barnabás**. Érettségijét követően 1922-ben már át kellett szöknie Magyarországra a Trianon következtében éppen akkor elcsatolt Felvidékről, hogy a *Képzőművészeti Főiskola* hallgatója lehessen, mint **Glatz Oszkár**, **Rudnay Gyula** növendéke, ám akire a művészettörténetet oktató **Lyka Károly** is felfigyelt. 1926-ban kitűnően végzett, melyet még megfeleltetett egy művészképzős évvel. 1928-ban európai tanulmányi útra indult, elsősorban nyelvtudása elmélyítésének szándékával. Festői, rajzi felfogása már ekkor elszakadóban volt mesterei stílusától. Sajátos könnyedség, európai-ság hatja át korai munkáit. Németországon keresztül Londonba jutott, ahol kb. egy évig tartózkodott, tovább tanult a *Royal College of Arts*-on, majd honvágya miatt haza indult, de Párizsban megállt unokanővérénél, **Blattnerné Sulyok Helén**-nél. Végül három évig maradt Párizsban, s ez a három év döntőnek bizonyult egész élete és életműve szempontjából.

Aktívan együttműködött **Blattner Gézával**, a kísérletező festővel, bábművésszel. Ekkor már kubista, expresszionista festői felfogását – melyet bőven élvezhetünk a ma itt nyíló kiállításon – át tudta emelni a térplasztika, a bábtervezés világába, amit Blattner igen nagyra értékelt. Mindezt segítette kitűnő technikai érzéke, sok ötlete, s magához a bábjátáshoz is tehetsége volt. 1930-ban, 1931-ben sorra avantgárd szellemiségű darabok keletkeztek, Tóth Sándor rendkívül naprakész bábjaival. Az *Arc-en-Ciel Színház* – *Szívárvány Színház* – előremutató stílust valósított meg a bábművészetben, mind a kézi, kesztyűs bábok, mind a marionett területén. A. Tóth sokféle anyagból dolgozott, fából, textilből, nagy jelentőséget kapott a figurák modern plasztikai formálása, élénk festése. Bábjaihoz precíz műszaki rajzokat is készített. Külön öröm, hogy 32 művészi bábja (rendkívül igényes replikák) itt ezen a kiállításon is felmutatja értékeit.

A kiállítások megnyitója. Balról: Tóth Gáborné Tasnádi Mária, Feledy Balázs, Tóth Gábor Sándor, B. Kovács István, Benedek László Szarvas László felvétele

A kiállítások megnyitója. Balról: Ouweneelné Tóth Anikó, Ábrám Tibor, Tóth Katalin, Fehérné Tamás Judit, Feledy Balázs, Máger Ágnes, B. Kovács István, Benedek László és (takarva) Tóth Gábor Sándor • Szarvas László felvétele

Am hiába a siker, a kitűnő közeg, A. Tóth Sándort immár véglegesen haza vonzza a honvágy és 1932-től – pályázatot elnyerve – a *Pápai Református Kollégium* rajz-művészettörténet tanára lesz. Nem szakad el azonban a bábozástól, az *Arc-en-Ciel* számára továbbra is tervez, kivitelez, s a háború kitöréséig évente visszatér Párizsba.

A sikerek sorából emeljük ki, hogy 1937-ben a párizsi világkiállításra mutatják be franciául **Madách** *Az ember tragédiáját* – ez az első franciaországi Tragédia bemutatónak –, melynek egyiptomi színéhez A. Tóth tervezi a bábokat, a hátteret. Kevés az idő, de el kell mondanunk, hogy, természetesen, a világkiállítás szenzációja **Picasso** *Guernicája* volt, e mű el is nyerte a világkiállítás aranyérmét, miként **Aba-Novák Vilmos** és **Molnár C. Pál** magyar festők is aranyérmet kaptak, de *Az ember tragédiája* is olyan nagy sikert aratott, hogy ők is elnyerték a világkiállítás aranyérmét, melyet **Paul Valéry** adott át. Olyan művészekkel működik együtt a munka során A. Tóth, mint **Beöthy István**, **Kolozsváry Zsigmond**, **Csáky József** (később – franciássá írt nevekkal – világ hírvéleményező művészek!).

A. Tóth azonban tehát Pápan aktív tanár és festő a Református Kollégiumban. Noha találoan egyszer úgy nyilatkozik, hogy „*a rajztanár pártában maradt művész*”, ő mégsem maradt pártában. Igaz: festői életművét a magyar kritika nem is vette észre és nem is értékelte, annak ellenére, hogy annak szociális érzékenysége, figurális volta nem kellett volna, hogy idegen legyen a kor művészetétől. Azonban mindezt ő olyan európai szemléletben „tálalta”, megtartva kubisztikus, expresszionista hatásoktól sem mentes, s az art deco szemléletét is jelző párizsias stílusát, amely festői minőségéig – a II. világháború előtt, s után is! – deviánsnak számított.

Nos, ebből a hihetetlenül gazdag festői életműből láthatnak itt máától egy bő válogatást, kb. száz festményből, grafikából, melyben van ifjúkori és felnőtt kori mű. Figyelemreméltó korai önarcképe, artisztikus *Havas Rimaszombat* c. képe, egyáltalán itt a városban külön figyelmet kelthetnek szeretettel teli, ifjúkori Rimaszombat ábrázolása. Látunk festményeket és grafikákat, melyekben felmérhetjük rajzoló, ábrázoló tehetségét, vénáját. Gazdag a tematika! Van zsáner és önarckép, figuraábrázolás, portré (Blatner Géza!) és tájkép, városkép. Éppúgy megjelenik a szakrális tematika (*Parasztmadonna*, *Szent Kristóf*), mint a profán (*Rikkancs*, *Magyar cserkész*). *Szent Erzsébeta* időt álló, ma is a szó legjobb értelmében: modern mű. Van ünnepélyesség és hétköznapiág. S természetesen az ikonikus: *Bábjátékos* című kép.

Grafikai szellemileg és valójában is sokszínűek, remek rajzoló, atmoszférateremtő.

A. Tóth Sándor családja adományozta ezt a rendkívüli kollekciót, melynek különlegessége, hogy a legkorábbi munkák a húszas évekből (1925-ből) származnak, s úgy látom, hogy legkésőbbiek a hetvenes évek elejéről (1972-ből), tehát majd öt évtized (!) művészi útja követhető végig tehát e jó minőségű replikákon.

A kiállítás különlegessége **Kiss Sándor** filmrendező-operatőr animációs műve, melyben a művész bemozgatva A. Tóth képeit, bábait egy új fajta filmes atmoszférát teremt.

De – ne felejtjük, ez is fontos – A. Tóth Sándor cserkészvezető is volt, kiállításokat szervezett és kiállítási kritikákat írt – máig érvényes véleményekkel. S a bábozást tehát Pápan sem hagyta abba. *Üst Ubul* és *Vérj Elek* figurái évtizedeken átívelően emlékeztetnek. Műveltsége kiemelkedő volt, világlátottsága, ismeretei – nyolc nyelven beszélt, amelyből hatot tanított is – a magyar kultúra iránti olthatatlan affinitással párosult.

Kitűnő – ma úgy mondjuk – kommunikációs képességei kiemelkedő tanárrá avatták. Tanítványai rajongtak érte, akik közül a későbbi magyar értelmiségi jelesei kerültek ki.

Csoóri Sándor így ír róla: „

Ha diákveimre most hátranézek, egyetlen olyan izzó szellemű tanárt se látok föl-alá sétálni a padsorok között, mint amilyen ő volt. ... Mintha mindig ihletett állapotban lépett volna közénk! Magyarzatai közben gyakran éreztem, hogy távoli hegyekig lát, vagy a végtelennel néz farkasszemet.” „Tóth Sándor-i különórákon kezdtem megérteni, mi a művészet általában, és ezen belül azt is, mi a klasszikus és mi a modern. Az irodalomban jóval később kezdtem ezt megsejteni.”

Rab Zsuzsa, a kitűnő költő és műfordító írja (édesapja a kollégium neves tanára):

„Nagyon jól emlékszem szédítően gazdag európai műveltségére, szuggesztív-éző tekintetére, világos szemem sosem láttam még úgy égni-szikkadni... ő volt Pápan az >európai.<.”

A közelmúltban nagy fájdalomunkra elhunyt **Vathy Zsuzsa** író, akinek művészettörténet tanára volt, megjegyzi:

„Alakja olyan volt a pápai várkert platánfái alatt, mint egy véletlenül oda gyökerezett, idegen növény.”

De jeles növendéke volt **Somogyi József** Kossuth-díjas szobrász, **Nagy László** Kossuth díjas költő, **Hencze Tamás** Kossuth díjas festő, **Ézsias István** szobrász vagy **Lőrincze Lajos** nyelvész, **Trócsányi Zsolt** történész, **Grastyán Endre** fiziológus.

A második világháború utáni hazai körülmények elnyomták törekvései valós értékelését, sőt 1948 után klerikálisnak, irreverentának kiáltották ki. Éppen ezért rendkívüli, hogy – jóval halála után! – 1996-ban, a new york-i *Lincoln Center*ben

megrendezett *Bábok és színelőadási tárgyak a 20. században* című nagyszabású kiállítás három magyar kiállítója közül ő volt az egyik, Blattner Géza és Kolozsváry Zsigmond mellett. Ám itt voltak kiállítók **Miró, Picasso, Arp, Léger, Duchamp, Calder, Klee...** Az *Arc-en-Ciel* – általa is – része lett a XX. század európai művészettörténeti kánonjának, bár – s ez is jellemző – a kiállításról itthon csak utólag értesült a szakma és a művész leszármazottja is.

Nem így történt viszont 2010-ben, amikor a malagai *Picasso Múzeumban* létrejött az a nagyszabású kiállítás, amely az európai avantgárd játékaik történetét mutatta be, külön is figyelve a bábművészetre. A rendezők 165 művésztől válogattak műtárgyakat, Picassótól, **Schlemmertől**, Mirótól, Kleetől, Caldertől, **Deperótól**, Duchamptól, **El Liszickijtól**, **Tatlintól**, közöttük három (!) magyarral (akiből kettő külföldön vált világhírűvé), **Breuer Marcellel**, **Andre Kertésszel** és A. Tóth Sándorral, akinek egy festménye, egy plakátja és négy avantgárd fabábuja volt látható a főteremben.

Harminchét éve hunyt el. Teste a pápai temetőben nyugszik.

Európai kisugárzású művészete – különös módon – még mindig ismertebb nyugat-európai szakmai körökben, mint itthon, noha élete döntő részében Magyarországon tevékenykedett. Pápa városában most nem látható állandó kiállítása, ezért is öröm, hogy szülővárosa helyet biztosított és vállalkozott ennek a kiemelkedő művészi értékű állandó kiállításnak a megvalósítására.

Életművének avantgárd értékekkel teli bábművészeti része még életében az *Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet* gyűjteményébe került, annak féltve őrzött kincse, azzal a reménnyel, hogy egyszer létrejön egy magyar bábtörténeti múzeum is, de örömről, hogy éppen két nap múlva nyílik a debreceni *MODEM*-ben egy olyan nagyszabású kiállítás, amely ugyan Blattner Géza munkásságára koncentrál, de ebben komoly súlyt kap tárgyaival, bábjaival A. Tóth Sándor munkássága is.

A *Pápai Református Kollégium* homlokzatáról 1952-ben leverték az A. Tóth Sándor számára is mindig hitvallást jelentő feliratot: „*Istennek, Hazának, Tudománynak.*” Életét, művészetét ő azonban mindvégig ehhez igazította.

Munkásságáért – a sok-sok külföldi elismerés mellett – magyar kitüntetéset életében soha nem kapott.

Ezért is volt nagy öröm, hogy 2011. március 26-án életműve, postumusz *Magyar Örökség díj*ban részesült, amelyen nem csak családja és tanítványainak széles köre volt jelen, de Csoóri Sándor is.

Ez a rimaszombati kiállítás nem is lehetne jobb helyen. Minden művész anyaga vágyakozik szülőhelyére, szülővárosába, ha ő maga már nem élheti meg ezt az érzést. Hirdesse ez a kiállítás a rimaszombati, több generáción át itt élő család jeles leszármazottja egyetemes érvényű tehetségét, egyéni, senki mással össze nem téveszthető, összetett művészi eredményét.”

A megnyitó ünnepség két időszakos kiállítás bemutatásával folytatódott folytatódott: Mint B. Kovács István elmondta:

„Az időszakos kiállítások közül kettő is Tompa Mihályhoz kötődik. Nem véletlenül. Születésének 200. évfordulójára emlékezünk ebben az évben. Akárcsak az Arany Jánoséra. A magyar irodalom két jelesét életre szóló barátság kötötte össze. Levelezésük a magyar irodalom- és művelődéstörténet páratlan emléke. Amíg azonban az Arany János személyét országos, hivatalos emlékezet övezi, teljes joggal, Tompa Mihály lényegében a miénk, gömörieké maradt. Kivételként említhetem az OSZK-t, ahol mindkettőjükre kiállítással emlékeztek.

Benedek László sokoldalú ember. Elnyerte a világ legjobb barlangi fotósa címet – két alkalommal is. A *Gömöri Fotóklub* megalapítója, megannyi kiállítást állított össze. Előadásaival bejárja az egész Kárpát-medencét. Ő állította össze azt a kiállítást, amely Tompa Mihály életútját, emlékének éltetését mutatja be. Az időszakos kiállítótérként szolgáló folyosón tekinthető meg. Engedjék meg, hogy átadjam neki a szót.”

Benedek László közvetlen hangon, személyes élményét mesélte el a hallgatóságnak. Mint elmondta, házuk

egykor ott állt nem messze a Tompa Mihály szülőházától, amely 1944-ben, egy tűzérési találat következtében rongálódott meg. Érzékletes módon idézte fel annak emlékét, ahogyan gyermekkorában a rimaszombati gyerekek a Miska bácsi szellemét idézték a játszóhelyként szolgáló romos épületben.

A szót ismét átvevő B. Kovács István a következő szavakkal vezette fel a Tompa művei ihlette képzőművészeti kiállítást:

„A Miskolcon élő **Máger Ágnes** a kortárs magyar képzőművészet jelese. Évtizedek óta vezet Gömörszőlősön művésztábort, ez utóbbi tevékenységét szép kiadványban összegezték. A Tompa Mihály művei ihlette gyönyörű alkotásai láthatók most itt.

A kiállítás a gömörszőlősi székhelyű Tompa Mihály Kulturális Egyesület által meghirdetett Tompa emlékévé egyik kiemelt része. Átadom a szót a *Gömöri Református Egyházmegye* esperesének, **Nagy Ákos Róbert**nek, aki egyben a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* által meghirdetett Tompa emlékévé-bizottság elnöke is, hogy mutassa be röviden a kiállítást.

Nagy Ákos Róbert utalt arra, hogy az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverését követően Tompa Mi-

hály volt az, aki a passzív ellenállásba vonult a nemzethez, a madarat és annak fiait használva példázatként, így szólott: *„fiaim, csak énekeljetek!”* Napjainkra nézve is ennek a cselekvő magatartásnak a szükségességét hangsúlyozta. Úgy értékelte, Máger Ágnes csodálatos illusztrációi ehhez a Tompa által megfogalmazott és vallott felfogáshoz visznek közel. A kiállított képeket a festőművész és a költő csodálatos találkozásának eredményeként értékelte. Mint fogalmazott, a látogatóra *„olyan hatással is lehetnek ezek a képek, hogy közelvisznek a Tompa Mihály által megfogalmazott értékekhez”*.

A kiállító művésznő szavait idézzük:

„Bizony, nem volt könnyű őt illusztrálni. Tele vannak a versei allegóriákkal. Nagyon nehéz megközelíteni. Tehát valóban úgy van, ahogyan B. Kovács István is említette, és ahogyan Nagy Ákos Róbert tiszteletes úr, hogy az ember valahogy lelki kapcsolatot kereste elsősorban a költővel, hogy ezek az illusztrációi megszűlessenek. Tudom, hogy nehéz lesz Önöknek száz évet visszamenni, de próbálják meg, A. Tóth Sándor után egy kicsit beleérezni magukat Tompa Mihály illusztrációjába is. Én nagyon örvendek, hogy eljöhettek, hiszen a Felvidék nagyon sok nagy művészt, különösen képzőművészt adott az országnak, nagy örömmre szolgált, hogy jelen lehettem a régi, újonnan felállított Tompa-szobornak az avatásán is, örömmel szolgálok itt kiállítással, és bármivel.”

Megragadva az alkalmat, mint a Tompa Emlékév Bizottság elnöke az Emlékévet megszervező Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület elnökszonyával, **Zsuponyóné Ujváry Mária**val megköszönték Ft. **Fazekas László** püspöknek, hogy lehetőséget adott a *Lant és biblia* c. breviárium összeállítására, s átadták neki a Máger Ágnes által készített emléklakettet és emléklapot. Ugyancsak átvehette az emléklakettet és emléklapot **Szabó István** püspök, valamint, a *Református Tudományos Gyűjtemények* igazgatója is.

B. Kovács István Máger Ágnes kiállított műveivel kapcsolatban megjegyezte: *„örömmel szolgálunk, ha ezek az alkotások a jövőben állandó helyet kaphatnának itt, a Csillagházban.”* Hozzáfűzte, hogy az illusztrációknak helyet adó teremben a jövőben egy állandó kiállításon a felvidéki református egyházművészet emlékeiből válogató, folyamatosan frissülő, de állandó jellegű kiállítást terveznek.

„A mi segítségünk, istentiszteletünk megáldása jöjjön Istentől, aki Atya, Fiú, Szentlélek, Teljes Szentháromság, egy örök, igaz Isten! Óvé a dicsőség most és örökkön örökké. Ámen.

Ünneplő Gyülekezet, Kedves Testvérek, Isten igéje, melynek alapján üzenetét, lelke segítségül hívásával közöttetek hirdetni kívánom, Pál apostolnak a galata gyülekezethez írott levele 2. részében olvasható, a 2. rész 17-től 21-ig terjedő versében. Itt így szól Isten igéje:

„Ha pedig Krisztusban keresve megigazulást, magunk is bűnösnek bizonyulunk, akkor talán Krisztus a bűn szolgája? Semmiképpen sem! Mert ha valamit leromboltam, és ismét felépítem, magam nyilvánítom magamat törvényszegőnek. Mert én meghaltam a törvény által a törvénynek, hogy Istennek éljek. Krisztussal együtt keresztre va-

Ugyanő, végezetre, bemutatta a negyedik kiállítást, amely a Csillagházban, a konferenciaterem előtti folyosón kapott helyet.

„A *Soli Deo Gloria*, azaz, *Egyedül Istené a Dicsőség* címen a *Külgazdasági és Külügyminisztérium* készítette a reformáció ötszáz évének bemutatása céljából. A kiállítást *Magyarország Kassai Főkonzulátusának* a szervezésében mutathatjuk be. A tablókon nyomon követhetjük a magyarországi reformáció történetét, annak összetettségét, tudatosíthatjuk azt, hogy a reformáció nem csupán hitbeli megújulást jelentett, hanem az anyanyelv, a kultúra gazdagodását, kiteljesedését is eredményezte. **Bitay Levente** kassai konzult idézve emelte ki: *„Kifejezetten a magyar reformáció bemutatása volt a cél. A tablók olyan eseményeket ismertetnek, amelyek a magyarság egyes időszakában sorsfordítóak vagy meghatározóak voltak.”*

Köszönetet mondott a Főkonzulátusnak, hogy ennek az áttekintő-összegző kiállításnak a révén mindezt Rimaszombatban is tudatosíthatjuk.

Ünnepi istentisztelet

Az egyetemes egyház központi reformációi emléknapijának nyitó istentisztelete **Rákos Loránt** zsinati tanácsos köszöntésével vette kezdetét református templomban. Az alkalmon, amelyen közel kilencszázan vettek részt, megjelent az előző nap ülésező *Generális Konvent Elnöksége* – vagyis a *Magyar Református Egyház* püspökei és főgondnokai –, jelen volt továbbá **Latorcai Csaba**, a Miniszterelnökség társadalmi és örökségvédelmi ügyekért, valamint kiemelt kulturális beruházásokért felelős helyettes államtitkára, **Hafenscher Károly**, a Reformáció Emlékbizottság munkájának segítségével felelős miniszteri biztos, **Haraszi Attila**, Magyarország kassai főkonzulja, **Milan Krivda** evangélikus püspök, a *Cseh Testvérek Evangélikus Egyháza* részéről **Daniel Ženatý** zsinati esperes és **Vladimír Zikmund** zsinati gondnok és **Gáspár Péter** szobrászművész.

Az istentiszteleten igehirdetéssel szolgált **Bogárdi Szabó István**, a *Magyarországi Református Egyház Zsinatának* lelkészi elnöke.

gyok fészítve, többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem. Azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem és önmagát adta értem. Én nem vetem el az Isten kegyelmét, mert ha a törvény által van a megigazulás, akkor Krisztus hiába halt meg.”

Ünneplő Gyülekezet, Kedves Testvérek, nem csökkenteni, hanem éppen növelni szeretném mai istentiszteletünknek az előző napon tartott Generális Konventi együttlétnek, a ma fölavatandó emlékműnek, a megnyíló múzeumnak, az egyházkerületi központnak a fényét azzal, ha azt mondom, hogy bárhová megyünk a Kárpát-medencében, mindegyre azzal az érzéssel találkozunk, hogy ez ismerős. Mintha itt már jártam volna. Legyen az Sepsiszentgyörgy vagy Rimaszombat, legyen az Veszprém vagy Debrecen, legyen az Újvidék, vagy legyen az éppen Laskó, bárhová megyünk, ez az érzés tölt el bennünket, itt is, Rimaszombaton is. Felnézek erre a márványtáblára és az jut eszembe, hogy de hiszen a török hódoltság-ból, Dunamellékről is vittek lelkipásztorokat gályaraboknak. Vagy éppen odahaza fölnezek a falra és van nekem egy őszám, aki éppen innen, a Felvidékről származott, ő is megjárta a gályát. Vagy ha arra gondolok, hogy ma megnyitunk egy szép épületet, amelynek az egyik kiállítása Tompa Mihályt, a 200 éve született költőt, e vidék nagy költőjét mutatja be, az jut eszembe, hogy, de hiszen az én szülőházam odahaza Sárbogárdon az az épület, amelyben **Tompa Mihály** két évig tanító volt. Hova menjünk bárhová itt, a Kárpát-medencében, hogy ne ismerjünk rá önmagunkra, a sorsunkra, a történetünkre – és mindebben, és mindebben az összetartozásunkra, Istentől való megáldottságunkra és a testvéri közösség ajándékára és szükségességére. Ráadásul, ebben az esztendőben a reformáció kezdetének 500. évfordulóját ünnepeljük, és azt tudom mondani, hogy a magyar kormány jóvoltából szinte az egész világot páratlanul felülmúló módon, itt a Kárpát-medencében a magyar protestánsok egészen kitűnő módon emlékezhetnek meg erre, evangélikusok és reformátusok, és későbbi protestánsok egyaránt, egy közösségben lehettünk. Hova mentünk volna ebben az esztendőben, hogy ne ismertünk volna egymásra?! Elég volt csak az öt kis jelszót mondani: *sola scriptura, sola fide, sole gratia, solus Kristus, Soli Deo gloria*, és akkor már mindjárt tudtuk, elmondtuk a jelszót, hogy egyek vagyunk. Mert a reformáció korának ezek a nagy vezérelvei 500 év múlva is eggyé tesznek bennünket.

Most azonban, Kedves Testvérek, a napi ige, amelyet a református bibliaolvasó kalauz szerint olvasok, egy kicsit megzökkent bennünket ebben a közös ünneplésünkben. Egy kicsit megzökkent bennünket, abban, ahogyan, szinte így tudnám mondani, már meg is szoktuk: hogy bárhová megyünk, magunkra ismerünk, testvéreket találunk. Ez olyan magától értetődő, ez olyan nyilvánvaló, ez olyan természetes, mondhatnám azt is, hogy az ige – nem szeretem ezt a szót, de most csak ezt tudom használni –, egy kicsit kizökkent a mi konformt-zónánkból. Pál apostol galatákhöz írott levele ugyanis egy harci levél. Egészen súlyos szavakkal kezdődik. Azt mondja az apostol, hogy ha valaki más evangéliumot hirdet nektek, mint amit én hirdettem, az átok. És legyen én magam, legyen az angyal, legyen az bárki más, ha más evangéliumra hajlotok, mint amit befogadtatok, az átok. Aztán elolvashatjuk, Kedves Testvérek, ebben a levélben azt is, hogy ez a mi Pál apostolunk, ha kellett, nekiment a legnagyobb tekintélynek is, **Péternek** is nekiment, Antiókiában, és képmutatással vádolta meg, és azt írja a galatáknak: balgatagok, ostoba galácia-beliék, visszaestek arra, amit otthagytatok? És amit lélekben kezdtetek, azt testben fejezitek be?! Mondhatná bárki, Kedves Testvérek: igazán nagy a Szentírás, kereshetett volna már ez a lelkipásztor szép, zengzetes ígét erre a napra, hálaadót, magasztalót, csodálkozót, egységbe foglalót. Mégis azt szeretném, Kedves Testvérek, hogy egy kicsit most zökkenjünk meg ezen az ígén! Ugyanis, ebben az esztendőben én személy szerint, és ez hadd legyen egy személyes vallomás, mindvégig azon töprengtem, hogy hogy is lesz ez az 500. évforduló? Fantasztikus dolgok történtek. Olyasmik kerültek elő, olyasmiket mutattak meg a kiállítások, olyanok hangzottak el nagy beszédekben, ünnepi együttlétekben, olyan emlékművek létesültek sérül-szerzte itt a Kárpát-medencében, hogy mindvégig az volt az érzésem, hogy hát ez így nagyon jó, hogy ez fölragadja az embert, hogy ez viszi az embert. Igen, erre rá kell hagyni magunkat, és ezek minősített pillanatai az életünknek, amikor nem nekem kell verekedni önmagamért, nem nekem kell önmagam identitásához összekapargatni a dolgokat, a tényeket, nem nekem kell a múltamban vagy a jelenemben kutogatni, hogy találjak már valamit, hanem amikor együtt, közösen, egy nagy áramlatban ez fölragad minket, visz minket és biztonságot és erőt ad. De mégis: végig azon gondolkodtam, hogy „és én, személyesen, nem fogok ebből kimaradni?” Mint püspök, mint lelkipásztor, mint református, mint magyar ember - hát hogyne, természetesen... de én, Szabó István, s Te, akármilyen is a neved, nem fogsz ebből kimaradni? Lesz egy nagy, közös élmény, abból sokáig meg lehet élni. De személyesen? Mert a galatákhöz írt levél, ha figyelmesen olvassuk, és nézzük, azt mutatja, hogy abban a nagy vitában, amibe beleállt az apostol, abban a nagy vitában ő egészen, személyesen kiteszi magát. Mondhatni azt, hogy kockáztat. Föltárulkozik és személyesen szól. Nagy a tét. A tét ugyanis az, Kedves Testvérek, hogy a Krisztus evangéliuma elérkezik-e azokhoz, akikről Pál apostol ezt mondja a korinthusi levélben „*amit az ember szíve meg sem gondolt, amit a füle nem is hallott, amit soha el nem képzelt, azt készítette Isten az őt szeretőknél*”. Elérkezik-e az evangélium sokakhoz, betöltetik-e az apostoli küldetés: „*menjétek el e világra és hirdessétek az evangéliumot mindenkinek*”, vagy az, amit Krisztus elvégzett, az egy zsidó szekta ügye lesz. Egy reformmozgalom. És értitek, Kedves Testvérek, miről beszélek? Hát nekünk volt 500 éve egy nagy reform-mozgalmunk! És nem az a kérdés, hogy a magunk körében, mi, protestánsok, evangélikusok, reformátusok, ilyenek, olyanok, ezt a drága értéket megőrizzük-e, hanem az a kérdés: hogy engedelmesen odaadjuk-e magunkat az Úr Jézus Krisztus kezébe, hogy az üdvözítés evangéliuma eljusson ma, 2017-ben itt, Rimaszombaton, sokakhoz, itt, Szlovákiában, sokakhoz, otthon, Magyarországon,

sokakhoz, Erdélyben sokakhoz, és szerte a világon. Ez az egyetlen kérdés! És ezért áll bele az apostol egészen személyesen. Nem elvi vitát folytat, nem holmi zsinati tanácskozás történik, ahol majd a szavazati többség eldönti, hogy mi a teendő. Nem jelöl ki teológiai bizottságot, hogy megfontolják: hogy hogy tud az evangélium a mai szekuláris világban elterjedni és milyen módon kell ahhoz igazodnunk, és mit kell kitalálnunk. Ugyanis ő már ezt eldöntötte. Egészen meghökkentő, amit a galata-levél elején magáról ír. Úgy tűnik számunkra egy pillanatra, hogy ez egy pökhendi pacák. Azt mondja, hogy: nem tanácskoztam senkivel. Sem testtel, sem vérrel. Nem mentem el Jeruzsálembe az apostolokhoz, nem kértem tőlük engedélyt, nem kaptam tőlük felhatalmazást, nem kérdeztem ki őket arról, hogy ezt hogy kell csinálni, hogy mi ennek a módja, hogy az evangélium hirdettessék mindenkinek. Engem az az Úr Jézus Krisztus hatalmazott föl, mondja Pál apostol, aki lakozást hagyott a szívemben. Aki engem megvakított a damaszkuszi úton, és ahogy **Eckhardt** mester mondja egy prédikációjában: amikor Pál nem látott semmit, akkor kezdte el Krisztust látni. Nekem ez a Krisztus az Uram, ez a Krisztus hatalmazott föl, erről a Krisztusról tettem bizonyosságot, amikor elmentem Jeruzsálembe, és erre nyújtott nekem Péter, Jakab és János baráti jobbot, ezért kaptam felhatalmazást, hogy menjek a pogányokhoz és hirdessem nekik az evangéliumot, nektek, galatáknak, nektek, mindenkinek. És ebben az érvelésben, amire vágyva-vágytam, Kedves Testvérek, hogy hadd prédikáljak a reformáció 500. évfordulóján a galata-leveletről. Mikor Püspök Úr fölkért, először még vonakodtam, aztán gyorsan föllapoztam a bibliaolvasó-kalauzt, megnéztem és láttam, hogy a galata-levél lesz itt most, azt mondtam, hogy igen, mert szeretnék személyes bizonyosságot is tenni, Pál apostolhoz kapcsolódva.

Én csak a Balatont tudom mondani, biztos, másutt is így van. Aki járt a Balatonnál és bement egy szép nyári estén a vízbe, mondjuk, a déli parton, úgy a derékig érő vízbe és este felé, már alkonyat felé elnéz a keszthelyi öbölnek, és éppen már megy lefelé a Nap, látja az aranyhidat. Ahogyan a Nap fénye megnyúlik a vízen és hozzám jön. Hozzám – a Nap, és én ezzel az aranyhíddal össze vagyok kötve. Talán 16 vagy 17 éves voltam, álltam a testvéreimmel a vízben és mondom a bátyámnak, hogy „*Te, figyelj, idejön nekem a Nap!*” Azt mondja: „*Nekem is.*” Meg a másik is: „*Nekem is.*” Értitek ezt a titkot, Kedves Testvérek? Mindenkinek elérkezik a Nap fénye, ha a Nap felé fordul. Ha megfordulsz, csak az árnyékokat látod. Ha megfordulsz, akkor nem látsz semmit. És tudnod kell, saját tapasztalatodból, hogy aki melletted áll, annak is megépített az aranyhíd. Meg aki melletted áll, annak is megépített az aranyhíd. Akárhányan állunk ott egymás mellett, mindegyikünknek, külön-külön, személyesen, összeköttetése van a lenyugvó Nap fényével. Nagy csoda ez, a természet egyik tüneménye, fölfoghatatlan nagy titka. De ha a másik elfordul, ő sem látja.

És Pál most azért harcol, értsétek jól, Kedves Testvérek, hogy mindenki forduljon oda, Jézus Krisztus felé. Annyi minden van, Kedves Testvérek, ami felé oda lehet fordulni. Például, le lehet ezt fényképezni és ki lehet tenni a falra, és lehet nézegetni. És mondani **Petőfi**vel együtt „*Őseinknek régi kardja / a falon függ, rozsdá marja*”. Régi, szép emlék. Ki lehet tenni a református, protestáns kutyabőröket, a felmenőinket, a nagy prédikátorokat, a tanítókat, a hitünk hőseit, és mindenkit, szépen, panorámába, de nem ez a dolgunk. Az első dolgunk: odafordulni Krisztus áldó napfénye felé. És ezért mondja, Kedves Testvérek, olyan bátran Pál apostol, hogy élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus. Mert Krisztus addig a miénk, amíg mi az isteni elhívásnak élünk. Krisztus addig a miénk, amíg az Ő fényébe beleállunk. Krisztus addig a miénk, és addig él bennünk, addig él az életünkben, addig tölti ki az életterünket, addig foglalja el teljes egészében az életünket, amíg az isteni hívásba beleállunk, és Isten felé közeledünk.

Egy Felvidéken született lelkipásztor, nagyapám írja egy helyen: „*vagy közeledsz Istenhez, vagy távolodsz Tőle*”. Vagy közeledsz, vagy távolodsz! Nincs más. Vagy a fény felé fordulsz és a Krisztus fényét látod, vagy nem látod. Nincs más! És ez mindenkire vonatkozik.

Ezért ilyen bátor és harcos az apostol. Mert aki elfordul, aki már nem látja, az nem tud mást tenni, legjobb esetben, mint amit most az apostol így mond: „*amit lélekben kezdett, testben fejezi be*”. Nem a régi dolgokkal van az apostolnak baja. Nem az évfordulókkal. Nem az emlékekkel. Nem az ősökkel, nem az előtűnik járókkal, nem is a törvénnyel – hogy igazodjunk most az ő érveléséhez. Ezerszer leírja: a törvény jó. Az apostolnak önmagával van baja.

Mert, ahogy Luther Mártonnak a nagy kolostori küzdelmében, Kedves Testvérek, meg kellett értenie, hogy nem az a probléma, hogy a római katolikus egyházban és az ágostonos szerzetesrendnek van valamiféle regulája, amit ő nem tud teljesíteni. Tudta. Luther volt a legszuperebb, utcahosszal vezetett mindenki előtt kegyesség gyakorlásban, imádságban, vezeklésben, töredelemben, gyónásban. Elmondják, hogy amikor **Staupitz**nál gyónt, órákon keresztül, Staupitz megadta a feloldozást, kiróttá a penitenciát, s Luther elindult kifelé a reflektóriumából, visszafordult az ajtóban, s megkérdezte tőle Staupitz, halálfáradtan az órákig tartó gyónás után, hogy: mi van? S akkor azt mondja Luther: eszembe jutott még valami... Hát mondjatok ilyet! Nem ez volt Luther baja, hanem rá kellett döbbsennie arra, hogy ővele magával van a baj. Nem a másik az akadály abban, hogy Istenhez elérkezzél, nem a sorsod, nem a történelmi körülményeid, nem a zaklattatásaid, nem a hányattatásaid, nem ez a baj. Nem a másik! Ez nagyon megy nekünk. Te vagy az akadály! Te vagy az akadály! Ezért mondja Pál apostol, Kedves Testvérek: ha pedig Krisztusban keresve megigazolást, magunk is bűnösnek bizonyulunk. Nem a törvény a bűnös, nem a sors a bűnös, nem a körülmények a bűnösök, nem a világ a bűnös. Mi, magunk bűnösnek bizonyulunk – mondja az apostol. Neked kell megtérned, nem a történelemnek. Neked kell az evangéliumhoz odahajolni, nem a sorsnak. „*Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.*”

Tompá Mihály egy szép versében – ismerjük, sokat idézzük, másra vonatkoztatva, de elgondolkodtató módon –, azt mondja: „*Szívet cseréljen az, aki hazát cserél.*” „*Szívet cseréljen az, aki hazát cserél.*” Ezt akkor írta, amikor az 1848/49-es

szabadságharc összeomlása, a leverettetés után sokan elindultak más hazába. Reménytelenségbe, kudarc-érzettel, máshol akarták újakezdeni az életet. Most hadd használjam ezt a régi képet! Ez egy régi kép és értjük, hogy mire vonatkozik, mégis, hadd használjam föl, hogy még jobban értsük Pál apostol érvelését. Miről beszél Pál apostol a galatákhöz írott levélben? Hát, ha hazát akarsz cserélni, ha a mennyei hazát el akarod cserélni valamire, a mennyei hazát, akkor ki kell cserélned a szívedet. Akkor ki kell cserélni a szívedet! Ha a mennyei hazát beváltod tradícióra, hagyományra, emlékre, megbecsülésre, presztízusra, sikerre, bármire, ha az Isten meghívását átváltod valami másra, akkor szívet is cserélsz. Jézus példázata a királyi menyegzőről éppen erről szól. Mikor elmennek a szolgák és értesítik a hivatalosakat, a hivatalosakat, ők visszaüzennek, hogy: elcseréltem a királyi menyegzőt hat iga ökörré, elcseréltem a királyi menyegzőt egy jó házasságra, elcseréltem a királyi menyegzőt egy mercédeszre (vagy nem tudom én, mire, nem akarom én ezt itt modernizálni), nem mehetek. Nem mehetek. Ments ki engem! Annak mondani, Kedves Testvérek, hogy ments ki engem, aki már kimentett? Aki kimentett bűnből, halálból, elveszésből, kárthatból, értelmetlen életből, aki megfordított sötétséget szemlélő életemből és beleállított áldó napfényébe és Krisztusába, azt mondani, hogy Uram, én inkább megfordulnék mégis. Nézném az árnyékomat mégis? Az szívet cserél! Mert az a szív, amiről Pál apostol most itt beszél, az maga Krisztus! „Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.” Egészen pontosan úgy lehetne ezt lefordítani, Kedves Testvérek, csak darabosan tudjuk visszaadni, hogy nem én élek többé, hanem aki él énbennem, az Krisztus! Nem én élek többé! Nem az én becsvágyam, nem az én törekvésem, nem az én sorsom, amit magamnak kitaláltam, mert a törvény már rám bizonyította, hogy ez bűn, te vagy a bűn, hanem a Krisztus él bennem, aki – így mondja az apostol – velem együtt megfeszítettet. Velem együtt megfeszítettet. Vagy én övele együtt megfeszítetttem. Én már meghaltam a bűnnek, mert Krisztus meghalt a bűnömért. Én már nem az vagyok, aki eddig voltam, a Krisztus él bennem. Ha ezt tudod vallani és meg tudod élni, akkor a melletted levőnek, aki talán még mindig az árnyék felé fordulva él, mondhatod bátran: fordulj arra, amerre én fordulok, és megnyitattik neked az aranyhíd, mert az egyszerre ragyog mindenkire és egyszerre talál el mindenkit külön-külön. Ez az egyház titka. Mindenkire egyszerre és mindenkinek külön-külön pontosan ugyanaz. Nem kevesebb, nem több, nem árnyékosabb, nem világosabb. Jézus Krisztus, aki tegnap, ma és mindörökké ugyanaz, mindenkinek ugyanaz. „Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.”

Azt kívánjuk, Kedves Testvérek, felszentelendő lelkipásztortestvéreinknek, hogy itt az ő egyházukban ezt a Krisztust hirdessék, ez a Krisztus világoljon az ő arcukon, ez a Krisztus tükröződjék vissza az életükön, és az csak akkor lehetséges, ha Krisztus felé fordulva élnek, és így töltsék be az apostoli küldetést, sokaknak, mindenkinek. Mert sokaknak, és mindenkinek ragyog a Krisztus világossága. És ha harc és küzdelem van, és ha meg kell küzdenünk önmagunkkal is, a saját kényelmünkkel, a saját szívünkben felbuzgó hangokkal, indulatokkal, vágyakkal, elképzelésekkel, akkor – hadd mondjam így, Kedves Testvérek – ha élünk, az azért van, mert Ő él bennünk. Nincs más titka az anyaszentegyháznak. Ha élünk, az azért van, mert Ő él bennünk. Nem azért, mert jó határozatot hoztunk, nem azért, mert egymásba kapaszkodtunk, nem azért, mert testi erősséget gyakorlunk, hanem azért, mert Ő él bennünk. És akkor tudunk jó határozatot hozni, akkor tudunk egymásba kapaszkodni, akkor tudjuk egymást szeretni és megsegíteni, ha Ő él bennünk.

És legvégül, boldog bizonyossággal, személyes bizonyossággal is hadd mondjam: élünk, mert Ő él. Élünk, mert Ő föltámasztott. Élünk, mert Ő a mi biztos kezesünk az Atya jobbján, akinek a nevében elmondott imádságainkat az Atya meghallgatja, akiért az Atya kedvesen tekint reánk, akiért az Atya gyermekeivé fogadott, akiért az Atya mirajtunk megkönyörült, akiért az Atya áldó világosságát, hűségét, szeretetét és a mennyei hazát mindannyiunknak szabadon, ingyen kegyelemből felkínálja. Éljetek! Éljetek Krisztus által, ragadjátok meg Őt hit által! Élünk, mert Ő él. Ámen.

Lelkészszenelés

Az ünnepi gondolatok után került sor annak az öt lelkésznek – **Mátyás Éva**, **Takács Klaudia**, **Lőrincz Gábor**, **Molnár Viktor** és **Haris Szilárd** – a lelkeszi szolgálatra való felszentelésére, akik a tavalyi és az idei év szeptemberében sikeresen letették II. lelkészképesítő vizsgájukat, lezárva ezzel a felkészülési folyamatot. A fogadalmat **Géresi Róbert** püspökhelyettes vette ki tőlük. **Fekete Vince** főgondnok kibocsátó beszédében pedig azt kívánta számukra, hogy a Mindenható órállóként tanulmányozzák továbbra is szorgalmasan a Szentírást, tanítsák a népet alkalmas és alkalmatlan időben Isten igéje szerint, tisztán és hűen hirdessék Krisztus evangéliumát. Szolgálják Isten egyházának építését a sárkamentumok – úgy, mint az úrvacsora és a keresztség – kiszolgáltatásával, beszédeikkel, mindenné munkásságukkal, és jó példával járjanak elől egész életükben. A felszentelt lelkészeket Fazekas László püspök és négy egyházmegye esperese áldotta meg egy-egy igével.

A Pálóczi Czinke István-díj átadása

Az egyház életét előbbre vivő és Istent szolgáló életutak elismeréseként az idén második alkalommal adták át a zsinat által 2013-ban alapított Pálóczi Czinke István-díjat, amelynek odaítéléséről tavasszal döntöttek a zsinati képviselők.

Az elsőt az akkor 91 éves **Csémy Lajos** professzor kapta meg, most pedig ketten is részesültek ebben az elismerésben: a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház élén tizenkét éven, 1996 és 2008 között álló, **Erdélyi Géza** nyugalmazott püspök, aki az idén áprilisban töltötte be 80. életévét és **Harm Jan Boiten** holland nyugalmazott református lelkipásztor. Mindkettőjüket Fekete Vince főgondnok méltatta.

Dr. Erdélyi Géza laudálása

„*Halk és szelíd hang*”, de rendületlen elkötelezettség és kikezdetlen hűség az, amivel jellemezhetnénk azt az életpályát, amit ft. dr. Erdélyi Géza emeritus püspök, lelkipásztor, teológiai tanár adott és ad élénk példaként Isten és hazánk szolgálatában. Hosszú és eredmények súlyától feszülő az a sor, amin végig kellene haladnunk annak érdekében, hogy életét egészként lássuk magunk előtt és ezzel elismerésünket méltó alapra helyezhessük. Ugyanakkor olyan életút áll előttünk, amely – ahogyan egészében, úgy részeiben is – tanúsággal szolgálhat mindannyiunk számára.

Erdélyi Géza 1937. április 2-án született az Ung megyei Abara nevű községben református lelkészi családban. Alapfokú tanulmányait a helybeli református iskolában kezdte meg, majd – az akkori politikai berendezkedésnek köszönhetően – Malčice szlovák nyelvű polgári iskolájában folytatta. 1951 őszén szülei a komáromi gimnáziumba küldték tanulni. Komáromból a prágai *Comenius Teológiai Fakultásra* került, ahol 1958-ban végzett 21 évesen. Majd kétévnyi katonáskodás után 1960–1963 között a rimaszombati *Zsinati Iroda* sajtóelőadója lett. 1971–1985 között – lelkészi szolgálata és családfői teendői mellett – rozsnói lelkészként állami megbízást is vállalt, hogy a betléri, illetve krasznahorkai Andrassy-könyvtár sok ezer kötetes állományát katalogizálja és annotálja. Közben művészettörténetet tanult a prágai *Károly Egyetemen*, ahol 1975-ben művészettörténész diplomát szerzett. 1988-ban teológiából doktorált, Prágában. 1992–1996 között a prágai *Károly Egyetem Teológiai Fakultásán*, 2008-ig pedig a komáromi teológián gyakorlati teológiát oktatott. Hanvai lelkész volt, amikor 1996 májusában a *Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinata* több mint kétharmados többséggel püspökké választotta, amely tisztséget két cikluson keresztül is betöltött. Ugyanattól az évtől a *Magyar Reformátusok Világszövetségének* alelnöke és a *Magyarok Világszövetségének* elnökségi tagja lett. 1966 és 1991 között több külföldi tanulmányúton vett részt Berlin – Wittenbergben, Groningenben (Hollandia), Birminghamban (Anglia), Wuppertalban (Németország). 1997 őszén nyújtotta be a prágai Károly Egyetemre habilitációs munkáját, melyet 1998-ban megvédett. Hamarosan rimaszombati lelkész lett, amely hivatalt nyugdíjazásáig viselt. 2001-től a *Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinatának* elnöke. Egyháza és nemzete iránti tevékeny lojalitásáért, termékeny tudományos munkájáért számtalan hazai és külföldi, rangos díj tulajdonosa. Mindezek közül is csak példálózó jelleggel említsük meg a Rudolf Schustertől, Szlovákia államfőjétől 2003-ban kapott *Pribina-kereszt* második fokozatát, vagy éppen az október 23-a alkalmából 2010-ben Schmitt Pál, Magyarország köztársasági elnöke által neki adományozott *Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét*.

E kitüntetett életút elismerésül a *Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinata* is úgy döntött, hogy ft. dr. Erdélyi Gézának „*az örök és igaz Isten szolgálatában lelkipásztorként és püspökként a református keresztyén értékrend megőrzéséért és tanításáért, a felvidéki magyarságnak kijáró igazságosságért, a szülőföldhöz kötött magyar keresztyén önazonosság megtartásáért egész életpályányi súllyal és felelősséggel végzett munkássága és hitvalló élete iránti hálaival és nagyrabecsüléssel*” egyházunk legmagasabb kitüntetését, a Pálóczi Czinke István-díjat adományozza.

Főtiszteletű Püspök Úr! Gratulálók!

Isten áldása kísérelje életében! „*Legyen az Úrnak dicsőség örökké; örvendezzen az Úr az ő teremtményeiben*” (Zsolt 104,31).

Harm Jan Boiten laudálása

A Pál apostolnak Timótheushoz intézett, igévé emelkedett felszólításával – „*hirdesd az igét, állj elő vele alkalmas és alkalmatlan időkben...*” (2Tim 4,2) –, az igével a leginkább alkalmatlan időkben való előállítás bátorságával, az Isten iránti hűséggel jellemezhetnénk Harm Jan Boiten lelkipásztornak rettenthetetlen életét, mely során az elmúlt rendszerben Isten igéjét, Bibliákat juttatott át a szigorú határokon Hollandiából egyházunknak. Istennek hála, az alkalmatlan időkbéli helyzet állás alkalmas időkbéli találkozásokká nőtt fel, hiszen Harm Jan Boiten először a *Stichting Jagtspoel Fonds* segélyszervezet jóvoltából napjainkig is visszajárt közénk munkatársaival együtt teológiai előadásokkal gazdagítani; sőt az elméleti ismeretek mellett anyagi támogatásokkal is gyarapította egyházunkat és gyülekezeteinket.

Honnan is indult ez odaadásokkal gazdag életút?

Harm Jan Boiten 1946-ban született a hollandiai Utrechtben. Teológiai tanulmányait a *Kampeni Teológiai Egyetemen* végezte, majd a *Gereformeerde Egyház* lelkipásztoraként 1972-től Zuidwoldében, aztán pedig Bedumben, Enschedében és Amersfoortban szolgált. Mindeközben ugyanezen egyháznak a vallásoktató intézményében is rendszeresen tartott dogmatikai előadásokat. 1975–1992 között a *Református Férfiak Szövetségének* elnöke, ugyanezen időszakban főszerkesztője a *Petah* című folyóiratnak is. Napjainkban is szerkesztője a prédikációs köteteket is megjelentető *Igazság és jog* című kiadványnak, valamint főszerkesztője a *Nader Bekeken* című periodikának. Nős, hat gyermek édesapja.

Egyházunkkal először 1978-ban lépett kapcsolatba, amikor a *Fundament Alapítványtól* azt a megbízást kapta, hogy folytasson eszmecseréket, egyeztetéseket a közép- és kelet európai országok protestáns egyházaival, lelkészeivel. Emellett azzal a hírrel is érkezett egyházainkba az alapítvány jóvoltából, hogy egyetemi hallgatónak biztosítanak ösztöndíj-lehetőséget a kampeni egyetemen. Az alapítvány – Harm Jan Boiten hathatós közreműködésével – szakkönyvek és diakóniai projektek fordítását és támogatását is vállalta. Évente – de legfeljebb két évente – rendszeresen, buzgó kedvvel és mindig alapos felkészültséggel látogatta meg egyházunkat, végigjárva valamennyi egyházmegyéjét, kialakítva s erősítve a gyülekezeti és

személyi kapcsolatokat egyaránt. Mindegyik útja során nemcsak gazdag szívvel, hanem megpakolt autóval is érkezett egyházunkba, a mindennapok vagy éppen a szolgálatok során segítséget nyújtó használati eszközökkel támogatva lelkésztársait. Sok pillanatért és sokszor odanyújtott segítőjobbért kellene megfoglamzanunk a hálánkat lelkipásztor úrnak, éppen ezért úgy gondolta a *Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinata*, hogy elérkezett az alkalmas ideje annak, hogy e háláját ünnepi keretek között is kifejezze, és ezért Harm Jan Boitennek „*az örök és igaz Isten szolgálatában a felvidéki református keresztyénséget a történelmi viszontagságok közepette is - Isten Lelke által testvéri közösséget vállalva velük - az örök igével támogató és gondos szeretettel odaálló, a keresztyén kapcsolatokat erősítő, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban kifejtett hitvalló munkássága és szolgálataikész élete iránti hálával és nagyrabecsúlással*” egyházunk legmagasabb kitüntetését, a *Pálóczi Czinke István-díjat* adományozza.

Nagytisztelű Lelkipásztor Úr! Gratulálók! Isten áldása kísérje életében! „*Legyen a mi Urunknak kegyelme mirajtunk, amiképpen bízunk is benne mindenkor!*” (Zsolt 33,22)

A kitüntetés egy oklevélből, egy Pálóczi Czinke István arcképét és az egyház címerét ábrázoló ezüst emlékéremből és 1000 EUR díjazásból áll.

A díj átvétele után mindkét kitüntetett köszönetét fejezte ki a kapott elismerésért.

Köszönetnyilvánítás a nyugállományba vonult lelkészeknek

Az ünnepi istentiszteleten Fazekas László püspök köszönetét fejezte ki az elmúlt évben, illetve az idén nyugalmába vonult lelkipásztoroknak, és egy emlék-oklevelet adott át **Kis Pálnak**, a barsi egyházmegye volt esperesének, nagysallói lelkipásztorának, **Kis Pálné Tóth Ilona** faradi és **Nátek Sándor** volt érsekújvári lelkipásztorának. **Szabóné Hires Erzsébet** és **Kuczy Lajos** lelkipásztoroknak, mivel személyesen nem tudtak jelen lenni, egy későbbi időpontban köszönik meg szolgálatukat.

Orbán Viktor üzenete

Az Emléknep alkalmából **Orbán Viktor**, Magyarország miniszterelnöke üzenetben köszöntötte a gyülekezetet. Üzenetét **Latorcai Csaba** a Miniszterelnökség

„Igen Tisztelt Ünneplő Közösség, Kedves Testvéreim!

A Generális Konventünk évente négyszer találkozik elnökségi ülésen, és egyszer pedig plenáris ülésen is jelen van. Ebben az esztendőben azonban úgy történt, a reformáció 500. évfordulóján, hogy ennél sokkal többször találkoztunk. Hiszen a délvidéki maradéktól a kanadai Niagara Fallsig, Marosvásárhelytől Miskolcig, Budapesttől Kolozsvárig rendkívül sok módunk volt arra, hogy együtt lehessünk.

Vörösmarty Mihály *Gondolatok a könyvtárban* c. költeményében felteszi azt a kérdést, hogy ment-e előbb általuk a világ, amikor arra a sok könyvre nézett. Mi magunk is ezt kérdezzük, hogy mi haszna volt, mi a haszna annak, hogy ebben az esztendőben ilyen sokszor, és valljuk be, hogy néha áldozatok hozatalával is találkoztunk és együtt voltunk.

Kedves Testvéreim, egyetlenegy szóval szeretném kifejezni ezt, hogy mi haszna volt: az, hogy megláthattuk együtt és megtapasztalhattuk az önerőt. Fontos ez, hiszen a Kárpát-medence, de a világ magyarsága, reformátussága kifejezhette, bemutathatta és megmutathatta, hogy mennyi az önerője. Nagyon fontos, hiszen nagyon sok helyen látjuk a világban, a keresztyén gyülekezetekben, hogy egy-két ember lézeng a templomban, és nem is tudjuk tulajdonképpen, hogy mit gondolhatnak az egyházak vezetői arról a munkáról, amelyet ők végeznek. Nekünk rendkívül fontos üzenet, azoknak, akiket Ti, Kedves Testvéreim, állítottatok egy gyülekezet, illetve az egyházkerületek élére, hogy láthattuk azt, hogy kik vannak mögöttünk. És azt is láthatjuk, itt, ebben a templomban is, hogy kiért érdemes elől állni és elindulni. Fontos, testvéreim, mert e nélkül nincs 501. esztendő. Mi pedig most már beléptünk, és együtt fogunk menetelni, áldozatokat fogunk hozni, és rendkívül sok gazdagságban és örömben volt és lesz részünk. Mindezek mellett azonban tudjuk és valljuk, a Szentírás alapján, nagy fejedelmünkkel együtt, hogy nem azé, aki fut, sem nem azé, aki akarja, hanem egyedül a könyörülő Istené.

Isten áldja meg továbbra is együttlétünket, találkozásainkat, ünnepeinket!

Köszönöm, hogy meghallgattak.”

társadalmi és örökségvédelmi ügyekért, valamint kiemelt kulturális beruházásokért felelős helyettes államtitkára tolmácsolta.

„500 évvel ezelőtt elődeink még nem sejtették, hogy hitéletük megújításával megváltoztatják a világot. Ma már tudjuk, hogy az anyanyelvű Biblia-fordításokon, prédikációkon és énekeken túl nekik köszönhetjük az önálló és öntudatos gyülekezetek megalapítását is, amelyek az évszázadok során nemcsak a hitnek, hanem a nemzeti érzésnek is a bástyái lettek.

Örömmel tölt el, hogy a reformáció áldásaiért érzett hálán túl összeköt bennünket a közös múlt, a közös hitvalló hősökre való emlékezés és a közös jövő gondolata is. Minden magyar nevében szeretném megköszönni Önöknek, hogy a jubileum alkalmával nemcsak szobrot és épületet avatnak, de lelkészt is szentelnek.

Isten óvja a felvidéki magyarokat!”

Generális Konvent Elnöksége is köszöntött

Kató Béla, az *Erdélyi Református Egyházkerület* püspöke a Generális Konvent nevében köszöntötte a közösséget.

Bogárdi Szabó István igét hirdet

A felavatandó lelkészek fogadalomtétele

Laudálók és laudáltak. Balról: Harm Jan Boiten, Erdélyi Géza, Fazekas László, Fekete Vince

A nyugállományba vonuló lelkészeknek Fazekas László püspök mondott köszönetet a szolgálatért

Kató Béla erdélyi püspök az egyetemes konvent nevében köszöntötte a gyülekezetet • Bach Máté felvétele

Orbán Viktornak, Magyarország Miniszterelnökének a köszöntését Latorcai Csaba, helyettes államtitkára tolmácsolta

Úton az emlékmű és Csillagház felé. Az első sorban (balról): Bogárdi Szabó István, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke, a Magyarországi Református Egyház lelkes-elnöke, Fazekas László, a Szlovákiai Református Keresztény Egyház püspöke, Fekete Vince, a Szlovákiai Református Keresztény Egyház főgondnoka

Hafenscher Károly, a Reformáció Emlékbizottság munkájának segítéséért felelős miniszteri biztos az ünnepi avatóbeszéd közben

A leleplezés utáni pillanat. Balra: Fazekas László és Fekete Vince, a Szlovákiai Református Keresztény Egyház püspöke és főgondnoka, jobbra: Hafenscher Károly miniszteri biztos és Gáspár Péter szobrászművész

Részlet az emlékműből: a láncoktól szabaduló prédikátorok

Molnár Sándor rimaszombati 1. lelkes, zsinati főtanácsos beszámol a vállalás teljesítéséről

A Csillagház átadása a nemzeti színű szalag jelképes átvágásával. Balról: Molnár Sándor, Fazekas László és Fekete Vince

A 68-69. oldalon látható képeket Szarvas László készítette

Az istentisztelet a nemzeti imádság eléneklésével és Fazekas László püspök áldásával zárult. Az ünnepi istentiszteleten a *Gömöri Lelkészek Kórusa* szolgált énekkel.

Ezt követően a gyülekezet átvonult a felavatásra váró gályarab-emlékműhöz.

A Gályarabok Emlékművének átadása

A Kárpát-medencében az 1895-ben, Debrecenben felavatott emlékoszlop, illetve a Magyarországi Református

Egyház székházában 193-ben leleplezett emléktábla emlékeztet a gályára ítélt, illetve szánt református prédikátorokra és tanítókra.

Csillagház és a Tompa Mihály Református Gimnázium épülete közti parkosított területen került sor a Gályarabok Emlékművének a felavatására. Ünnepi beszédet mondott **Hafenscher Károly**, a reformáció emlékbizottság munkájának segítéséért felelős miniszteri biztos.

„Ünneplő Gyülekezet!

Főtiszteletű Püspök Urak, Főgondnok Urak!

Igen Tisztelt Államtitkár és Főkonzul Urak!

Hölgyeim és Uraim! Kedves Testvérek!

Ruyter tengernagy sok diadala között a gályarabok megmentését becsülte legnagyobbra. Harsányi István rimaszombati lelkész hálálkodását azzal háraitotta el: *„Mi itt csak Istennek voltunk eszközei, Istennek adjatok hálát.”*

Isten megpróbált szolgálaiért, hűségük példájáért és azok szabadulásáért adunk ma hálát az új emlékmű előtt.

2017-ben, amikor a reformáció kezdetének ötszáz éves évfordulóját ünnepeljük, magától értetődik, hogy az örömteli, hálaadásra okot adó dolgokat, eseményeket, emlékeket emeljük ki. Örülünk az ötszáz év ajándékainak. Az ökumené százada után a 21. században pedig természetes módon azt keressük, sőt hangsúlyozzuk, ami összeköt és nem a fájdalmas emlékeket, ami elválaszt, s tudatosan nem is szeretnénk sebeket felszakítani – inkább gyógyítani.

A keresztény emlékezés azonban más természetű, mint a világé. Ott, ahol egy emlékévk tud kölcsönös bocsánatkéréssel, bűnbánattal kezdődni, ott van esély arra, hogy őszintén beszéljünk a múltról, s nem felszaggatva a sebeket, de a sebekből maradt hegeket megismerve, komolyan véve.

Így emlékezünk a gyászos évtizedre és e korszak mártírjaira – köztük a hitükért, hűségükért gályarabságra hűrcolt prédikátorokra.

Az 1671 és 1681 közti évtizedet az egyháztörténelem úgy emlegeti: a gyászos évtized. A hazai protestáns közösségek ebben az időben élték át a legsúlyosabb megpróbáltatásokat.

Megkezdődtek a szervezett protestánsüldözések, templomfoglalások, kínzások. Három év alatt négy rendkívüli törvényszéket is tartottak, melyekre protestáns lelkészeket, tanítókat és nemes urakat idéztek meg vádlottként.

A Habsburgok elsőként a gyülekezeteket támogató polgárokat, földesurakat támadták, fogták perbe; meg akarták félemlíteni őket.

1671-ben Pozsonyban tartották az első törvényszéki ülés, amely után többeket megkínoztak, könyveiket elégették, vagyonukat elkobozták. A második törvényszék 1672-ben ült össze Nagyszombatban. Ennek célja a pozsonyi gyülekezet teljes megsemmisítése volt. A saját maguk által épített templomot és iskolát elkobozták tőlük, a lelkészek pedig csak kivándorlással menthették meg életüket.

Ezt követte 1673-ban a lelkészek üldözése. Először egy kisebb területről, majd a következő esztendőben az ország egész területéről Pozsonyba idézték az összes protestáns lelkészt, összeesküvéssel, hazaárulással, felségsértéssel vádolva őket.

A legsúlyosabb és leghírhedtebb azonban a negyedik véstörvényszék volt, amely 1674-ben ült össze Pozsonyban. Március 5-én több mint hétszáz protestáns lelkészt és tanítót idéztek a Pozsonyban felállított különbíróóság elé. A vád ellenük valósággyalázás, összeesküvésben való részvétel és árulás volt. A vádlók nem voltak hajlandók elismerni a nyilvánvalót, vagyis, hogy az elítéltek egyetlen bűne a felekezeti hovatartozásuk volt.

Elgondolkodtató, hogy a veszprémi református és a kőszegi evangélikus lelkészeket saját gyülekezetük vette védelmébe és nem engedték el őket Pozsonyba, így menekülhettek meg az ítélet elől.

A bírák terve az volt, hogy az összes protestáns lelkészt beidézék. Több mint 700 lelkészt és tanítót hívtak, akik közül 336-an jelentek meg.

A bíróság célját **Széchenyi György** akkori győri püspök kiválóan megfogalmazta: *„Magyarországban az evangélikusoknak olyan kötelet fonunk, melyet, ha nyakukba ránthatunk, az evangélikus vallás soha többé lábra nem áll, ha pedig ezt nem tesszük, bajt szerzünk magunknak.”*

Először mindnyájukat halálra ítélték. (Később a halálos ítéletet a megjelent több mint 300 lelkész esetében először várfogságra, aztán gályarabságra változtatták. Közülük 1975 májusában 39 lelkészt adtak el Nápolyban gályarabul. Kilencen odavesztek. Az életben maradtakat De Ruyter admirális szabadította ki 1676 februárjában.

Állhatatosságuk példája és szenvedéseik híre itthon és külföldön is erősítette az egyházi összetartozást és a protestánsok hűségét. A gályarabok története azért is jelentős, mert a vallás ügyében a terror ezzel Magyarországon megállt. A központi

hatalom által támogatott erőszakos ellenreformáció utolsó akciója a prédikátorok és tanítók gályára adása volt. Nemcsak a politikai pereknek szakadt végük, de a templomfoglalások is megszűntek. Az üldözők erőszakosságát legyőzte az üldözöttek elszántsága. Így lett az 1674-es per a protestánsok számára sorsfordító.

„*Nem a rebellió volt a mi bűnünk, hanem a religió*” – vallotta az egyik elítélt. A Pozsonyban elítéltek a hitükért, meggyőződésükért álltak a törvényszék elé. Nem futamodtak meg, nem kötöttek kompromisszumot.

Ma vallásszabadság van: hitünket szabadon megvallhatjuk, felvállalhatjuk. De fontos, hogy emlékezzünk a meghurcolt gályarabokra. Kitartásukból, hűségükből erőt meríthetünk – egy más módon veszélyeztetett világban. Általuk az összetartozásunk és az identitásunk is erősödhet.

„*Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitemet megtartottam.*” Ez olvasható a debreceni emlékoszlopon. 1991 augusztusában **II. János Pál** pápa debreceni látogatása alkalmával a kiengesztelődés és megbékélés jeleként koszorút helyezett el a gályarabok emlékszoberán.

Emlékezés, emlékeztetés. Kiengesztelés, megbocsátás. Újrakezdés, re:formáció.

Nézzünk az emlékműre, s idézzük fel azt, amit Sámuel második könyvében (22.17) olvassunk: „*Lenyúlt a magasságból és felvett engem, s a mélységes vizekből kihúzott engem.*” Hirdesse ez az emlékmű a hitért még szenvedést is vállaló hűséget, és Isten szabadító szeretetét.

A szobor a pozsonyi **Gáspár Péter** alkotása, aki maga is jelen volt az emlékmű elhelyezésénél. Mint az *M.S. mester-díjas* szobrászművész a *Gömörilap*nak elmondta, az emlékmű a bezenyei műteremben készült, nagyon jó minőségű, nagy fajsúlyú, macedóniai márványból. A drága márvány megmunkálása előtt azonban egy az egyben elkészítette a művet gipszből is, csak ezután fogott hozzá a komoly erőfeszítést igénylő munkához. A görög határtól egy darabban felszállított 7,2 tonnás márványt hárman vették – másfél hónapon keresztül – éjt nappal alá téve, míg végül elkészült. A végleges formájában 3,2 tonnát nyom, a borítást és az emlékmű szöveges részét pedig egy besztercebányai cég csinálta.

A rimaszombati emlékmű az első, amelyen mindkét protestáns felekezet hitvallóinak a neve megtalálható.

Az emlékmű hátoldalán Tompa Mihály A gályarab fohásza c. versének részlete olvasható.

Az emlékmű egyik oldalsó felületén az állíttatás körülményeiről és az állíttatóról tájékozódhat az érdeklődő:

A hitükért szenvedett protestáns gályarab-prédikátorok és tanítók emlékére a reformáció 500. évfordulója alkalmából állíttatta a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház.”

Vele szemben lévő oldalon az emlékmű alapjául szolgáló igét vésette az állíttató:

Lenyúlt a magasságból és felvett engem s a mélységes vizekből kihúzott engem. (2 Sam. 22,17)

A Csillagház építésének körülményeiről Molnár Sándor zsinati főtanácsos, rimaszombati lelkész számolt be. (A Vezércikkben olvasható.)

Ezt követően a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspöke, Ft. Fazekas László, Fekete Vince főgondnok és a rimaszombati Református Egyház 1. lelkésze, a beruházást koordináló Nt. Molnár Sándor együttesen vágták át a nemzeti színű szalagot.

A rimaszombati Csillagház, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház konferencia-központja egy olyan kulturális komplexum, melyben a konferenciaterem ugyanúgy

megtalálható, mint a tanácsterem, irodák, étkező valamint 24 vendégszoba is, ami a városba érkezőket hivatott majd elszállásolni. A létesítmény emellett helyet ad múzeumnak, levéltárnak és könyvtárnak is, illetve a jövőben ez fog a református zsinat üléseinek helyszínéül szolgálni.

Az épület két részből tevődik össze: fele új építésű, míg a másik fele az eredeti rész, amelyet szintén felújítottak. Ez az egykori Samarjay ház, mely régebben Samarjay János egyházi gondnok tulajdonát képezte, majd később óvoda működött benne. A református egyház 2005-ben vásárolta meg. Azóta itt található a tudományos gyűjtemények, melyeknek a központ átadásával az intézményi háttere is megerősödhet.

A nagyszabású beruházás magyarországi támogatással valósult meg. Az építkezés összköltsége mintegy 1 millió 160 ezer eurót tett ki.

Mit jelent a Csillagház megnevezés?

Ami a komplexum nevét illeti, a Csillagház beszédes, többjelentésű név. Utal a csillagra, mint református szimbólumra és a Csillagtúra-kiindulópontokra is. A központban ugyanis turisztikai szolgáltatásokat is nyújtanak majd, szállásadást és idegenvezetést is vállalnak. Rimaszombat ezáltal a Határtalanul! program egyik fontos állomása lehet a jövőben. A Csillagház tehát remélhetőleg a magyar közösség összetartozásának kulturális színterét fogja képviselni.

A megnyitót szeretetvendégség követte a Csillagház éttermében és a Tudományos Gyűjtemények kiállítótermében.

Az eseménydús Emléknappal zárórendezvényeként, amely egyben a konferenciaközpont első rendezvénye is volt, a vendégek meghallgathatták, megtekinthették azt az egyháztörténeti áttekintést, amelyet *500 év 50 percben címen a Selye János Egyetem Református Teológiai Kar Történelmi Tudományok Tanszékének* előadói állítottak össze.

Tompa Mihály Emlékév – 2017 (II. rész)

Július 2. Szerencs – Zempléni Nőszövetségi Találkozó

A rendezvényen *A lelki béke Olajága* címen Pocsainé Eperjesi Eszter tartott előadást.

Július 10. Szalóc – Gombaszögi Nyári Tábor

A *Sine Metu Polgári Társulás* itt állította fel 2017. július 11-én Tompa Mihálynak annak idején a feketehegyi fürdőben emelt emlékművét. A mellszobrot **Éliás Ádám** kassai szobrász faragta újra. Az avatáson jelen volt **Fazekas László**, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspöke is.

Pillanatkép a mellszobor avatásáról

Augusztus 25. Vadna

Nagy Ákos Róbertnek a Tompa Mihályról szóló előadását követően a hanvai *Tompa Mihály Vegyeskar* végzett énekes szolgálatot.

„Tisztelt Államtitkárhelyettes Asszony, Tisztelt Főkonzul Úr, Tisztelt Országgyűlési Képviselő Úr, Tisztelt Emeritus Püspök Úr, Tisztelt Esperes Úr, Tisztelt Megyei és Városi Képviselők, Tisztelt Hölgyeim és Uraim, Kedves Rimaszombatiak!

Engedjék meg, hogy a magam és Rimaszombat város önkormányzata nevében nagy tisztelettel köszöntsem mai ünnepünk valamennyi résztvevőjét.

115 évvel ezelőtt, pontosan 1902. június negyedikén a helybéli és az ország minden részéről idesereglett lakosok részvételével ünnepélyes keretek között leplezték le városunk szülöttének, a lelkész-költő Tompa Mihálynak egészalakos szobrát.

A mai napon ismét itt állunk, abból az alkalomból, hogy a szobor, amely **Holló Barnabás** alkotása, visszakerült az eredeti helyére.

E kiváló szobrászati remekmű sorsa igencsak hányatott volt az elmúlt viharos évszázad során. Előbb, 1946-ban vandálok döntötték le, hogy aztán a megcsonkított szobor éveken keresztül a lehető legmúltatlanabb helyen, múzeumunk folyosóján porosodjon.

Elérkezettnek érzem az időt, hogy e végtelenül szomorú eseményről itt és most elmondjam a való igazságot. A szobor ledöntésében nem csak a nemzetiséget nem tisztelő szlovákok vettek részt, hanem magyar részről is voltak bátorítók, sőt tevőlegesen segítők is.

1957-ben viszont jószándékú szlovák és magyar városatyák döntöttek a szobor újraállításáról.

Sajnos, nem az eredeti helyére került vissza, hanem az akkor már igencsak elhanyagolt Várospark kevésbé látogatott lombos fái közé igyekeztek eldugni.

Újabb 37 év elteltével az akkori városi képviselőtestület döntése alapján a költőről elnevezett Tompa Mihály térre került, de még mindig nem az eredeti helyére, és nem a régi fényében pompázva. A legújabb, immár végleges áthelyezésről a jelenlegi képviselőtestület döntött.

Szeptember 12. Mohács – Városi Könyvtár

Imolay Lenkey István mutatta be az emlékévként megjelent két könyvét (Tompa-bibliográfia és a Tompa vers-válogatás), s levetítették a Tompa életútjáról szóló kisfilmet.

Szeptember 22. Miskolc – Tompa Mihály Könyvtár

Köszöntő, az emlékévként bemutatása (Nagy Ákos Róbert), *Miskolc és Tompa* - előadás (Imolay Lenkey István), A Tompa életútjáról szóló kisfilm bemutatása. Tompa életútját bemutató vándorkiállítás megnyitása.

Szeptember 23. Mályi – Kárpát-medencei Nőszövetségi Találkozó

A lelki béke Olajága címen Pocsainé Eperjesi Eszter előadását hallgathatták meg a résztvevők.

Szeptember 26. Kazincbarcika – Tompa Mihály Általános Iskola

Nagy Ákos Róbert mutatta be az Emlékévkét.

Szeptember 28. Rimaszombat – Tompa Mihály tér, Tátra (Három Rózsa) szálló

Ezen a napok került sor Tompa Mihály 1902-ben felavatott, majd 1947-ben ledöntött, s utóbb két másik helyen is felállított szobrának eredeti helyére visszahelyezésére. Az ünnepségen sok száz rimaszombati, környékbeli jelent meg, köztük megannyi meghívott vendég.

A szlovák és a magyar himnusz elhangzását követően **Simko József** polgármester mondott ünnepi beszédet.

Tompa Mihály szobránál tiszteleghetünk a mai napon, de most végre a róla elnevezett és napjainkban újra felújított, csodálatos Tompa tér közepén.

Mondhatnám, újra hazatért, hogy lássa az itt élő népek összefogását, és közös megértésüknek és igyekezetüknek látványos eredményét.

Szólnom kell néhány szót a megújított térről is, mely az egykori megyeháza épületének tervezett rekonstrukciójával tovább szépül majd. És nem csak ez a tér ölti magára legszebb köntösét az elkövetkező időszakban, hanem az imént említett Városkert is mesés lesz.

Lehetőségeinkhez képest igyekszünk városunkat napról-napra szebbé tenni, hisz, büszkén mondhatom, hogy sikerült utcáinkat, járdáinkat, köztereinket felújítani, kerékpárutat építeni, és, természetesen, nem szeretnék megfeledezni a kurinci melegvízes strandfürdő felújításáról sem.

Helyénvaló az is, hogy a szlovák nemzet nagyjai méltó helyet kaptak a Daxner téri szoborcsoport felállításával. Bizony, tanúsága ennek az is, hogy a napokban a hozzám eljuttatott engedélyezési kérvényt, amely két újabb mellszobor talapatának elhelyezését kéri, gondolkodás nélkül, aláírással jóváhagytam. Így a mai napig elhelyezett szlovák történelem és irodalom alkotóinak szobrai létszámban 19-re növekszik.

Ugyanakkor ugyanez a jog nem tagadható meg városunk őshonos magyar és roma lakosaitól sem.

Az itt élő nemzetek összefogására pedig most minden korábbiaknál nagyobb szükség van. Az Európai Uniónak – melytől mi oly sokat reméltünk – úgy tűnik, feltett szándéka, hogy nemzeteink nyelvétől, kultúrájától, életvitelétől és ideológiájától teljesen eltérő, ismeretlen szándékkal érkező embereket telepítsen országainkba. Ez megengedhetetlen és elfogadhatatlan.

Ezért van tehát szükség mind helyi, mind országos szinten olyan vezetőkre, akik betartják ígéretüket, és ellenállnak mindennemű nyomásnak és fenyegetésnek, úgy, ahogy azt Magyarország miniszterelnöke, Orbán Viktor teszi, aki nemcsak saját hazáját, hanem Európa határait is igyekszik megvédeni.

Befejezésül, engedjek meg, hogy megköszönjem a mai ünnepségünkön való jelenlétüket és afelől biztosítsam Önöket, hogy Tompa Mihály felbecsülhetetlen értékű szellemi hagyatékát a továbbiakban is ápolni és őrizni fogjuk.”

Krucseiné Herther Anikó, az *Emberi Erőforrások Minisztériumának* helyettes államtitkára a kö-

vetkező szavakkal köszöntötte az ünnepi alkalmon megjelenteket:

„Tisztelt Polgármester Úr! Tisztelt Rimaszombati Polgárok! Tisztelt Megjelentek!

Ünnepi napra gyűltünk össze ezen a napon, és nagy megtiszteltetés számomra, hogy részese lehetek ebben a történelmi hangulatú városban. Hiszen Rimaszombat a magyar művelődéstörténet kincsesládája. Magáénak vallhatja a gályarabságot szenvedett Harsányi István református prédikátort, Hatvani Istvánt, az „ördögös professzort” és Szentpéteri Józsefet, a legnevesebb magyar ötvösművészt. E város gimnáziumában vált íróvá Mikszáth Kálmán, itt tanult a magyar gyermekirodalmat megteremtő Pósa Lajos, itt keresztelték a „nemzet csalogányát”, Blaha Lujzát. Ferenczy István, Izsó Miklós és Holló Barnabás révén pedig Rimaszombat a magyar nemzeti szobrászat bölcsőjének is számít.

A város leghíresebb szülötte azonban Tompa Mihály, akinek felújított szobrát ma újraavatjuk, születésének 200. évfordulója alkalmából. Ez az esemény és a bicentenáriumi év arra ösztönöz, hogy felmérjük jelentőségét és méltó helyére állítsuk a nemzeti emlékezetben. Hiszen míg a vele egy évben született költőtársa és barátja, Arany János jubileumát hivatalos emlékvé és számos program kíséri, s reményeink szerint az ő szobra is helyet kaphat ezen a téren, addig Tompára kevesebb figyelem irányul.

Pedig a maga korában a 19. század népi-nemzeti költészetének jeles alakja, a költői triász egyenrangú tagja volt Petőfi Sándor és Arany János mellett. A népies irány képviselőjeként időben és eleinte közkeletességében Petőfit is megelőzte. Lelkesként az irodalom mellett a protestáns egyházi szónoklat terén is jelentőset alkotott. Kiadott gyászbeszédei érdekes, 19. századi történelmi korrajzot adnak. Irodalmi és egyházi munkásságának összefonódása a női olvasóknak szánt *Olajág* című kötete.

A 19. század mindennapjainak és sorsfordító eseményeinek élményei formálták mindhármuk ismereteit, költészetét, jellemét. Sorsuk és utóéletük mégis eltérően alakult. Tompa Mihályt szabadságharcos tevékenysége és hazafias versei miatt az 1850-es években meghurcolták. Családi életét fájdalmas veszteségek kísérték, ami visszahúzódomá, magányossá tette. Mégis, ebben a nehéz időszakban érlelődött meg igazán költészete, ekkor írta életének két legsikeresebb művét, *A madár, fiaimhoz* és *A golyóhoz* című költeményét. Az előbbi vers ismert soráival fogalmazta meg ars poeticáját:

„Szár az ágon, hallgató ajakkal
Meddig ültök, csüggedt madarak?
Nincs talán még elfeledve a dal,
Melyre egykor tanítottalak?!
Vagy ha elmúlt s többé vissza nem jó

Balról jobbra: Nagy Ákos Róbert, a Gömöri Református Egyház-megye esperese, Bán Zoltán, a Rimaszombati Református Egyház és a Gömöri Református Egyházmegye gondnoka, Szántó István, a Rimaszombati Városi Hivatal vezetője, Rigó László, Rimaszombat alpolgármestere, Ríz Gábor országgyűlési képviselő, Simko József, Rimaszombat polgármestere, Krucsainé Herther Anikó, az Emberi Erőforrások Minisztériumának helyettes államtitkára, Haraszi Attila, Magyarország Kassai Főkonzulátusának főkonzulja, Bitay Levente konzul és Baka Ildikó, a Rimaszombati Polgármesteri Hivatal titkárságvezetője

Simko József, Rimaszombat polgármestere

Krucsainé Herther Anikó

Erdélyi Géza

Erdélyi Géza mutatta be a *Lant és biblia* c. könyvet. Mellette (balról): Zsuponyóné Ujváry Mária, É. Kovács Judit, B. Kovács István, Máger Ágnes, Nagy Ákos Róbert, (jobbra) Rigó László, Simko József
Dobosy László felvételei

*A víg ének s régi kedvetek:
Legyen a dal fájdalmas, merengő,
Fiaim, csak énekeljete!*

(Tompá Mihály: A madár, fiaihoz, 1852)

A 19. század végéig a klasszikus szerzők között szerepelt, a 20. század elején még helyet kapott az irodalomtörténet nagyobb összefoglaló műveiben, ám később egyre inkább kiszorult a kánonból. Leginkább a szabadságharchoz köthető versei, illetve Aranyhoz és Petőfihez fűződő barátsága, a kor jelentős képviselőivel, többek között Bajza Józseffel és Jókai Mórral folytatott levelezése tartotta fent a nevét.

Szülővárosa, Rimaszombat azonban hűségesen őrizte nagy szülöttének emlékét. Gömör vármegye és Rimaszombat közönsége 115 évvel ezelőtt szobrot állíttatott a költő tiszteletére. Holló Barnabás szobra azonban, a költő sorsához hasonlóan, vizsontagságos időket élt meg. A II. világháború után levették talapzatáról, és a városi múzeum folyosóján helyezték el. 1962-ben visszahelyezték talapzatára, de csak 1994-ben térhetett vissza a térre, akkor sem az eredeti helyére.

Pedig a szlovák nemzeti mozgalom kiemelkedő alakja, a szintén nagy költő Janko Jesenský is kiállt Tompa emléke mellett. Gömör és Kis-Hont vármegye utolsó főispánjaként már 1922 után kijelentette, hogy amíg ő Rimaszombatban van, addig itt nem fogják költők szobraikat elmozdítani.

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Tompá Mihály élete a szülőföld, a haza, a család és a hivatás iránti hűségről tanúskodik, versei példát adnak a nemzetért, szabadságért és az igazmondás jogáért való küzdelemlről.

A mai napon ezért jó érzéssel állapíthatjuk meg, hogy Tompa Mihály és hányatott sorsú szobra egyaránt visszakerül az őt megillető helyre. Köszönet az emléket őrző szülővárosnak és mindazoknak, akik lehetővé tették, hogy régi helyét és fényét visszanyerhesse.

Köszönöm a figyelmet!"

Ft. **Erdélyi Géza**, felvidéki emeritus püspök, egykoron Tompa Mihály hivatali utóda Hanván, előbb összefoglalta

gondolatait, majd megáldotta az ünnepi alkalomra összereseglett gyülekezetet.

„Tisztelt Egyházi és Közéleti Méltóságok, Kedves Jelenlevők!

Városunk életében valóban nagy és jelentős a mai nap. Kiváló költőnknek, aki senkinek sem ártott, méltatlanul és sokat vándoroltatott szobra - városunk minden tisztességes polgárának öröme - ismét eredeti helyére került. Évtizedek óta, kitarással vártunk erre a napra. És most ez az ünnepélyes alkalom, melynek örvendező részesei vagyunk, azt jelzi, hogy városunk előljárói, polgármestere, képviselői és a lakosok megértették az idők szavát. Megbékélten, egymás iránti kölcsönös tiszteletben, a múltat becsülve kívánnak élni a jövőben, és megmaradni szép városunkban.

Európa szíve a Kárpát-medence. Ezt már régóta tudjuk, de ennek jelentősége és fontossága csak az utóbbi években merült fel újra. Tisztelet azoknak a közép-európai politikusoknak, élükön a kezdeményező és szervező Orbán Viktor miniszterelnökkel, akik ezt ismét felfedezték, és összefogva, teljes elszántsággal igyekeznek megvalósítani az itt élő népek, nemzetek régi vágyát és álmát: a független, szabad és békés életet.

Közép-Európa legyen az a hely Glóbuszunkon, ahol élni jó, ahol az emberhez méltó lét tartóoszlopait, vallási és nemzeti önazonosságát senki sem kényszerül sunyi alattomoságnak vagy erőszaknak engedve feladni. Rimaszombat városa váljék ennek meggyőző szimbólumává, bizonyítsa be büszkén, hogy civakodás, harag és gyűlölködés nélkül is lehet élni, sőt, igazán élni csak így érdemes. Hiszem, hogy ennek a térnek a helyreállítása, a szobor visszahelyezése a kölcsönös megbecsülést és jó szándékot jelképezi népeink és nemzeteink között. Kis város vagyunk, de úttörői lehetünk egy nagy álm megvalósításának, jövőt ígérő kívánatos és jó tervnek, amelynek valóra váltása a mi feladatunk. Fogjunk hát össze még erősebben, mert a feladat teljesítése szívós, kitarató közös munkát igényel. A munka elvégzése a mi feladatunk, de az áldás Istentől van. Hiszünk és reménykedünk egy jobb jövőben.

Most pedig fogadjuk az Úr áldását örömteli szívvel:

»Istennek népe, áldjon meg téged az Úr és őrizzen meg téged! Ragyogtassa rád az Úr az ő orcáját, és könyörüljön rajtad, fordítsa az Úr orcáját terád és adjon békességet neked.

A kegyelem legyen mindazokkal, akik el nem múló szeretettel szeretik a mi Urunk Jézus Krisztust. Ámen«

Az ünnepségen a *Tompá Mihály Református Gimnázium* diákjai szavalattal szolgáltak, a **Páko Mária** vezette *Gítárosokk* pedig a költő megzenésített verseit adta elő.

A szoboravatást követően az ünnepi rendezvény az évszázadokon át *Három Rózsa* néven, városi vendéglőként ismert, manapság *Tátraként* nevezett patinás épületben

folytatódott. A hajdan megannyi jeles eseménynek helyet adó díszteremben a város polgármestere adott fogadást a vendégek tiszteletére.

A fogadást megelőzően Nagy Ákos Róbert mutatta be azt az alkalmi kiállítást, amely **Máger Ágnes**nek Tompa Mihály ihlette illusztrációit mutatta be.

„Tisztelt Államtitkár Asszony, Polgármester úr, Főtiszteletű Püspök úr, Kedves Vendégek, Hölgyeim és Uraim!

A *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* nevében, a *Gömöri Református Egyházmegye* espereseként, s Tompa Mihály hanvai örökségében élő, járó lelkipásztorként, tisztelettel és szeretettel köszöntök mindenkit itt az egykori *Három Rózsa* vendéglőben. Nagy öröm számomra, hogy a sok hányattatást megért Tompa Mihály-szobor visszakerülhetett eredeti, azt megillető helyére. Köszönet ezért a város vezetőségének és mindazoknak, akik pénzt, időt, munkát áldoztak azért, hogy Tompa Mihály születésének 200. évfordulóján, itt Rimaszombatban méltóképpen emlékezzünk. S ahogyan ma, a megújult és helyére állított szoborra tekintetem, eszembe jutott Tompa szobrának jogfosztottságot, diktatórikus múltat idéző kálváriája, s a jelenkor, a megálmódott Arany János-szobor körüli csatározás is. Jobb híján pedig azzal a talán egyszerűnek tűnő gondolattal vigasztaltam magam, hogy biztosan erős nemzet vagyunk ma is, ha nagy költőink kőből faragott, vagy ércből öntött szobrai is ilyen félelmet váltanak ki némelyekből. De talán azért van ez, mert a műalkotásoknak, a dicső emlékek mellett, élő üzenetük is van. Érzéseket, gondolatokat keltenek, vagy erősítenek meg bennünk.

Így van ez **Máger Ágnes** kiállított képeivel kapcsolatban is, melyek Tompa Mihály szellemiségét, költészetét idézik meg. Máger Ágnes művészi alkotásait jellemezve, melyek megtalálhatóak Miskolctól Svájcban át Rómáig, **Jókai Anna** írónőt szeretném idézni, aki így ír alkotónkról:

„Máger Ágnes festészete változatosságában is egységes, összetartó ereje szellemiségben rejlik. A magyar történelem kulcsjelenetei, az oltárképek, a táj, a természet természetes gyönyörűsége feloldódik a transzcendenciában, a fenséges égi történések fizikai alakot öltenek. A foltozba oldott színek saját lelkünk aktuális minősége szerint rendeződnek bennünk képi világgá. Az igazi művészet nem meghökken, hanem segít újra felébredni. Az emberi tudatot beragyogja az isteni szubsztancia. Máger Ágnes ecsetje az anyagot az anyagtalamba emeli.”

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy e többszörös díjjal kitüntetett képzőművész asszonyt itt köszönhetem Rimaszombatban és az értékes kiállítást megnyithatom.

Mielőtt a kiállítást megtekintenénk, még egy örömteli feladatom van. Szeretném bemutatni a B. Kovács István szerkesztésében megjelent *Lant és Biblia* című breviáriumot, mely a szerkesztő igényes munkájának köszönhetően közel hozza hozzánk Tompa személyiségét, költészetét, Arany Jánossal való kapcsolatát. A *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület Magyarországi Kormányzata* támogatásának köszönhetően, a szervezett megemlékezések, konferenciák mellett igyekszik ezt a kötetet is eljuttatni iskolákba, intézményekbe, hogy a költő születésének 200. évfordulóján minél többen megismerhessék Tompa hagyatékát, máig ható üzenetét. Így mind a könyvet, mind a kiállítást ajánlom megtisztelő figyelmükbe.”

A *Lant és Biblia* címen megjelent Tompa-breviáriumot **Erdélyi Géza** felvidéki emeritus püspök, aki egyébként

személyes ajánlást is írt a kötetbe, kerestlen szavakkal, külön is méltatta.

„Tisztelt Jelenlevők, Kedves Barátaim!

A *Lant és Biblia* című Tompa-kötet igényes összeállítója B. Kovács István, nemrég azzal a nehezen teljesíthető kéréssel fordult hozzám, hogy ismertessem a frissen megjelent művet, mondván, jó alkalomnak ígérkezik a költő születésének 200. évfordulójára felújított Tompa tér ünnepélyes átadása. Valóban így igaz, de kevés idő áll rendelkezésre. Tompa Mihály értékes életművének nagybecsülése, és szülővárosa előjáróinak tiszteletet érdemlő igyekezete azonban elegendő ok és alap arra, hogy barátunk kérésére igent mondjak. De, hogy kérése miért teljesíthető nehezen, elmondom.

A valóságos esztétikai élményt nyújtó, Tompához méltó szép kivitelezésű könyv gazdag képillusztrációval van ellátva, és Tompa költészetének java része is megtalálható benne. Ezen túl, a 624 oldal bő teret biztosít különböző tartalmú írásainak, a róla szóló értekezéseknek, értékeléseknek, méltatásoknak, s a pontos és fontos életrajz közlésének, valamint egy ritkaságszámba menő adaléknak, az idegen szavak magyarozatát tartalmazó szójegyzéknek. A 6 plusz 2, terjedelmes fejezet jó bepillantást nyújt a költő kiterjedt levelezésének, különböző beszédeinek, predikációinak és imáinak fajsúlyos tartalmába.

A vaskos kötet nemcsak szép, hanem fontos és értékes mű. Illó, és szükséges, hogy minden érző szívű ember, tisztességes magyar család könyvtárában, és minden itthoni és külföldi magyar kulturális intézményben megtalálható legyen.

Őszinte elismerés és köszönet illeti mindazokat, akik e könyv összeállításában, megjelentetésében, amelyben Tompától és Tompáról egyaránt olvashatunk, részt vállaltak, mert maradandó értéket hoztak létre. Köszönjük István, mert ennek érdekében te fáradoztál a legtöbbet.

Gyóni Géza versében Tompa Mihály és sok más szellem-óriás sorsa, bizonyos mértékig sorsunk is benne foglaltatik. Legyünk tudatában ennek, és annál meggyőzőbben éljük meg sorsunkat.

*Középső gyöngy a nagy Triászban:
Te magyar ékszer sorsát nyerted:
Világ-napfényben, glóriásan
Messze ragyognak nálad nem nagyobbak,
Csak sokkalta szerencsésebbek.”*

A méltatást követően **B. Kovács István**, a kötet összeállítója és az azt kiadó **Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület** elnök-asszonya, **Zsuponyóné Ujváry Mária** átadták a Tompa-breviáriumot, valamint az Egyesület további kiadványait **Krucainé Herther Anikónak**, az *Emberi Erőforrások Minisztériuma* helyettes államtitkárának, megkérve őt, hogy tolmácsolja köszönetüket **Balog Zoltán** Miniszter Úrnak, s adjon át a részére egy-egy példányt a kiadványokból.

Október 4-5. Tornalja – Kiállítás, névadó ünnepség

Az első napon, a *Rákóczi Magyar Házban* nyílt meg a Tompa életútját bemutató emlékkiállítás. Másnap felavatták a Művelődési Központ aulájában a költő emléktábláját, rajta a Lukács János készítette domborművel, annak jeleként, hogy **Miko Attila** javaslatára és a városi képviselőtestület döntése alapján az intézmény a továbbiakban a Tompa Mihály nevét viseli.

Ünnepi beszédet Nagy Ákos Róbert tartott.

„Tisztelt Polgármester Asszony, Képviselőtestület, Intézményvezetők, Munkatársak, Tornaljaiak, Nagyrabecsült Vendégek!

Öröm és megtiszteltetés számomra, hogy a tegnapi kiállítás megnyitója után ismét együtt lehetünk.

Szép kerek évfordulót ünnepelünk, hiszen a 200 évvel ezelőtt született **Tompa Mihály** előtt tiszteleg Tornalja városa, s mi magunk is, kik itt vagyunk. Szép és nemes gesztus, hogy a városi művelődési központ, mely nem csupán Tornalja város, hanem küldetése szerint egész régióink kulturális központja, felveszi a Bején keresztül Tornaljához is köthető költő-lelkipásztor, Tompa Mihály nevét. A *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* és a *Gömöri Református Egyházmegye* nevében, köszöntés gyanánt, hadd idézzek egy latin mondást: „*Nomen est omen*”. Szó szerinti fordításban: „*a név előjel*”, „*a név jójel*”. Szabadabban így is szokták fordítani: „*a név maga az ember*”. Ahogyan egy embernek is igyekeznie kell nevét méltósággal és tisztelettel viselni, így küldetése egy intézménynek, különösen egy művelődési központnak, hogy hitelen és méltóságteljesen hordozza a neki adományozott nevet, s annak üzenetét is. Tompa Mihály élete, költészete pedig több mindenre taníthat bennünket ma is.

Három rövid üzenetet hadd bízzak mindannyiunkra.

Ha a tudás szorgalommal és akarattal párosul: nincs lehetetlen. Tompa életútja igazolja ezt. Szegény, árva gyermekből szorgalommal, tehetséggel, tudással és sok munkával a magyar nemzet egyik legnagyobb költője, református egyházunk kiemelkedő lelkipásztor, a *Magyar Tudományos Akadémia* levelező tagja lett.

Ugyanakkor az is meg kell látnunk, hogy a tehetség, a tudás, az elért siker nem kell, hogy fennhéjázóvá tegye az embert, sőt: Tompa élete egy feledésbe merülő értékre, alázatra is tanít. Ennek igazolásához elég az Arany Jánossal való kapcsolatát, barátságukat felidézni. Miközben küzdünk, dolgozunk önmagunkért, ne feledjük értékelni, tisztelni, megbecsülni a másikat.

Végül pedig ehhez hadd idézzem azt a mondatot, amely a hanvai református templomban van felírva Tompa Mihály emléktáblájára: »*A prédikátor rendes magatartása a hűség.*« Tisztelni és becsülni a másik ember, nép értékeit, de megingathatatlan hűséggel lenni, alkut nem ismerve ragaszkodni, ha kell, megharcolni a saját értékeink megőrzéséért. Ezt képviselte Tompa egy nagyon nehéz történelmi korban, s ez a mi küldetésünk itt, Tornalján, Gömörben, szülőföldünkön.”

A felavatott emléktábla (Hírek.sk)

Középen a javaslattevő Mikó Attila • Pósa Homoly Erzsó felvétele

*Az ünneplő gyülekezet a templomban
Dobosy László felvétele*

*Demeter Zoltán bánfalvi református lelkész hirdett igét
Dobosy László felvétele*

*A hanvai vegyeskórus. Vezényel: Németh Aladár
Dobosy László felvétele*

*Az Emlékév során érdemeket szerzett személyek és testületek
emléklapot és plakettet vehettek át • Dobosy László felvétele*

*Kőfalusi György, Máger Ágnes, É. Kovács László koszorúz
Dobosy László felvétele*

*Erdélyi Géza püspök gratulál a kiállító Máger Ágnesnek
Dobosy László felvétele*

Október 23. Putnok – Belvárosi Művelődési Ház

Az intézmény a Tompa Mihály nevét vette fel. Felavarták Tompa mellszobrát (**Kónya István** művésztanár alkotása). Szendrey Júlia *Tompa és Putnok* címmel tartott előadást.

Október 24. Eger – Eszterházy Károly Egyetem

A Lant és biblia c. vándorkiállítás megnyitása a *Tittel Pál Könyvtárban*.

„Dr. **Kusper Judit**, a *Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet* vezetője köszöntötte kiállítás megnyitójának résztvevőit, majd a Tompa-emlékét koordináló *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* bemutatkozásával folytatódott a program. **Kőfalusi György** pártoló tag mesélt az Egyesületről, felelevenítette az emlékév eddigi eseményeit, eredményeit.

A nyomtatott kiadványok mellett örömmel számolt be a Putnoki Televízió által 2017-ben készített, a költő életútját bemutató ismeretterjesztő film elkészüléséről. A megnyitó részeként e filmet a jelenlévők meg is tekintették.

A vetítést követően **Imolay dr. Lenkey István** művészettörténész Tompa és Arany barátságáról tartott előadást.

Az ünnepségen Kőfalusi György az emlékév kapcsán készült kiadványokból - a költő verseiből készült válogatás; breviárium, bibliográfia - adott át tiszteletpéldányokat a Tittel Pál Könyvtárnak.” (uni-eszterhazy.hu)

Imolay Lenkey István és Kőfalussy György
Kakuk Dániel felvétele

November 2. Kassa – Kazinczy Nyelvművelő Napok

A kétszáz éves Tompa Mihály – előadás (B. Kovács István)

November 12. Hanva – Az emlékév záróünnepsége

Az ünnepi istentiszteleten **Demeter Zoltán** bánfalvi református lelkész igét hirdetette Isten igéjét, **Laczkó Gabriella** sárospataki teológiai tanár pedig Tompa Mihályról tartott előadást. Közreműködött a hanvai énekkar

és a helybeli ifjúság. A *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* a **Máger Ágnes** készítette plakettek és emléklapok átadásával fejezte ki köszönetét mindazoknak, akik bekapcsolódtak az Emlékev rendezvénysorozatába. A temp-lomi ünnepséget követően koszorúzás következett a Tompa Mihály sírjánál, majd Hanva önkormányzata adott fogadást, s bemutatták a Máger Ágnes Tompa-illusztrációból készült kiállítást is.

November 16-17. Rimaszombat – Csillagház átadása

(Az Emléknapról külön összeállításban számolunk be.)

November 17. Laskod

Előadás: Tompa Mihály, a pap-költő. (Pocsainé Eperjesi Eszter)

November 21. Szántód

Arany és Tompa barátsága (Imolay Lenkey István előadása), a Tompa életútját bemutató kisfilm bemutatása

November 24. Debrecen

Arany és Tompa barátsága (Imolay Lenkey István előadása), Tompa életútját bemutató kisfilm bemutatása

November 24-26. Hanva – Rimaszombat – Tompa Mihály Tanári Emlékkonferencia

A *Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége* november 24-e és 26-a között *Meggyűlt szövének* címmel tanári emlékkonferenciát szervezett Gömör nagy fia, az egyszerű nép őre, Tompa Mihály születésének 200. évfordulója tiszteletére Hanván és Rimaszombatban.

A tanári konferencia pénteken, november 24-én kezdődött Hanván, ahol a református templomban **Nagy Andrea** hirdette az igét, közreműködött a *Tompa Mihály Vegyeskar*. Az egybegyűltekhez **Ádám Lilla**, a *Tompa Mihály Református Gimnázium* tanára és **Fekete Irén**, az SZMPSZ irodavezetője szólt. Tompa Mihály életútjáról **Nagy Ákos Róbert** esperes tartott előadást. A hanvai tanulók itt mutatták be projektjüket, melyben Tompát, mint hanvai papot elevenítették meg. A résztvevők megkoszorúzták a Tompa Mihály sírját, s lehetőség nyílt a *Tompa Mihály-emlékszoba* megtekintésére is.

Ezt követően érkeztek meg Rimaszombatba, ahol a Tompa Mihály nevét viselő téren fejet hajtottak a régi-új helyére visszahelyezett Tompa-szobor előtt, majd a *Csillagházban* a Tompa Mihály és Arany János levelezését bemutató irodalmi esten vehettek részt. A műsor szereplői **Juhász László**, **Döme Sándor** és **Csörsz Rumen István** voltak.

„Emlékezet, identitás, hagyomány – e három szó köré szőtték a konferencia előadói gondolataikat, hangsúlyozva az emlékezés hitet és reményt adó erejét. Ugyanakkor egyértelművé vált, hogy egy közösen beszélt nyelv még nem jelent igazi közösséget, kellene hozzá a közösségi élmé-

B. Kovács István előadás közben
Pósa Homoly Erzsébet felvétele

Szűts Novák Rita előadás közben
Pósa Homoly Erzsébet felvétele

Pocsainé Eperjesi Eszter az Olajág c. kiadványt mutatja
Pósa Homoly Erzsébet felvétele

E. Kovács László, aki hamarosan betölti a 95. életévét
Pósa Homoly Erzsébet felvétele

Molnár Beáta és Angyal László a két rimaszombati iskolának a Tompa-hagyományairól szőtt • Pósa Homoly Erzsó / Felvidék.ma

Zsuponyóné Ujváry Mária előadás közben
Pósa Homoly Erzsó/Felvidék.ma

A résztvevők egy részének csoportképe
Pósa Homoly Erzsó/Felvidék.ma

Sebők Attila vezette a műsort a templomban
Pósa Homoly Erzsó/Felvidék.ma

A Blaha Lujza Kórus fellépése
Pósa Homoly Erzsó/Felvidék.ma

Tóbisz Tinelli Tamás fellépése
Pósa Homoly Erzsó/Felvidék.ma

A Gítárosokk
Pósa Homoly Erzsó/Felvidék.ma

nyek, a hagyomány átélése. A hagyomány átörökítésének a családon kívül a legfontosabb helyszíne az iskola, s abban rendkívüli szerepe van a tanítónak. Tompa esetében különösen, hiszen nem hivatalos tananyag. Örvendetes, hogy a gömöri régió pedagógusai nagy számban vettek részt a konferencián, míg a szélesebb régióból kevesebben érkeztek. Ugyanez jellemző a Tompa-kultusz ápolására is, nagyon ritka, hogy nem gömöri is felfigyeljen a papköltő értékeire, de a konferencián erre is mutattak példát.

A Tompa Mihály emlékkonferencia november 25-én már a frissen átadott *Csillagházban* zajlott. A megnyitóban a *Tompa Mihály Református Gimnázium* diákjai interaktív összeállítással idézték meg a papköltő verseit, művészetét.

A *Boldog sziget* című verset **Gál Laura** előadásában kivetítőn kísérhették figyelemmel. **Páko Mária** tanítványai gitárkísérettel énekelt verseket adtak elő. Szerepeltek az iskola versenydíjas szavalói: **Máté Kristóf**, **Góbis Réka** és **Nagy Eszter** is. A műsort **Károlyi Katalin** összeállításában láthatták, akinek Ádám Zita, a szövetség alelnöke, a konferencia főszervezője köszönte meg az előadást.

A konferenciát **Juhász Judit**, a tornaljai *Kazinczy Ferenc MTNY Alapiskola* tanára vezette.

B. Kovács István gömörológus első előadóként Tompát, mint embert mutatta be. Kiemelte, hogy az idén szintén 200 évvel ezelőtt született Arany János mellett a bicentenárium alkalmából sokan nem tartották említésre méltónak Tompát. »*Szomorú láttelel*« – jegyezte meg. Pozitív példaként hozta fel, hogy Budapesten a *Széchenyi Könyvtárban* viszont tartalmas kiállítása tekinthető meg december 20-ig. »*Országosan csendes, hangtalan volt a megemlékezés*« – mondta.

Kiemelte az idei tanári konferencia fővédnökét, a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesületet*, mely Tompa Mihály-emlékévet hirdetett, igyekezve ellensúlyozni a hallgatást, programokat, kiállításokat szerveztek, kiadványokat jelentettek meg. »*Tompa Mihály művei megszámlálhatatlan kiadásban jelentek meg, s idén megjelent egy átfogó bibliográfia is*« – jegyezte meg.

A B. Kovács István szerkesztésében 2017-ben megjelent *Lant és biblia* című könyvben megjelenik a költő meganyai arca is.

A serkei születésű **S. Szabó József** debreceni egyetemi tanár monográfiáját vette alapul, aki jól ismerte azt a kort. Az Arannyal folytatott levelezés is megjelent itt. Az előadó az *Ima a hazáért* c. imából vett részlettel jellemezte Tompát, mint prózáíró. **Gyóni Géza** Tompa Mihályról írt versét is fontosnak tartotta kiemelni.

»*Az utóbbi időszakban Tompa Mihály-ügyben nagyon sok minden történt. Az emléket megőrkítő helyeken Tompa a gömöriek számára fontos élő hagyomány. Köszönet mindenkinek, aki nem gömöri, s ápolja emlékeit*« – mondta B. Kovács István. Megjegyezte, hogy **Pósa**

Lajossal ugyanígy vagyunk. Az országos közvélemény nem vesz róluk tudomást. **Krúdy Gyulát** is idézte, aki szeretettel és megbecsüléssel fordult Tompa életműve felé. **Gorzó Gellért** premontrei szerzetes szerint Tompa élete ikaruszi élet. »*Nem Tompának van szüksége rá, hogy fel-emlegessük, hanem nekünk van szükségünk órá*« – zárta előadását.

Tompa Mihály és Arany János levelezéséről szólt **Szűts Novák Rita** irodalomtörténész, a budapesti *Országos Széchényi Könyvtár* munkatársa, aki februárban kezdett foglalkozni Tompával.

Szűts Novák Rita irodalomtörténész hangsúlyozta, a két költő barátsága 1847-ben levelezéssel indult. Kitért Petőfi és Tompa konfliktusára, melyben Arany békítő szerepet vállalt. 1850-ben találkoztak először, amikor Tompa felkereste Aranyt, s rögtön megkedvelték egymást.

A **Toldy Ferenc**én kívül Arany levelezése a legkiterjedtebb irodalmi levelezés. Tompa azt gondolta, hogy a levél tartalma csak rá és a címzettre tartozik. Arany ellenkezőleg, ő rendkívül fontosnak tartotta, hogy a levelezést az utókorra hagyja. **Arany László** őrizte a levelezés dokumentumait.

Társaságban jó kedélyű, szórakoztató volt, aki szeretett iszogatni, szivarozni, kártyázni. Sokféle emberrel levelezett. Bajzának írta az első leveleit, szép volt a külalak és a tartalom is, hiszen meg akart felelni – jegyezte meg. »*A lélek él: találkozunk*« – írta Tompa Aranyra, mikor már betegeskedett.

A lelki béke olajágáról **Pocsainé Eperjesi Eszter**, a sárospataki *Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Múzeumának* igazgatója szólt. Úgy véli, hogy Tompáról, mint lelkésről kevesebb szó esik. »*Az imádság a keresztyén embernek lélegzetvétel*« – mondta. Kifejtette, hogy Tompa hite olyan szilárd volt, hogy már életében megvallotta a feltámadás reménységét. »*Szorgalmasan forgatta az imádságos könyveket*« – mondta.

Tompa ígéhirdetési üzenetközpontúak, a természetprédikációit is a kor hangulatában adta elő. Az egyházi irodalom egyik legszebb alkotása a nők számára írt kötete, az *Olajág*, melynek hasonmás kiadása 1911 óta most jelent meg először. »*Lelki békét adott neki ez az imakönyv. Tompa sok cím közül válogatott, köztük volt a szövétnék is, ezért nagyon találó, hogy ennek a konferenciának ezt a címet adták*« – mondta az előadó.

Bemutatta a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* által frissen megjelent kiadványt, melyhez ő maga adta az eredeti példányt, hogy azt lapokra szedve be lehessen szkennelni. A könyv első részében elmékedések és fohászok vannak. Tompa imába foglalja a hazát, s a nőiséget.

Tompa a szájhagyományban címmel a gömörorszólói **É. Kovács László**, a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* alapító elnöke tartott előadást. »*Sokan nem*

*tudják, hogy jeles néprajzkutató is volt» – mondta Tompáról. Kitért arra, hogy Gömörszőlősen létrejött a *Virágregék kertje*, de művelődési központot is neveztek el róla Putnokon és Tornalján is. A Tompáról szóló anekdotákat ugyancsak megosztotta a hallgatósággal. Ő is megerősítette, hogy Tompa nagyon tisztelte a nőket. *»A jó feleség Isten legnagyobb ajándéka«* – vélte Tompa, aki a természetet és a rendet szintén nagyon szerette. Felolvasta a legérdekesebb történeteket, melyeket még 2002-ben szedett csokorba. Üdös lenne ezt a kötetet is újra megjelentetni – mondta.*

A folytatásban a pedagógiai projektnap résztvevői szármoltak be tevékenységükről, s mutatták be a produktumaikat, hiszen ebben az esztendőben azoknak is Tompa Mihály volt a témája. **Pusko Enikő**, a sajjögömöri alapiskola tanára kiemelte, hogy a projektmunka nagyon hasznos az oktatásban. Fejlesztik az anyanyelvi, a kezdeményezőkézséget, a szociális, s a digitális kompetenciát. *»A gyerekek számára örömforrássá tesszük így a tanulást«* – hangsúlyozta.

A Tompa-hagyományokról **Angyal László**, a *Tompa Mihály Alapiskola* tanára és **Molnár Beáta**, a *Tompa Mihály Református Gimnázium* igazgatója szóltak. Tompa példaként szolgálhat a fiatalok számára, mindkét intézményben mellszobra van a költőnek, s Tompa-hetet is tartanak.

A református gimnáziumban a tanévnyitókón az igazgató Tompát idézi, a ballagás része Tompa szobrának a megkoszorúzása is, s a tanórákon ugyancsak foglalkoznak a költővel. Az alapiskola idén ünnepli fennállásának 110. évfordulóját, melyet 2018-ban ünnepelnek, de 2017-et Tompa bicentenáriumának szánták, egész éven át tartó programsorozattal. Az intézmények társszervezői az országos Tompa Mihály szavalóversenynek.

A Tompa-kultusz őrzését **Zsuponyóné Újváry Mária**, a putnoki *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* elnöke vázolta. *»Erkölcsei kötelességünknek éreztük az értékményt, ami az utolsó órákban történt«* – mondta. A Tompa Mihály-emlékévet már 2014-ben elkezdték, 2016-ban pályázatot nyújtottak be, s **Balog Zoltánt**, az emberi erőforrások miniszterét nyerték meg fővédnöknek. Az év folyamán több kiadványt jelentettek meg, új könyvsorozatot is indítottak *Gömöri múlt és jelen* címmel, melynek első része: *Írások Tompa Mihályról*, az ötödik a *Virágregék*, a hatodik pedig a Tompa-bibliográfia. Az emlékévi folyamán vándorkiállítási anyag készült, **Máger Ágnes** a versekhez illusztrációkat és emlékérmeket készített, de egyéb művészeti alkotások is születtek. A költői életmű méltó helyre való emelése érdekében **B. Kovács István**, **Imolai Lenkey István**, **Nagy Ákos Róbert**, valamint **Pocsainé Eperjesi Eszter** több helyszínen is előadásokat tartottak.

»Nem fejezzük be az ünnepségeket, remélem, hogy jövőre is sok helyen találkozunk, hiszen Tompa Mihály

halálának 150. évfordulójára emlékezünk« – mondta Újváry Mária.

A konferencián bemutatkoztak a rimaszombati református gimnázium diákjai, akik Tompa és a hanvai gyülekezet c. projektet dolgozták ki Molnár Beáta és **Ádám Lilla** szakmai irányítása mellett. Színre vittek egy rendhagyó presbiteri gyűlést, istentiszteleteket, zsoltárokat énekeltek.

A Mit láthatott Tompa Mihály a hanvai templomdombról? című projekt már a *Bátka Alapiskola* tanuló munkájának a címe, amely azért is különleges, mert egyedülálló technikával dolgoztak, s abba az MTA SZTAKI eLearning Osztálya is bekapcsolódott. **Gyurán Ágnes** igazgatóhelyettes és **Ondrejsák Csilla** vezetésével így az iskola tanulói az egyik legújabb K+F fejlesztés alkalmazását próbálták ki és kedvelték meg.

Végül összefoglalóként levetítették a fővédnök szervezet megbízásából a *Putnoki Városi Televízió* által készített, Tompa Mihályról szóló kisfilmet. A film az 1902-ben emelt rimaszombati szoborral indít, majd Rimaszombat és Igrici következik, a gyermekkor helyszínei. Tanulmányait 1832-től Sárospatakon folytatta, itt nyilatkozik Pocsainé Eperjesi Eszter, a sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Múzeumának igazgatója.

1846-ban fejezi be tanulmányait, a papi vizsgát Alsóvádaszon teszi le. Szobra áll az iskolakertben, mindenkor szeretettel gondolt iskolájára. 1855-ben, amikor Hanván meglátogatták őket Arany Jánosék, felkeresték Sárospatakot is – ezeket az eseményeket táblák is jelzik. Csinos ifjú volt, központja a társaságoknak, országos hírvé költővé vált, rendszeresen publikált a *Nép barátja* című lapban. 1848-ban táborig papként részt vett a schwechati ütközetben. Papként meghívást kapott Bejébe és Kelemérre. 1849-ben nősült meg.

Allegorikus költeményei kéziratos formában terjedtek. Dalba foglalta a virágok történetét. Hanvára 1851-ben került, erről Nagy Ákos Róbert esperes nyilatkozik. Lenkey István bibliográfus kiemelte, hogy az Olajág c. könyve nyolc kiadást is megélt korábban, melyet felesége egzisztenciájának biztosítására írt. 1868. július 30-án hunyt el, Hanván helyezték örök nyugalomra, sírkövén Arany János versét olvashatjuk. A film epilógusában E. Kovács László, a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* alapító elnöke nyilatkozik.

Ádám Zita, az SZMPSZ alelnöke zárszavában kiemelte, hogy Tompa hiteles életével nemzedékeket tanított. Tompa emlékezetét megőrzik a gömöriek, s tovább öröközik a költő életművét – mondta. A konferencián gazdag gondolati tárháza jelent meg. *»Az értékkörzés igaz feladatán túl, örömnünk, elesettségünk, jövő tervezésünk óráin vegyük kézbe a költő verseit, imáit, lelki békénk megteremtése érdekében, hogy figyelmeztessen közösségi feladatainkra«* – mondta Ádám Zita, akinek a konferencia megszervezéséért **Fekete Irén**, az SZMPSZ irodavezetője mondott köszönetet.

Az est folyamán **Tóbisz Tinelli Tamás** előadóművész Tompa-estjére került sor a rimaszombati református templomban. Közreműködött a *Blaha Lujza Vegyeskar*, a *Gitárosokk*, a *Csillagvirág* **Páko Mária** vezetésével, **Gál Laura** és **Góbis Réka**. A műsort **Sebők Attila**, a *Tompa Mihály Református Gimnázium* igazgatóhelyettese vezette.”

(Pósa Homoly Erzsó - Felvidék ma nyomán)

*

A tanári konferencia résztvevői november 26-án, vasárnap tanulmányúton vettek részt. Tompa Mihály nyomába eredtek, s felkeresték Gömörszőlőst és Kelemért, Sárospatakon pedig a Református Kollégiumot és a Rákóczi-várat.

A konferencia társszervezője a *Gömöri Református Egyházmegye*, az *SZMPSZ Rimaszombati Területi Választmánya*, a *Rimaszombati Regionális Pedagógiai Központ*, s a *Csemadok Rimaszombati Területi Választmánya* volt.

A programokhoz a támogatást *Magyarország Emberi Erőforrások Minisztériuma - Köznevelésért Felelős Államtitkársága*, a *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.*, a *Nemzeti Kulturális Alap* és az *SZK Kormányhivatala* biztosította.

November 26. Igrici - Ünnepi megemlékezés

Istentisztelettel kezdődött a megemlékezés. **Pethő Dénes** hirdetett igét.

Az ünnepi műsort **Szász Bernadett**, a *Tompa Mihály Általános Iskola* tanárnője vezette. A megjelenteket **Újváry Mária**, a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* elnök asszonya köszöntötte. Bemutatták az emlékév alkalmából készült vándorkiállítás, amelyet **Kófalusi György** nyitott meg. **Imolay dr Lenkey István** előadást tartott. Színfoltja volt az alkalomnak Bözsi néni, aki

Ünnepség az igrici templomban

egy szavalattal emlékezett Tompa Mihályra. Az alkalom keretében adták át az emléklapot és plakettet **Pethő Dénes** református lelképásztornak és **Nagy Józsefné** egyházgondnoknak, **Kislászló Csabának**, Igrici polgármesterének, **Tompa Ilonának**, a *Tompa Mihály Általános Iskola* igazgatónőjének, valamint **Szemán Jánosnak**, Alsóvadászi polgármesterének. Az ünnepi alkalom Tompa Mihály emléktáblájának a megkoszorúzásával fejeződött be.

Buri Balázné, Bözsi néni egy szavalattal emlékezett

December 1. Miskolc – Lévy József Református Gimnázium

Az intézményben kiállítással és előadásokkal emlékeztek Tompa Mihály születésének 200. évfordulójára.

A konferencián résztvevőket **Nagy Ákos Róbert** gömöri esperes köszöntötte, és **Zsuponyóné Újváry Mária**, a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* elnöke nyitotta meg.

Három előadás hangzott el. „*Mily sok szép órát köszönök barátságodnak!*” címen Tompa Mihály és Lévy József barátságáról **Porkoláb Tibor**, *Az élő Tompa-hagyomány a Felvidéken* címen **B. Kovács István**, *A lelki béke „Olajága” – A lelképásztor Tompa Mihály* címen pedig **Pocsainé Eperjesi Eszter** adott elő.

Ezt követően a gimnázium által meghirdetett esszéverseny győztesének dolgozatát hallgathatták meg a megjelentek.

A Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület képviselői átadták **Ábrám Tibor**, igazgató-főgondnoknak az Egyesület emléklapját és emléklakettjét.

A konferencia keretében nyitották meg a lelkész-költő életét megörökítő kiállítást, amelyet **Benedek László** készített a *Kulturáért Gömörben és Gömörön túl Polgári Társulás* támogatásával. Benedek László átadta Ábrám Tibor, igazgatónak annak a fotónak a kinagyított másolatát, amely a Tompa Mihály rimaszombati szobrának a felavatását követően készült, s amelyen látható Lévy József is.

Az alkalom szeretetvendégség zárta.

(szerk.)

A Gömörország bemutatkozása a Múcsarnokban

A Magyar Művészeti Akadémia ún. *Élő folyóirat* programja keretében november 9-én került sor a *Múcsarnokban* folyóiratunk bemutatkozására.

A Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának képviselőjében **Mezey Katalin** üdvözölte az est résztvevőit.

Az estnek két házigazdája volt **Kövesdi Károly** és **Hizsnyan Géza** személyében.

Kövesdi Károly a következő szavakkal köszöntötte a megjelenteket:

„Tisztelt jelen levők, kedves barátaink!

Mivel az egész Felvidék bemutatására nincs lehetőség, engedjék meg, hogy szűkebb pátriámban, Gömörömben maradjak. Stílszerűen: Gömörországban, amelyet a gyalázatos trianoni döntés úgy vágott ketté, hogy azóta is keresi egyik darabja a másikat. Nagybik részét ajándékba kapta Európa egyik legnagyobb hazugsága, a sosem volt csehszlovák nemzet, a megmaradt, kisebbik részét pedig odacsapták Borsod megyéhez.

De lépünk vissza a múltba, ahonnan, akárcsak egy kísértet, úgy követ egy kép. 1904-et írunk, még egy darabban az ország, és a fiatal **Bartók Béla** a tornaljai vasútállomáson morgolódva keres fuvarost, hogy szekérre rakhassa a zongoráját. Ezen a zongorán játssza el néhány nap múlva a Ratkó melletti, azóta legendává vált Gerlicepusztán az itt szolgált erdélyi cseléd lány, **Dósa Lili** énekét, és itt hasít bele a felismerés: meg kell menteni a magyar népdalt!

S Bartók szekeren meg is érkeztünk a hely szelleméhez, ahogy mondani szokás. Hiszen ez a csoda is csak Gömörben eshetett meg.

Ha tennénk egy képzeletbeli szekéruat, Tornaljától Rimaszombat felé kanyarodva Bartók elszekerezhetett volna a jánosi apátsági templom mellett, ahol az első magyar nyelvemlékünk született, de legalábbis használták a *Halotti Beszédet* a jánosi szerzetesek, mielőtt a *Pray-kódex* előtálatott volna Deákiban, majd később Pozsonyban.

És ismét a hely szelleme: itt, a székesfővárosban, a **Széchenyi** által megálmodott *Lánchíd* vasát a gömöri Dernőn kovácsolták, a krasznahorkai **Andrássyak** gyárában. A rimaszombati református templom oldalából pedig **Ferenczy István**, az első magyar klaszicista szobrász mellszobra néz maga elé. Ha a háta mögé pillantana, Csetnekig szállna a tekintete, ahol a Márssal társalkodó költő, **Gyöngyössi István** alusza örök álmát. Elszekerezhetett volna Hanva mellett is, ahol papköltőnk, **Tompa Mihály** küszködött számos betegséggel és virágénekeivel.

A hely szellemének köpönyege alatt azonban oly sokan szoronganak, hogy felsorolni sem tudnám őket. Egy

biztos, napjainkban is alig találunk olyan falut, amely ne termékenyítette volna a felvidéki magyar irodalmat egy-egy költővel, íróval.

Álmok és valóság keveredése ez, hiszen Gömör maga is olyan, mint egy ballada. S Gömör valóban olyan volt egykor, mint maga Magyarország kicsiben: anyagi és szellemi javak terén gazdag volt, és minden nagy változás után alkalmazkodni tudott az itteni nép. A jó palócok mellett német bányászok, rutén pásztorok, szláv soltészek éltek békességben, fazekasok mójtelték és vitték a debreceni vásárba portékájukat; szénégetők, nyakas kismesek vidéke ez a folyó völgyek és hegyek tarkított táj, amely napjainkban legfeljebb azzal dicsekedhet, hogy a mostoha utódállamban, Szlovákiában itt a legmagasabb a munkanélküliség, legnagyobb az elvándorlás és a tanácstalanság.

Egy mondat erejéig azért a Felvidékről szólva: sokan kérdezik, van-e, volt-e, lesz-e valaha egységes felvidéki tudat. A válasz nemleges, hiszen Magyarország felső részét, mint egy óriási appendixet kanyarították le a nagyhatalmak az országról. De volt **Rákóczi Ferencünk**, **Balassi Bálintunk**, **Mikszáthunk** és **Máraink**, innen vette a nevét **Radnóti Miklós**, és ugyanabban a faluban, Nemesradnóton született **Pósa Lajos**, a magyar gyermekirodalom megalapozója.

Ma este természetesen nem tudjuk nem hogy a Felvidéknek, de még Gömörnek a töredékét sem bemutatni, inkább zenés irodalmi izelítőt kínálunk a 17. évfolyamát jegyző folyóiratban, a Gömörországban megjelent irodalmi alkotásokból.

Most pedig szeretettel köszöntök minden jelen levőt, beleértve a szereplőket: **B. Kovács István** régészt, néprajzkutatót, főszerkesztőt, vagy ahogyan ő nevezi magát: gömörológust, **Hizsnyan Géza** doktort, színházi író, **Balázs István** nívódíjas előadóművészt, **Koncz Károly György** Radnóti-díjas előadóművészt, (hozzá téve, hogy mindketten gömöri kötődésűek), és **Agócs Gergely** népzeneeszt, népzene kutatót (neki is szűkebb pátriánkba nyúlnak a gyökerei), akiknek a segítségével megpróbáljuk közel hozni Önöknek Gömört, és annak lapját, a *Gömörországot*. Fogadják szívükbe a Kárpát-hazának ezt a gyönyörű, jobb sorsra érdemes szegletét, s azt a kis csokorny irodalmat, ami műsorunkba bekéredzkedett.”

***

Olyan összeállítást készítettünk erre az alkalomra, amelyben igyekeztünk felvillantani valamit a folyóirat, illetve tájhaza szellemiségéből. Különböző irodalmi idézetek hangzottak el, többnyire olyanok, amelyek a folyóiratban megjelentek.

Balról: Hiznyan Géza, B. Kovács István, Kövesdi Károly • Gulyás Gábor felvétele

A megjelentek egy csoportja • Gulyás Gábor felvétele

Tózsér Árpád: *Ahol az Isten a legkisebbet tévedt.*

A folyóirat fődíjazója a gömői, péterfali születésű Tózsér Árpád, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, a Nemzet Művésze. Az első számban közölt útravalóját Koncz Károly György Radnóti díjas előadóművész tolmácsolásában hallhattuk.

Szombathy Viktor: *Rimaszombat* (részlet)

Idén emlékezünk meg a rimaszombati születésű Szombathy Viktor halálának 30. évfordulójáról. Egész életében rajongó szeretettel kötődött a Gömörországhoz, Rimaszombathoz, a „szüleváros”-hoz. Ennek jeleként eredeti családnevét (**Volko**) is megváltoztatta. Az írás Rimaszombatnak Magyarországhoz való visszacsatolását követően, 1939-ben vetette papírra.

Balázs István nívódíjas előadóművész idézte fel.

***

Ezt követően Kövesdi Károly beszélgetett B. Kovács István főszerkesztővel. (A beszélgetés szerkesztett változatát adjuk közre.)

Először talán magadról szólhatnál. Hogy lettél főszerkesztő?

Baraccán születtem, Kassán érettségiztem, az ELTE-n végeztem az egyetemet néprajz-régészet szakon. Muzeológus voltam, amíg a meciari hatalom az utcára nem rakott, aztán a nyitrai egyetemen adtam elő, évekig párhuzamosan voltam muzeológus és középiskolai óraadó tanár, majd gyűjteményvezető lettem. 1989 után a közéleti feladatokból is igyekeztem kivenni a részem. Életutam egy kisebbségben élő magyar értelmiségi sorsa Szlovákiában.

Megjelent 20 könyvem, válogatott személyi bibliográfiám mintegy 200 tételt tartalmaz. Az ősrégésztől a középkorig, a folklorisztikától a társadalomnéprajzig, a művelődéstörténetől a heraldikáig, a palóc eredetkérdéstől a magyar hősepikáig sok-sok témakört érintenek. Közös jellemzőjük, hogy a táji keretet a szülőföldem, Gömör képezi (ezért is mondom magam gömörológusnak). Több mint egy évtizede foglalkozom egyháztörténettel, mint a *Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Tudományos Gyűjteményeinek* az igazgatója.

S mindeközben 18. éve főszerkesztő is vagyok.

Életem voltaképpen folyamatos küzdelem a szakmai elhivatottság Szkülájá és a közéleti elkötelezettség Kharübdise között. Több ez költői hasonlatnál: tájainkon veszélyes vállalkozás mindkettő!

Állampolgára vagyok Szlovákiának, de hazámnak Gömörországot vallom. Azt az egykori vármegyét, amelynek területén ma két ország, négy megye, 9 járás osztozik. Ülünk, sok szék között a földön. A régió, amely hajdan Magyarország egyik legvirágzóbb megyéje volt,

mára – úgy odaát, mint ideát – a leghátrányosabb helyzetű régiók közé tartozik.

Milyen igény szülte meg, hozta létre a lapot? Mik voltak az eredeti célok, s mennyiben változtak – ha változtak – időközben?

1999 őszén megszólítottak, nem volna-e kedvünk bemutatni Gömört a *Tiszavirág* c. folyóirat tematikus számában. Könnyű Katát táncba vinni. Csak természetes, hogy igent mondtunk. S ha lúd, legyen kövér! A tematikus számot egyben elképzelt folyóiratunk mutatvány-számának szántuk.

A Gömörország első száma 2000-ben hagyta el a nyomdát. Azóta folyamatosan jelenik meg, negyedéves periodicitással. A cél a kezdetektől változatlan: közösségépítés. A magunk eszközeivel, a múlt és jelen felmutatásával megalapozni a jövőt.

A Gömörország 18. éve jelenik meg, évente négyszer, és a felvidéki magyar írásbeliség egyik legspecifikusabb kiadványa. Kérlek, jellemezd röviden, miben rejlik a különlegessége?

A lapnak mára kialakult egy sajátos arculata.

A *Vezércikk* a kiemelt témához, illetve az adott időszak egy-egy meghatározó társadalmi mozzanatához kapcsolódik. A *Lássátok feleim* című rovatban tudományos igényű tanulmányok, dolgozatok, írások jelennek meg. A *Fulárszalon* az irodalom és művészet rovata. Az *Emlékezetünkre* rovatban nehezen fellelhető, emlékeztető írásokat szoktunk közreadni. Az *Emberék – művek – események* az a rovat, amelyben köszöntjük a jubilánsokat, elbúcsúzunk az eltávoztottaktól, s a legfontosabbnak vélt társadalmi-kulturális eseményekről is beszámolunk. Folyamatosan bemutatjuk a régiót érintő kiadványokat. Erre szolgál a *Könyvről könyvre* rovat. S végül van az *Agóra*, amely a közélet rovata, ahol a vitacikkek, publicisztika, beszélgetések jelennek meg.

Minden lapszámnak van egy súlyponti témája. (Néhányat említek csupán: a jogfosztottság éve, Szombathy Viktor születésének centenáriuma, nemzeti kulturális örökségünk múzeumi megőrzése, a hontalanság éve, nyelvi hagyományaink, az Egyesült Protestáns Gimnázium jubileuma, Balassi és Gyöngyösi emlékezte, az északi magyar génusz, közösségi „bűn” és bűnhődés a 20. században, művészet, hit és közösségépítés, az első virtuális európai ország, a gömői polgárság humora, Bartók, Móricz és az „újarcú magyarok”, A „gömői Szindbád és kortársai”, Pórika és az Én Ujságom, Mikszáth Kálmán és Batyi...

A lap eredendően – de nem kizárólag – a fentebb körülhatárolt régió olvasói számára készül. A lehető legszélesebb olvasótáborát kívánja megszólítani, ezért törekszik a közérthetőségre.

Mindez A4-es formátumban, 90 oldalon, esetenként 2–4 oldalon színesen.

A lap kiadója a Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület, amiből adódik, hogy gerincét a helytörténeti tanulmányok alkotják, de rendszeresen megjelennek benne néprajzi, politika-történeti, egyházi, irodalmi és képzőművészeti tárgyú alkotások, recenziók, könyvismertetések. Ezzel tulajdonképpen több lap feladatát látja el. Mi a fő profilja mégis?

Úgy szoktam fogalmazni, hogy semmi sem idegen tőlünk, ami emberi. Talán leginkább a „regionalisztika” („gömörológia”) kifejezés az, amely leghívebben adja vissza a folyóirat arculatát. Annyi talán megállapítható, hogy profilját tekintve egyedül áll a felvidéki magyar lapkiadás terén.

Talán, ha megengeded, a „helytörténet” kifejezéssel kapcsolatban megjegyezném, hogy nem vagyok híve a használatának. Van helyi képzőművész, helyi zeneszerző, helyi festő, helyi költő? Ugye, milyen abszurd a felvétel?! Miközben a történészhez kapcsolva teljesen természetesnek tartjuk az említett jelző odabiggyesztését. Kár volna azt is tagadni, hogy a kifejezés egyfajta minősítés is. Dehát hol van a Locus határa?! Egy-egy tudományos művet, vagy művészi alkotást semmiképpen nem a kutatás, illetve ihlet tárgya kell hogy minősítsen. A lényeg más, jelesül az, hogy képesek vagyunk-e a konkrétban meglátni az általánost, a helyiben az egyetemet?

Tartalmát és szerzőit tekintve nem csak Gömörrel, illetve a történelmi Gömör-Kishonttal találkozunk a lap hasábjain. Milyen régiókat ölel fel?

A folyóirat alcímében „az északi magyar peremvidék fórum”-ként jellemzi magát. Ez a Garamtól a Hernádig terjedő régiót, a történeti Hont, Nógrád, Kis-Hont, Gömör, Torna és Abaúj vármegyéket jelenti. Példatára és eredendő érdeklődési köre az itt élő palóc-magyarország. Mint megfogalmaztuk, „*Fórum kíván lenni, amely összekapcsolja a fekvésében és sorsában egyaránt közeli Ipolyságot Losonccal, Fülekkel, Rimaszombat-tal, Tornaljával, Rozsnyóval és Szepsivel - miközben mindenkoron kitekintéssel kíván lenni minden égtáj felé...*”

Ha lehet ilyet kérdezni: mi áll szívedhez legközelebb a lapban megjelenő írások, szerzők közül?

Bizonyos értelemben minden megjelent írást, ha nem is gyermekemnek, de keresztgyermekemnek tekintek. Nem volna helyénvaló bármelyik kiemelése.

De mégis... hisz a mai este témája az irodalom. Talán van némi közünk ahhoz, hogy felfedeztünk egy addig ismeretlen magyar író. **Gömör Olivér**nek hívták. A **Moskovicz Mália** néven anyakönyvezett, ám **Lesznai Annaként** ismert íróőnének van egy jól ismert regénye: *Volt egyszer egy kert*. A benne szereplő Olivér bácsi Gömör Olivérrel azonosítható. Egy ködlovag volt, afféle gömőri Szindbád, aki élni-halni képes volt a „smankerli”-ért. Ez egy, az adott korban igen kedvelt sötétmű volt. Miután megtudta, hogy meghalt az a sü-

tőasszony, aki egyedül volt képes az ő szája íze szerint elkészíteni a süteményt, így szólt (az író fogalmazásában): „*Most már özvegy marad az ínyem mindhalál-ig!*” A Rima menti Serkét és a neki szánt megyei dzsentri életet felcserélte Budapesttel, s a korabeli művészvilággal. Tagja volt az *Abbázia* kávéház egyik asztaltársaságának, amelyben jeles képzőművészek tömörültek. **Mednyánszky László** akváriumnak nevezte. Róla készült az egyik leghíresebb magyar portré, **Ferenczy Károly** alkotása. Lesznai Anna annak idején elmondta, hogy Gömör Olivér több regényt is írt, köztük volt az a kisregény is, amelyet *Egy köpödedény története* címet kapott. Mint mondta, szerzője elégette, mert nem akart rosszat mondani arról a rétegről, amelyhez tartozott. Kiderült, hogy nincs így, s meg is jelentettük, két nyelven.

A szakma nyilván jól ismeri, vannak-e olvasói visszajelzések is? Egyáltalán, van-e igény - nyilván nem tömeges - ilyen jellegű újságra a Felvidéken?

Amíg egy ember is olvassa, addig van. Jelenleg 350 példányban nyomtatjuk ki, éspedig azért, mert PDF formátumban felkerülnek majd a világhálóra is. Más nyomtatva kézbe venni, dehát... úgy érzi magát az ember, mint a középkori kódexmásoló, amikor hírét vették a Guttenberg találmányának...

Hogyan, milyen forrásokból biztosított a lap rendszeres megjelenése. Szlovákiában a kisebbségek kulturális támogatása igencsak szűkösnek mondható.

Az egykori *Illyés Közalapítvány*, majd a *BGA*, mondhatni, rendszeresen, a megjelenésétől támogatják a lapot. Egy ideig az *NKA* is nyújtott támogatást, de az utóbbi években rendre elutasították benyújtott pályázatunkat, így aztán tavaly és idén már nem is pályáztunk. Szlovákiában a *Kulturális Minisztérium*, majd a *Szlovák Kormányhivatal* támogatta, illetve támogatja rendszeresen a folyóirat megjelentetését.

***

A házigazda szerepét Hízsnyan Géza vette át. Az alkalom további alkotók bemutatásával folytatódott.

Kovács Magda: Fejírím

A genius loci, a Hely szelleme sokféle alakban mutatkozik Gömörországban (is). Nehéz körvonalazni a táj szellemiségét. A lőkősházi születésű, Tornalján élő Kovács Magda tündéri realizmusa talán egyik legszebb kísérlet a megfogalmazására. A felolvasandó novella is azok közé az írások közé tartozik, amelyekben vallo-mást tesz a szülőföldhöz való ragaszkodásról. Gömör itt harmonikus szépségű tájként jelenik meg, ahol „*mese, babona, szellemhistóriák, rideg valóság [...] olyan természetességgel ötvöződtek világképpé, létformává, mint sehol másutt a világon*”

A novellát Koncz Károly György olvasta fel.

Kövesdi Károly: *Topográfia*

A gyermekkor kegyelmi állapotában az ember hajlamos azt hinni, hogy a szülőföld, akár egy nagy, kiterjesztett szárny, képes megóvni minden gonosz erőtől. Később, ahogyan eszmél, és megismeri a világot, rá kell döbbsennie, hogy ez koránt sincs így. Az Édenkert elvesztése fájdalmas, de szükségszerű felismerés – vallja a Mellétén született Kövesdi Károly, aki lapunk állandó munkatársa.

A verset Balázs István előadásában hallhatták.

Bettes István: *Pihetollas lanton*

2004-ben avatták fel Rimaszombatban **Petőfi Sándor** egészalakos szobrát, **Izsó Miklós** alkotását. A következő évben átadták azt a felújított rimaszombati emlékházat, amelyben 1845-ben Petőfi Sándor is megszállt, de mint az *Úti levelek*ben írta, mire hazaért, a kiszemelt ágyat már elfoglalták, így neki már csak a pitarban, azaz az előszobában, a földön jutott hely.

Az alkalomra a *Rimaszombat és Vidéke Társulás* költői versenyt hirdetett. Erre nyújtotta be zádorházi születésű Bettes István azt a verset, amely a folyóirat VII. évfolyamának 2. számában jelent meg.

Koncz Károly György adta elő a verset.

Szászi Zoltán: *Világok, ha találkoznak*

Egy olyan esszé következik, amely két alkotó, a festő Dúdor István és a költő Bettes István, illetve közös szülőföld élményüket kísérli meg elemezni. Az előbbinek mindenkor kiemelt figyelmet szentel a folyóirat, az utóbbi az állandó szerzők közé tartozik.

Mint Szászi Zoltán fogalmaz: „Két örökös gömörinek, egy immáron űrbélinek és egy valósnak világát akarom megfogalmazni. Dúdor Pistáét és Bettes Pistáét. Egymás mellett, egymáson, egymásba keverve, együtt hörpintve mindkettőjükből.”

A kivetítón a tragikus sorsú Dúdor István, a deresi angyalfestő képei láthatók. Érettségi nélkül felvették a prágai képzőművészeti akadémiára, amelyet el is végzett. 1987. június 23-án, azaz éppen harminc esztendeje a tornaljai parkban agyonverték. 38 éves volt.

Az esszét Balázs István adta elő.

Egyidejűleg követhették a vendégek a kivetítón az idézett költőnek Szétcincált ének idején c. versét, illetve láthatták a hivatkozott festőművésznak a vers egy-egy sorához kapcsolódó alkotását.

***

Az egyes blokkok között **Agócs Gergely** muzsikált, több hangszeren is. E közben **Czenhe Zoltán**, **Gaál Lajos** és mások képeit vetítettük a vászonra, hogy így módon is megidézzük a gömőri tájat és embereket.

Az estet Kövesdi Károly zárta be, a következő szavakkal:

Agócs Gergely előadás közben

„Kissé furcsának tűnt számomra, hogy egyik házigazdaként lettem feltüntetve a mai bemutatkozás programjában, hiszen a vendéglátó Budapest, a vendégek pedig gömőriek, vagy gömőri származékok. Egy dolgot azért fontosnak tartok megjegyezni: nem külföldről jöttünk, és az a bizonyos Illyés-i haza a magasban ugyan nem veszített érvényéből, de hiszem és vallom, s ezzel hál istennek sokan vagyunk így, hogy nem csak a fenti régiókban kell keresnünk a Kárpát-hazát, hanem ide lent is megtaláljuk. Magunkban, egymásban, hiszen a kötődés szálai elvághatatlanok.

A Gömörország induló számából idézek: „Köszönet az Olvasónak, aki vette a lapot, s köszönet a sajtónak, amely igen barátságosan fogadta kezdeményezésünket. Végül köszönet azoknak, akik írást adtak a lapnak, akik a nevüket és munkájukat adták/adják hozzánk.”

Adjon a Teremtő számunkra még sok-sok tartalmas Gömörországot! Erős bizodalommal köszöntjük az Olvasót.”

Megköszönöm minden szereplőnek a részvételt, a Magyar Művészeti Akadémiának a lehetőséget, s remélem, hasznos estét töltöttünk el együtt.

Isten áldja meg mindannyiukat.”

A bemutatót megtisztelte jelenlétével **Vashegyi György**, a Magyar Művészeti Akadémia nemrég megválasztott elnöke és **Kucsera Tamás Gergely** főtktár, a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának több tagja, köztük **Temesi Ferenc**, **Ágh István**, s a megjelentek között volt a gömőri gyökerekkel rendelkező **Pósa Zoltán** is. Ott volt **Duray Miklós** közíró, a *Szövetség a Közös Célokért* társulás elnöke és a társulás igazgatója, **Pogány Erzsébet** is.

(szerk.)

Könyvről könyvre - lapról lapra

Rákóczi és Kassa (Felelős szerkesztők: **Halász Magdolna** és **Palencárné Csáji Ildikó**. Kiadók: *Sárospataki Irodalmi Olvasókör, Kassai Polgári Klub*. Sárospatak, 2016. 238 o.)

A kötet **II. Rákóczi Ferenc** és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából, Kassán, 2016. október 26. és 29. között rendezett konferencián elhangzott, összesen 22 előadás anyagát tartalmazza. Az egyes írásokat három fejezetbe rendezték. Az 1. fejezet három írása **Thököly Imre** személyét érinti. A 2. fejezetben a II. Rákóczi Ferencet, illetve a nevével fémjelzett szabadságharc eseményeit érintő 9 előadás anyagát tartalmazza. A hamvak hazahozatala fejezetcím alatt 10 dolgozat olvasható.

Gemermalohont 12. (összeállította: **Olga Bodorová**, szerk.: **Angelika Kolár**. *Gömör-Kishonti Múzeum*, 2016. 254 o.)

Az évkönyv anyagát, szokás szerint, 5 tematikus egységbe rendezték. A természettudományokat **Gálffy Mónika** 2 írása képviseli (A vastagsórú hattyúk szokatlan viselkedése Méhiben, A kuvik elterjedése a Rima-medence központi részén). Négy régészeti témájú dolgozat olvasható az Évkönyvben, mégpedig a néhai sőregi templom geofizikális felméréséről (**Alexander Botoš - Ján Tirpák**), a Rimaszombatban, a Hatvani István utcában azonosított polifunkciós épület feltárásáról (Alexander Botoš), a murányi vár ásatása során talált pipákról (**Róbert Malček - Vladimír Mitáš**), illetve a füleki alsóvár későreneszánsz erődítéséről (Róbert Malček - **Viktória Tittonová**). Történeti témájú **Ján Kilík**nek, illetve **Lőrincz Árpádnak** a felső-gömöri bányászatot érintő dolgozata, a **Viliam Stockmann** és **Štefan Koháry** által jegyzett dolgozat a pelsőci *Könyárton* annak idején létesített mesterséges itatóról, az ún. *Serényi-kútról*, **Ján Aláč** írása azokról a jelekről, amelyet az ember hagyott maga után egy-egy műtárgyon, illetve műemléken, **Ján Žilák** tanulmánya a kokavai papírgyárról, **Tóth Anita** írása a múzeum 2. világháború alatti történetéről, **Eleonóra Blašková** dolgozata a **Kemenczky** és **Szabó** család történetéről és **Dušan Hutka** közlése a tiszolci zsidó imaházról. A néprajzi részen belül **Eudmila Pulišová** a cigány-romák szövetségének a tevékenységét elemzi 1969 és 1973 között, **Michaela Škodová** pedig a klenóci gubások és posztóművesek múltját és jelenét ismerteti. A művészettörténet tárgy körébe tartozik **Angelika Kolár**nak a dolgozata **Holló Barnabás**nak az MTA megalapítását ábrázoló

domborművéről és **Edita Kušnierová**nak a berdárkai orgona megmentéséről írott dolgozata. Egy recenzió is olvasható a kötetben, a Kishonti Evangélikus Egyházmegye történetéről (**Martin Riecky**: *Dejiny malohontského seniorátu evanjelickej cirkvi augšburgského vyznania na Slovensku*. Liptószentmiklós, 2015)

Vidék-Társadalom-Történet. Tanulmányok a Barkóságról Studia Barkonum IV. (szerk.: **Alabán Péter**. Kiadta: Borsodszentgyörgy önkormányzata. 138 o.)

A következő dolgozatokat tartalmazza: **Paládi-Kovács Attila**: *Bolhád, Erdőhát, Barkóság. Tájnevek északon* / Ifj.: **Német**

Gyula: *Fejezetek Borsodszentgyörgy történetéhez a kezdetektől 1903-ig* / **Tengely Adrienn**: *A barkó falvak erkölcsei hiányosságai a 20. század elején az esperesi látogatási jegyzőkönyvek tükrében* / **Nagy Péter - Rácz Piroska**: *Férfiak a gyárban - Nők az egészségügyben. A Csutka és a Kaposvári házaspár életpályája* / **Kovács Béla**: *Szentsimoni emlékek a két világháborúból. 1. rész* / **Vasas Attila**: *Szentsimon papjai az elmúlt évszázadokban* / **Farkas Tibor**: *Cipó-telep* / **Nagy Péter**: *Huszonévesen a parlamentben. Nagy Zoltán képviselősége. 1958-1966* / Ifj. **Vass Tibor**: *Szentsimon sportja* / **Vasas Attila**: *Természeti értékek a Barkóság területén.*

Dr. Lehoczky Alfréd-től (1926-2016) **Nagy Péter** búcsúzik. A *Nekézseny múltja* c. művet **Bodnár Mónika**, az *Albumlapok Pósa Lajosnak* c. kiadványt **Restás Attila**, a *Vasgyári capriccio* c. könyvet **Alabán Péter** ismerteti.

Pálffy Gyula - Takács András: **A Vály-völgy hagyományos táncai és táncélete** (*Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet*, Dunaszerdahely, 2016. 186 számozott oldal)

Az előszavakat követően Takács András mutatja be a gömöri magyar néptáncagyományt, majd Pálffy Gyulának eredetileg a Honismeret c. folyóiratban megjelent tanulmányának a javított változatát elolvashatjuk. Ezt követi az *Interjúk a Vály-völgy tánc kultúrájáról* c. fejezet, benne 13 beszélgetés leiratával. A következő lapokon az 1990-es vály-völgyi néptánc kutatás összegzése, kutatástörténeti áttekintés, illetve a települések rövid bemutatása található. A kiadványt az adatközlők és fényképek, valamint a csatolt DVD-n lévő filmfelvételek jegyzéke, valamint a fotótár teszi teljessé.